

8722

ఆంధ్ర-విల్వణీయము

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిచే

మద్రాసులో

స్వకీయ జ్యోతిషశాస్త్రముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రితము.

All Rights Reserved.

1914.

మొ 8 అ.]

శ్రీ

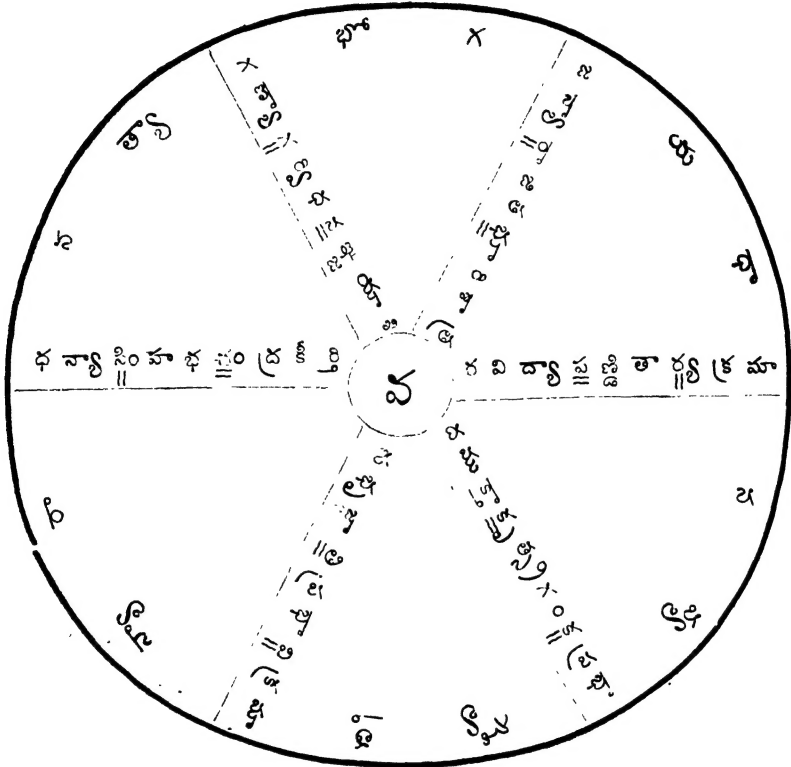
ఆంధ్ర బిల్వణీయము.

అవతారిక.

ఆంధ్ర బిల్వణీయము రసోత్తరంగ మయిన ప్రబంధ మని సాక్షులైన యాంధ్రుల కెల్ల తెల్లము. అట్టి యా భవ్యప్రబంధమున ఛందోవ్యాకరణ విరుద్ధ ప్రయోగములే గాక స్త్రీల సాంగత్యమునం బురుషులును పురుషులసాంగత్యమున స్త్రీలును పతిప ననర్హులు గా నితరదోషంబులును బెక్కులుండుటం గాంచి రసాభిమానంబుచేత యథామతి వాని నెల్లం దొలగించి గుణము కలిగించి, పక్షలకు ను బోధం బగుచట్లు వా క్యావాంతరవా క్యాది విచ్ఛేద చిహ్నంబులు సమ కూర్చి ముద్రించినాఁడ. ఈముద్రణము రసికవిద్వజ్జనసమాదరణీయం బయినచో కృతార్థుడను.

ఈ గ్రంథమును రచించినవారు పండిపెద్ది కృష్ణస్వామి యని దీనియం దున్నది. వీరు మదరాసులో చేసాకసాధములో నివాసము చేసిన యార్కాటునవాబుగారికి దివానుగా నుండి సహృదయ వతంసులై విద్వజ్జన పోషకులై కీర్తి పహించినవారు, వెలనాటి వైదిక శిఖామణులు. వీరు దీనిని చిత్రకవి మళజును సింగరార్యతనూభవుడును అగు నారసింహార్యకవియొక్క ప్రోత్సాహ సాహాయ్యంబులచే రచించి

అయినను, ఇందలి ప్రథమాశ్వాసాంత చక్రబంధమువలన ఏతత్కవి సింగరార్యుఁ డనియు, కృతినాయకుఁడు చెన్న భూపాలుఁ డనియు, తెలియవచ్చుచున్నది.

ఈచక్రములో వృత్తపాదక్రమమున ఆకులలో తుదినుండి మూడవయక్షరములను వరుసగా జదివిన 'సింగరార్యకవి' అగును. అట్లే కుండనుండి అయిదవయక్షరములం జదివిన 'చంద భూప కృతి' అగును.

ఇందువలన నారసింహార్యకవి తనతండ్రి రచించి చెన్న భూపాలుని కింకితము చేసిన యీ ప్రబంధమును ధనాదినత్కారాధి యై కృష్ణ సామికితముగా రామాకితముగా మార్చె ననియు, చక్రబంధంపు

గుట్టుం గనక కృష్ణస్వామిగారు కవియశఃకాములై స్వప్రణీతముగా వెల్లడించికొని రనియు నూహింపఁ దగియున్నది.

ఈసింగరాచ్యకవి యింటిపేరు క్రొత్తపల్లివారు. ఈతఁడు రాఘవ వాసుదేవీయ మను నొక ద్వ్యర్థికావ్యమును రచించి కామినేని బుగారంకభూపాలుని కంకితము చేసినాఁడు. తాను చిల్లకీయము రచించినట్లు ఆగ్రంథములో చెప్పికొనియున్నాఁడు. —

‘అనెడు నన్ను బ్రతులు గొనియాడ న్నిల్వ
ఁగియు మొదలైన కృతుల నాంధ్రమున వింటి;
మిపుడు భగవత్కృతాప్తి నూహించునట్టి
కావ్యము రచింపు శ్లేషోక్తి కవులు మెచ్చు.’

కామినేని ప్రభువులు పద్మనాయక వంశజులు, నెల్లూరు జిల్లాలో నాయఁడుపేట ప్రాంతములలో నుండినవారు.

ఇందలి బిల్వణుఁడు విక్రమాంకదేవచరిత్రమును రచించి నాతఁడో అన్యఁడో, ఆచరిత్రము రచించినయీతఁడు అందులోనే తాఁ జెప్పకొన్నట్లు కాశ్మీరమునుండి తాను సంచరించుచున్నదారిలోనే యున్న ధారాపురమున భోజరాజును దర్శింపక కుంతలదేశమున కేగినందులకు కారణ మేమో, తెలియకున్నది. అతఁడే యీతఁ డనియు, రాజకన్యా సందూషణ రూప దుశ్చరిత్రమే యీతఁడు భోజుని దర్శింపమికి కారణ మనియు, పిమ్మట ఆకన్యను తండ్రి యితనికిం బెండ్లి నేయుట మిథ్యగానోపుననియు, కొందఱు ఊహించుచున్నారు.

ఈకావ్యంబును శశాంక విజయంబును బోధించు నీతులు: —

‘ఘృత కుమ్భ సమా నారీ, తప్తాక్షార సమః పుమాన్;
తస్మాత్ ఘృతం చ వహ్నిం చ దైకత్ర స్థాపయే ద్దుష్కః.’
‘మూత్రా స్వప్రా దుహిత్రా వా న వివిక్తానో భవేత్;
బలవా నిన్ద్రియగ్రాహ విద్వాంస మపి కర్షతి.’

విషయసూచిక.

సంఖ్య.	పుట.
1 ఇష్టదేవతాస్తుత్యాదికము	1
2 పురవర్ణనము	4
3 రాజవర్ణనము	9
4 రాజపుత్రి	11
5 రాజపుత్రికి విద్య నేర్పింపఁ గడంగుట	13
6 పండితులు బిల్వణకవిని వర్ణించుట	17
7 రాజు బిల్వణకవిని బిలిపించుట	18
8 బిల్వణుండు రాజసభకు వచ్చుట	19
9 విద్యారంభము	27
10 వసంతకాలము	29
11 సూర్యాస్తమయము	34
12 చంద్రోదయము	36
13 యామినీపూర్ణతిలక యుద్ధానవనంబున విహరించుట	37
14 బిల్వణుండు చంద్రుని వర్ణించుట	41
15 రాజసుత బిల్వణుని చంద్రవర్ణనము విని వితర్కించుట	46
16 యామినీ పూర్ణతిలక కవినిఁ జూచి మూర్ఛిల్లుట	,,
17 బిల్వణుండు రాచకుమారిని వర్ణించుట	47
18 కామిని మూర్ఛఁ దేటి కవిని వలచుట	57
19 కామిని కవి వలచుట	58

20 గాంధీర్వ వివాహము	59
21 రాజ కూతునకు నచ్చి నీతిచెప్పట	62
22 కూతురు తాను కవిని బెండ్లి యైతి ననుట	63
23 రాజ కుపితండ్ల సభాసదులతో నాలోచించుట	64
24 రాజ బిల్వణునికి శిరశ్చేదం బాజ్ఞాపించుట	65
25 రాజపుత్రి కవిం గావు మని తండ్రికి మొలయిడుట	67
26 రాజపుత్రి కవినిఁ గూర్చి విలపించుట	69
27 పౌరజనవాక్యములు	70
28 రాజపుత్రి కవితో మొలయిడుట	72
29 బిల్వణుడు బనులు పలుకుట	77
30 బిల్వణుని ధీరత	78
31 కవి కామినిని పలుదెలుగుల స్కందించుట	74
32 వీరి సేనుండు కవి రచించు పద్యంబులను రాజనకుఁ బంపుట	79
33 కవి రాజనకు కోపశాంతికిరం బైన పద్యము వ్రాసి పంపుట	81
34 రాజ కవివరుని సమ్మానించుట	83
35 రాజ కవివరుం దనకూతుఁ బెండ్లి గ మ్మనుట	„
36 ప్రాతఃకాలము	84
37 రాజ తనకూతును గవి కిచ్చి పెండ్లి నేయుట	87

వేదము - వేంకటరాయశాస్త్రిగారి

—* ఆంధ్ర గ్రంథములు *—

మహాకవి శ్రీనాథ ప్రణీత మైన శృంగారనైషధము వేంకటరాయశాస్త్రి

! విరచిత సర్వకపాఖ్య వ్యాఖ్యతో ముద్రితమైయున్నది.

ఈగ్రంథము సామాన్యముద్రణము (Popular Edition) రాయల్ య. అ.

8 పుటల ఫారములలో 824 పుటలు, కాలికోటైండు. 4 0

ఇ దేగ్రంథకోశ ముద్రణము (Library Edition) కాలికోటైండు. 6 0

ప్రియదర్శికానాటిక. — సతాత్మ్యము. 0 6

ఉపానాటకము. — కలలో ఉన్న పెండ్లి. (సటిష్ఠణము) 0 8

శాకుంతలనాటకము. — కాళిదాశకృతికి సరియైన తెనుగు. 0 8

ప్రతాపరుద్రీయనాటకము — సటిష్ఠణము. 1 0

నాగానందనాటకము. — సటిష్ఠణము. 0 8

ఆంధ్ర ప్రపన్న రాఘవనాటక విమర్శము. 1 0

కావ్యాలంకారమాదామణి. విన్నకోటపెద్దనకవి 0 12

పారిజాతాపహరణము. 4 అ. పెద్దయతీరములు. 0 6

మడికి సింగన జ్ఞానవాసిష్ఠ రామాయణము. 1 0

విజయవిలాసము, సటిక చెవేమూర-వేంకటపతి కవి. 1 0

సారంగధరచరిత్ర, ,, ,, ,, ,, 0 12

గౌరన హరిశ్చంద్ర ద్విపద. — సటిష్ఠణము. 0 12

విసంధివివేకము 0 1

ఆముక్తమాల్యద సవ్యాఖ్యానముతో త్వగలో వెలువడును.

సారంగధర ద్విపద. — సటిష్ఠణము. 0 4

తెలుగు బిల్వణము. 0 8

ఈకిందివి మరిపదవ గ్రంథములు.

కథాసరిత్సాగరము ౧-వ సంచిక. 0 8

హిందోపదేశకథలు. — నీతిబోధకములు. 0 8

భోజకాలిదాసకథలు — సభరితములు. 0 8

బేతాళుని యద్భుతకథలు. — ప్రజ్ఞ కలిగించునవి. 0 8

విక్రమార్కుని యద్భుతకథలు. — గణముకలిగించును. 0 8

కథాసరిత్సాగరము — మొదటి హర్ష. చిన్నయతీరములు.

అదులత నీతి వరివహన కథలు. 2 8

కథాసరిత్సాగము, 2-వ కూర్పు. వెద్దయతూరములు,	య. అ.
సంపూర్ణగ్రంథము—3 వాల్యములు.	6 0
ఇదే 3 వాల్యములు ప్రత్యేకముగా వాల్యము ఒకటికి	2 0
దశకుమారచరిత్ర—అత్యవృత్తప్రజ్ఞా ప్రయోగముల కథలు.	1 0
గ్రామ్యభాషాప్రయోగనిబంధనము.	0 8
గ్రామ్యదేశనిఃసనము.	0 1

—* సంస్కృత గ్రంథములు *—

ఈ 5 టికి సం. వ్యాఖ్య, తె. పూర్ణటీకయు, కలవు.

మేఘసందేశము	1 8
రఘునంశము, 6 సర్గలు,	1 8
కుమారసంభవము, ,,	1 8
అపర్యుక్తము—శృంగారలక్ష్యము.	0 12
పుష్పవాణిలాసము ,,	0 8
భర్తృహరిశతకత్రయము.—సం. వ్యాఖ్య, తె. సంపూర్ణటీక, లక్ష్మణకవి పద్యములును.	1 8
హిందోపదేశము.—తెనుఁగు తర్జిమాతో	1 0
పంచతంత్రము.—మూలమూత్రము.	1 4
దశకుమారచరిత్రము.—మూలమూత్రము.	1 0
,, తెనుఁగు తర్జిమాతో	1 12
విక్రమార్కచరిత్ర.—తె. టిప్పణియు.	0 8
,, ,, తెనుఁగు తర్జిమాతో	1 0
భోజచరిత్ర.—తె. టిప్పణియు.	0 8
,, ,, తెనుఁగు తర్జిమాతో	1 0
ఓల్టణచరిత్ర.—తె. సంపూర్ణటీక.	0 4
రఘునంజరి—శృంగార విస్తరము, తె. సంపూర్ణటీక	0 12
ప్రియదర్శికానాటిక—సం. టిప్పణియు, తె. సంపూర్ణటీక,	
తె. తర్జిమాయు, పద్యములును	0 8
శబ్దమంజరీ తిజంతిసంజరులు.—ఆంధ్ర వివరణ సమీతము.	0 4

వలయునా రీక్రిందిచిరునామాకు వ్రాయవచ్చును.

జ్యోతిష్వతి ముద్రాక్షరశాల.

4, మల్లికేశ్వరవీధి, ముత్యాలపేట, మదరాసు.

శ్రీ రస్తు.
చిల్లణీ యము.

ప్రథమాశ్వాసము.
ఇష్టదేవతా స్తుత్యాదికము.

శా. శ్రీరామావనిజా నిజాయతభుజా శృంగారశాఖా మిళ
త్సారాకారలతాస్తనస్తబక భాస్వద్ధంతవాసః కిసా
లారాళాలకభృంగ రంగదళులాం గాంచత్ప్రసూనోత్కర
శ్రీరామాకృతి కల్పకంబు మము రక్షించుక బుధానంద మై. 1

క. భవసరసిజసంభవ ముఖ
భువనస్థ సమస్త దేవ ముఖ్యుల కెలమిం
బ్రవిమల మతి మ్రొక్కెద మ
త్కవితకు సంతతము సత్ప్రకాశము గలుగఁ. 2

క. ధర దోషోదకముల నిడి
గరిమఁ సుగుణామృతంబు గాంచు సుకీర్త్యా
కర వర మానస పద సం
చర సత్కవిహంసములను సరవి నుతింతుఁ. 3

తే. నిర్మలావయవమ్ముల నెమ్మి విడిచి
వ్రణములకుఁ బాటుమట్టికా ప్రతతిభంగి
నెప్పులు గ్రహింప కెప్పుడూ దప్పు లరయు
కాకపుల లోకముల నే నిరాకరింతుఁ. 4

ప. అని యివ్వధంబున నిష్టదేవతానమస్కరణంబును సత్కవిపురస్కర
ణంబును గుకవితరస్కరణంబునుం గావించి, యేమెక్కనాఁ జెక్కువ

యగు మక్కువం జొక్కి హృద్య విద్యాలు గొలువం గొలుపుకూ
టంబు నధిపసించి సమంచితల సతులవైఖరి దీపించునవసరింబున.

తే. చిత్రకవి వంశ దుగ్ధాబ్ధి శీతభానుఁ
డనుపమానోక్తి శ్రీసింగరార్యసూనుఁ
డమిత కవితా విశేషజ్ఞుఁ డనంగ వెలయు
నారసింహార్యకవి వచ్చి నన్ను మెచ్చి,—

6

క. “శ్రీపండి పెద్దినత్కుల
దీపక కాశ్యపసంగోత్ర దీప్యన్నా నా
భూపాలక మకుటముఁ
శ్రీపదపాదాగ్రభూమి కృష్ణస్వామి.

7

నీ. కుత్సిత కాణాద కుత్కిలక విభేద
సంశక్త యుక్తివట ప్రహర,
యణకాంక పాణిని యూటవీ పాటన
చటుల సూక్తివిహార పటుకుతార,
సర్వీతికృత జైమినీయ తూల్కోద్భూతి
సంస్కార వాక్య యుద్భూతమీర,
దూరత వేదాంత మర్థతమ శ్చేద
భాసుర వచనప్రభావ సార,

తే. కావ్య నాటక లసదలంకార సాహి
తీ సముత్పన్న రస లస ధీర హృదయ
పండిపెద్దికులీన సంపన్న ధాన
పాలితకవీంద్ర శ్రీకృష్ణపండితేంద్ర. ”

8

వ. అని వినుతించి, ‘వినుము భవదీయంబులగు చతుర్దశవిద్యాప్రభావం
బులు సకలభాషావిశేషంబులు సమస్తచమత్కర్యయా వినోదంబులు
నెన్న నెన్నరులకుఁ దరంబు గాదు. నిఖిలలోకంబులఁ గృతిముఖంబుగాఁ
గీర్తి నిత్యం బగు. సర్వకృతులయందు నాంధ్రం బతిరమణీయంబు.
గావున నొక్కపురాతనకథ నాంధ్రప్రబంధంబుగా రచించి రా

మాంకితంబు నేసి యాచంద్రతారకం బగుసత్కిర్తి గాంచు.' మనిన
నేనును సంశోషితాంతరంగుండ నగుచు. 9

క. మున్నిద్రతనూభవునకు

వెన్నుండు సహాయుడైనవిధమున, నేనా
సన్నత సద్గుణ గణ సం
పన్నుం డగుకవివరాధిపతి సాయమునక.

10

—* పవ్యంతములు *—

క. శ్రీజనకసుతా హృదయ స

రోజాతద్యమణి కజ విరూపాక్ష మరు

ద్రాజ ప్రముఖామర్త్య స

మాజాగ్రణి కరిజనాను మరు దసిఫణికిన్.

11

క. తుండీంద్రం తుండనిభ దో

ర్లండ స్ఫుట కాండ నిర్జిత మహేంద్రా డా

ఖండల నిపు కాంతునకున్

ఖండపరగు చండ కాన్తుక విఖండునకున్.

12

క. సుందర పదారవింద మ

రంద ముదిత బుధపురుందర మిళిచునకుం

గుంద శరత్కంద వృష

స్యందన చందన కన ద్యశఃకంతునకున్.

13

క. హరితనయ హృదయ సారస

హరికి మహానూనృతజితహరి కతితేజః

పరిహాసితహరికి భవగజ

హరిక సదాపాదపంకజానతహరికిన్.

14

క. వర ధీ ధిక్కుత చక్రాం

గరధికి సౌందర్య హాసిత కరధికి వినమ

చ్చరధీకృత శరధికి దా

శరధికి ధృతశరధి కురగ శాత్రవ రధికిన్.

15

క. శాంతునకు దాసహృదయ ని
 శాంతునకు నితాంత నయనచాకోరయు గా
 క్రాంత మహిజాస్య కళా
 కాంతున కానంద భరిత కపికాంతునకున్. 16

క. రావణహరణునకు జ్ఞై
 రావణచక్రమణునకు ధరారమణునకున్
 బావనజన భరణునకున్
 భావ న యాధరణునకు నభంగరణునకున్. 17

క. రామునకు నీలిమేఘు
 శ్యామునకు దివాకి రాన్వయాంభోధిసుధా
 ధామునకు పరశురామ వి
 రామునకు సమస్త భూవర లలామునకున్. 18

వ. అంకితంబుగా నాయొనర్పం బూనిన బిల్వణోపాఖ్యానం బనుమహా
 ప్రబంధంబునకుఁ గథాక్రమం బెట్టి దనిన. 19

—* పురవర్ణన *—

తే. వసుమతికి నాభిభూత మై పఱలునట్టి
 భక్తశిఖరికి నుత్తర భాగమందు
 ద్రుపద లలితంబు సుజన సందోహ చరిత
 దివ్య దేశంబు పాంచాల దేశ మమరు. 20

వ. అందు. 21

శా. శ్రీరామామణి కాటవట్టు హరికి శృంగారవాసంబుఁ జె
 త్వారత్నంబుల కెల్ల నాకరము సమ్యగ్వాహినీపాలి కా
 ధారం బన్యదురాసదంబు విబుధత్రాణంబు రాజాప్తిచే
 శ్రీరమ్యం బయి సింధురీతిఁ బురి లక్ష్మీమందిరాఖ్యం దగున్. 22

క. ఆపురము జయశ్రీలకుఁ
 గాపురము సమంబు వ్యారకాపురమనకున్

భూపురములలోఁ జెల్వగు

గోపురముఖమున బిత్తెక గోపురమగుచున్.

23

క. సతత శిరస్థల విసర ద

దితిసుత తటినీ తుపార దీపాబ్రము లై

నుతికెక్కు సాధరాజము

లతులిత శివ మూర్తు లనంగ నష్టుభోనన్.

24

ఆ. కనక గోపు రాగ్ర ఘటిత గారుత్తత

ంతర్ముచులు కుముద రాజులేడి

యోడరి మెసవజూచు దూర్వాంకురము లని,

చను మృగేంద్రముఖము లుసికీ నులికి.

25

సీ. ఒకచోటునను బోటు లొగి నీటు గొని మీటు

వీణెల నాదంబు వేడ్క నేయ,

నుక చెంగట నభంగ సకలాంగ యుత మంగ

శ మృదంగ రవము ధిధిమి యనంగ,

నుకపంక గతశంక నకలంకముగఁ బంక

జాస్యలు చెలఁగి జాస్యములు సలుప,

నొకచెంత వగఁ గాంత లొగి వింతఁ గొని సంత

సము మీఱ సరస గీతములు పాడ,

తే. వెలయు బహువిధ వాద్య సంవేద్యహృద్య

ఘమఘమ మార్పటి దిక్కులఁ గొమరు మిగుల,

జనుల కానందరసము నిచ్చులు ఘటించు

రంజితావనిజాని యారాజధాని.

26

సీ. సు రసాల సంతతి సుర సాల సంతతి

గతి ఖగాళికి ఫలోన్నతి యొసంగ,

మహిత కాంచనములు మహిత కాంచనముల

పోలిక నామోదములు ఘటించు,

గలిత పున్నాగముల్ కలిత పున్నాగము

లట్ల కొమ్మలతోడ నమరియుండు,

రంభాది నటనము రంభాదినటనము

కరణి మరుత్తనసంగములఁ బొడలుఁ,

తే. బనస లెంతయుఁ బనసలభాతి ద్విజుల

కును బదక్రమసంయుక్తిఁ గొమరు మీఱు,

నగము లున్నతి నగములపగిది వచుల

నలగు చుండు విప్రత్కంబు లగుచుఁ బుణి.

27

క. ఆవనములు ద్విజసందో

హావనములు తులిత వృత్త హావనములు స

త్వేవనములు మార్గిక స

జీవనములు చరితభువనజీవనము లగున్.

28

మ. కులసంరక్షణులు సువాక్సునుహితుల్ గోత్రాహితుల్ జాతవే

దులు ధర్మాత్ములు ధానురాఖ్యభువనాపుల్ సజ్జగజీవనుల్

కలితార్థప్రదు లాజ్ఞితార్థులు కనత్కంతుల్ తమోదూరు ల

య్యిలధాత్రీసురు లెంతయున్ విబుధులై యిం పొందుట ఛిత్తమే.

సీ. చక్రములకుఁ గీడు సలుపనిరాజులు,

దివిరి సత్తముల భేదిపనియిచు,

లిలఁ గుభృత్తులకు వెన్నీని కూర్చిపతులు,

గోత్రవర్గము బల్కి గూల్పు నిర్దు,

లరికి మార్కొగము గానట్టి పూరుపసింహు,

లనయంబు మూల నుండనిమహేశు,

లొకనిదాపునఁ జేర నోకనిశ్రీదులు,

పుణ్యంబు దప్పని పుణ్యజనులు,

తే. నార వీరన వీర న యైక పరులు

పరఁగుదురు పురి శుచిభాను వంశ్యు లగుటఁ

గువల యానంద సంధాయి గురు తమోప

సరణ నై పుణ్యనిధులు రాజన్యవిధులు.

30

మ. ఒక శంఖంబున బాంగు నర్థవతి యద్యోగంబు దామోభజం
పక, రత్నాకరుతోడిసఖ్యమునకుం బాటించి, సంఖ్యాధిక
ప్రకటార్థాధ్యతచే జెలంగి, బహు మిత్త) ప్రాభ వాఖండ రూ
పక సంప ద్విభవంబు గాంతురు పురి నైశ్యోత్తముల్ వేడుకన్. 31

క. హలపాణి యొక్కయేలే

గలవా డని తెలియజేసి కడువేడ్క బురిం

గల విష్ణుపాద జాపలి

యలగారె సువర్ణయుక్తి వ్యవసాయమునన్.

32

చ. సరసిజ బాంధవుండు, ముకుందాయ నసూరుండు తేరుదోల, సు
స్థితర తన్నిబద్ధ వర జిహ్వాగ పాశములోలి వ్రేల, న
ప్పరికరు లబ్జనాశములెపో యని తుండము లెత్త, దక్షిణో
త్తరముల కేగు భీతిమెయి దజగతీక్షణుడై రయంబునన్. 33

చ. వరుస నిజేశు మూల బడవై చినయట్టిమరుత్తురంగమున్
సరిగొనకే జవంబు గొని సాగిన, నాశుగ మై సమీరు డా
ర్చి రహిసి రా, దదాకృతి హరించె బవోద్ధతధూళిగప్పి త
త్సురి తురగోత్తమంబులు విభూషితసాదిబలోత్కరంబు లై. 34

చ. సమములు గావు వాజు లని, సారథి కుం టని గాలికూడు ప్ర
గ్గము లని, చక్ర మొంటి దని, క్రాలు ననంత మణిప్రజప్రభా
వ మహితమై ఘనావరణ వైఖరితో నలరారు రాజతో
త్తమ రథరాజి భానునిరథంబు హసించు సదా సముద్గతిన్. 35

క. కట్టింతురు రుద్రు సయిన,

దట్టింతురు హరుల నైన్, దలంగని కడిమిం

గొట్టింతురు యము నైనను,

బట్టింతురు రిపుల నెల్ల భటు లప్పరిలోన్.

36

సీ. తమ్ముల దోషాప్తి గ్రమ్మి మాసిన అట్టు,
 నయ శౌలులను బొట్టొనర్చుకొంటె,
 వసుధ మహాహీను వశత నిల్విననడి,
 కల సదావర్తుల గలచుచగడు,
 భోగి నధోగతిఁ బొందించు పాతకా,
 శాదిత్య కవుల మే లడుచు కొదువ,
 కడుఁగఁగానిధి దమోగ్రస్తుఁ జేసినదూరు,
 ఘనుల వివరతఁ గలపుకలఁక,

తే. నలున తప్పించుకొనియె దన్నగరి సతుల
 కలరు పదములు మృదు జంఘు లరిది పిఱుదు
 లలఁతినాభులు మెఱుఁగుటా రలఘు కుచము
 లమరు మోములు వర కుంతలములుఁ జేసి.

37

ఉ. కాంచన పద్మ రాగ శశికాంత మహా గణ కల్పి తోజ్జ్వల
 దుచిత సాధ రాజములు తత్పురి నెప్పు ధ్వజాన్వితంబులై
 మించిగభీతిఁ బ్రత్యయత మేరు ముఖచల పంక్తు లెల్ల నేతెంచె
 ననంగ భూతిజిత దేవవిభుఁ ధరద్రుఁ గొల్వఁగాఁ.

38

వ. మఱియు సప్పట్టణంబు మణిఘటిత కాంచన ఘనావరణంబులును,
 ఘనావరణ నివారణ పటు పటాంచ లానిల కేతనాంచిత సాధరాజం
 బులును, సౌధోపరి నిబద్ధ ముక్తామయ శిరోగృహంబులును, గృహ
 రాజిత మణిక వాటంబులును, గవాట విరచిత చరకతమణి శోభా
 విరాజమాన తోరణప్రకాశిత ద్వారాబులును, ద్వారోభయపార్శ్వ
 రమ్య రత్న వేదికలును, వేదికాంతర రచిత విదుమంబులును, వి
 ద్రుమ వైదుర్యస్తంభ సముదయంబులును, స్తంభ సంభృత శాత
 కుంభ కుంభ విలసిత మంటపంబులును, మంట పాభ్యంతర సంచర
 త్సుందరీజనంబులును, జనసందోహ సంపూరిత కీధికారాజంబులును,
 రాజకుమారారూఢ సంచర ద్గంధసింధుర సైంధవ రథ నికరంబు
 లును, గర విన్యస్త వీణావాదన ప్రవీణ గాయకులును, గాయక

యుక్త మృదంగ తాళాది లాస్య సంరంభ విజృంభమాణ రంభాస
మాన వారకాంతలును, గాంత నిరంతర సురభి కుసుమ ఫల భరి
తోద్యానంబులును, నుద్యానాంతర కన త్కమల కల్హార మరందపాన
తుందిల మిళింద బృంద ఝంకార ప్రమోద మేదూర సారస హంస
చక్రాది జలవిహంగ సంకలిత సరసులును, సరస మనోహర పరిమళ
మిళిత శీతల పవమానంబులునుం గలిగి, యమరావతీ విధంబున
విబుధ గణ విభ్రాజమానం బై, తేజోవతీనగరంబుచందంబున లోహి
తాశ్వ విలసితం బై, సంయమనీ నగరంబు పాలువున సమవర్తి ధర్మ
రాజ విరాజితంబై, నిర్మతినిలయంబుకైవడిఁ బుణ్యజ నోద్దీపితంబై,
వరుణ మందిరంబురీతి ఘన పుష్పమాలి కాభిశోభితం బై, పవనుని
గేహంబు భాతి నానా సుగంధ బంధురం బై, యలకాపురంబు బాగున
ధననిధి మహితం బై, కైలాసంబులాగున రాజశేఖర రమ్యం బై,
కమలగర్భ సదనంబుపోలిక మహిత భాషా సమన్వితంబై, హరి
నివాసంబు చాడ్చున నిత్యము క్తానుగమ్యం బై, భోగవతీ పుటభేద
సంబు తీరున మహాభోగి భాసురం బై, వాహినీపతి చందంబున శరణా
గత భూభృజ్జాతం బై, సాకేత రాజధాని వడువున రామలక్ష్మణోప
శోభితం బై, ద్వారకాయందంబునఁ గృష్ణ బలభద్రప్రకాశం బై,
హస్తిపురి వైఖరి గాంగే యాది భూషితంబై, యింద్రప్రస్థ పురంబు
మాడ్కి ననుగత ధర్మజాతం బై, వారణాసిచూడ్కిఁ బ్రచండ కాల
భైరవ శూలహస్త రక్షితం బై, సిరుల నిర వొందుచుండు. 39

—* రాజవర్ణనము *—

క. ఆజగతి కథీశ్వరుఁ డై

రాజులు మదనాభిరామ రాజేంద్రుఁడు జ

న్యాజిత బాహు పవి ధా

రాజత సమ దోన్న తారి రాక్షోత్రుం డై.

40

సీ. రమణ లక్ష్మీమందిరమ్ము మేలమ్ముగాఁ

గని, సదాళి గుణమ్ముగా గ్రహించి,

మధుర ధర్మముఁ బూని మాధవు లోఁగొని,
 యలఘు ద్విజావళి నాదరించి,
 దాక్షిణ్యశాలి నెద్దనె నిల్పికొని, కళా
 నిధిఁ బర్వమున రుచుల్ నింపజేసి,
 శోభితం బగు మహా సుకృతిధావముఁ గాంచి,
 వర సక్య రతి మనోహరత మించి,

తే. కలనియం దుద్రమూర్తిసంకల్ప మవలచి,
 ఘన సుదృక్పాళికా మానకర్త యగుచు,
 నతను విఖ్యాతించే మదనాభిరాముఁ
 డలరు నిజనామగిరిమ యథార్థముగను.

41

స. వినములోలఁ జిక్కి వెడలరాని స్వయంభు
 లాలిత వానీ విలాసుఁ జేసె,
 నెంతికాడై దాన మొరుని వేడిన చిరం
 తన మాని మేటి భూధవునిఁ జేసె,
 నచ లాధివాసుని నాచి భిక్షుని సర్వ
 మంగ లానుభవ సంప్రాప్తుఁ జేసె,
 బహు భాగ్య భేద విభ్రాంతిఁ గుంచు కంఠంకి
 దనతోడఁ గూడ సత్పతినిఁ జేసె,

తే. నన్న సీగుణ మీధర్మ మొందుఁ గలదె?
 తగ నయుక్తుల సంయుక్తులుగ నెనయు
 నితని మదనాభిరామాఖ్య యిడిననలువ
 కౌశలంబు గణింప శక్యంబె చూడ.

42

తే. రమ్యగుణశాలి యా భూపురందరుని
 దారగాఁ గొని లీల మందారమాల
 సనుదినముఁ గూడి క్రీడల నతిశయిల్లి
 యవనిఁ బాలించె బుధని కాయంబు వ్రేగడ.

43

— *రాజపుత్రి* —

క. ఆ యసఘన కుదయించె మ

హోయత గుణజాల బాల యంచితలీలం

దోయజసాయకు నాటవ

సాయక మని భూజనాని సన్నుతిసేయక.

44

సీ. సకలకసంగవం ఛాసక్తి దగ దంచు

గమలారిం దొరగన కళ యనంగ,

మే నెఱుంగనివాని మి త్త్రత్వ మన దని

మకరాంకు వీక్షాన్న మాయ యనంగ,

నిరవలంబావాస నిరితి కాని దటంచు

సురపథం బెడలిన చుక్క యనంగ,

మలినాంతరంగ సంబంధ మాటసి యంచు

మేఘంబు వీశిన మెఱుంగనంగ,

తే. జాయలను జెల్వ మైన లే బ్రాయముగను

జనుల కల్లారుముద్దుగా ననువు పడుచు,

నాటపాటలు సలుపుచు నవనిబాల

యామినీపూర్ణ తిలకా సమాఖ్య నలరు.

45

వ. ఆకుమారీరత్నంబనుదిన్ ప్రవర్ధమాన యై యున్నెడ.

46

క. మృగమదమున రుచి పుట్టిన

నగిదిని జెఱకునను బాడు పండిన రీతిం

దగ సురభి పసిడి నొదవిన

పగటున యశావరము దనరె బాలామణికిక.

47

సీ మహితయాశావరరూప మధుమధురాఽప

బింబోష్ఠీ శ్రీవర్ణబింబకర్ణ

కంజాతదళనేత్ర కాంచననిభగ్నాత్ర

చతురచంపకనాస చారుహాని

పట్టుసైకతశ్రోణి పల్లవాంచితపాణి

ప్రౌఢసౌభాగ్య సంపన్నయోగ్య
కరికుంభకుచపాళి ఘననీలరోమాళి
యబారివదన కుందాళిరదన

తే. యలరు మరువంపు మొలక కాయజుని చిలుక
కలితకర్పూరతలక సుగంధఫలక
యామినీపూర్ణతలక నీలాంచదలక
రాజసము గుల్కు శృంగారరసముఁ జిల్కు;—

48

సీ. నలినాక్షి కొప్పు కృష్ణత్వంబుఁ బ్రాపించు,
నెమ్మోము విధురీతి నివ్వటిల్లు,
నబ్జాస్యకన్ను లబ్జాలోకత వహించు,
నధరంబు మాధవఖ్యాతి రచురు,
నలివేణి చనుదోయి యచ్చుతత్వముఁ గాంచు,
జేయి పద్మాహిత స్థితి భజించుఁ,
నగకుచనూఁగా రసంతభూతిఁ జెలంగు,
లేగొను శ్రీహరిలీలఁ దాల్చు,

తే. నాభి గమలాకరానంత శోభ నెసంగు,
దనువు హేమాంశుకస్ఫూర్తి దనరు నిట్లు
విష్ణుభావంబు చెలియందు వెలయుచుండు
క్షీతిజనంబులు మెచ్చి సంస్తుతులు నేయ.

49

సీ. ఎంతటివానినే నీనాతి వదనాబ్జ
మమరఁగా లోఁగొను, నద్ద మేమొ ?
ఏదీరు నెద నైన నీలేమ చూపులు
నాటు, మనోజబాణంబు లేమొ ?
ఎవ్వారి హృదయాళి కీతస్విచన్నులు
సరి నిక్కుఁ, గునుమ గుచ్ఛంబు లేమొ ?
ఏమహాత్ముని నైన నీతలోదరిమాట
యనువొంద నిలుపు, రాజాజ్ఞ యేమొ ?

తే. ఏఘనుని నైన వేడించు నీశుభాంగి

తనువు, బంగారమేమొ ? యేధన్యు నైన
మరులుఁ జెడించు, నిది మరుమాయ యేమొ ?—

యనుచుఁ జూచిన జనములు వినుతినేయు. 50

వ. ఇట్లు తల్లిదండ్రుల కల్లారు ముద్దుగా ముద్దియ యేప్రాన్దుఁ బ్రాన్దులు
పుచ్చు నవసరంబున. 51

—*విగ్యాభ్యాసము*—

తే. అక్షరాభ్యాస మొనరింప ననువు పశుచు

స్వరయుతంబుగ వీణాది వాదనములఁ

జెలఁగు గీతప్రబంధ విశేషకలన

గాననైపుణి నేర్చె సంస్కారయుక్తి.

52

సీ. రమణీయతరమైన రాయంచ మృదు చర

ణాబ్జసంగతిని నాట్యములు సలుపఁ,

జెలువ మై ముద్దులు గులుకుపల్కులతోడఁ

బెంపుడురాచిల్క పేరుకొనఁగ,

రామాయణాది సద్గ్రంథముల్ మొదలుగాఁ

బజ్జఁ బుస్తకరాజి పరిశిల్లె,

దాళ కాలక్రి యోదార తంత్రీ స్వర

భేదంబులను పాణి వీణ మెఱయఁ,

తే. జెలఁగు చిటునవ్వువెన్నెలల్ చిలుకుచుండు,

గలికి తెలిడలుచూపులు గలయఁ బర్వఁ,

బాండిమము దోచి భారతిభాతి నాతి

పసిడిగడ్డియపైఁ బాట పాడుచుండె.

53

క. ఆపాట నవసుధాలహ

రీపటల మనోజ్ఞమాధురీ లలితం బై

కోపై వీనులకా పై

యా పైక రవంబుమాడ్కి నాపైఁ దోచె.

54

వ. అట్టిసమయంబున.

55

క. మదనాభిరామభూపతి

యొదవిన సంతోషమున మహాహుస్థానముతోఁ

బొదలుచు గానము సేయఁగ

మదనతి నిజపుత్రిఁ జూచి మదిఁ జొత్తిచెక్. —

56

తే. ఈ కులపవిత్ర సురుచిర హేమగాత్ర

చంద్రకళ గద; సంగీత జలధి కిపును

దీనికిని సర్వవిద్యలుఁ దేటపడఁగఁ

బేర్చి సాహిత్య మొదవఁ జెప్పితఁ. ననుచు —

57

తే. కొలువుకూటంబునకు వచ్చి కువలయేశుఁ

డమర సింహాసనాసీనుఁడై, ప్రధానుఁ

డగు వసంతాఖ్యు రావించి, యధికసంభ్ర

మమున మన్నించి పలికె సమృత్తి దలిర్ప

58

క. ఓ మంత్రిశిఖామణి యిదె

నా ముద్దుల కూర్చి తనయ సయ మలరంగఁ

గోమలగతి లయపడ్డతు

లేమటిక సరసగాన మిపుగ నేర్చె.

59

తే. గాన విద్యకుఁ దగినట్లు కన్య కిపును

కావ్య నాటక లసదలంకార భావ

సరససాహిత్య మేర్పడుసరఁగి గజపి

ప్రౌఢ గావింపవలయు నిరూఢమతిని.

60

వ. అనుచున్న సమయంబున సభాసదులు తమలో నిట్లనిరి.

61

తే. కలికిపాలిండ్లు మేలి బంగారుగిండ్లు,

చానవాల్జాపు లానుమచాపుతూపు,

లతివపదనంబు సదనమా నల్లిసుతకుఁ,

గాంతముగురు లమ్మధుకరుల కురులు.

62

ఉ. మో మఖిలంబుఁ గన్నుఁగవ, ముచ్చటమీఱఁగ వత్తు. మంతయుఁ
గామిడి చన్నుదోయి, కనుఁగొను సమస్తము మిన్ను, చూడఁగా
హేమము తత్తనూవిభవ; మీ దుచిరాంగికి విద్య చెప్పఁగా
సీమహి నెవ్వఁడోపు స్థరియించినమాత్రనే భ్రాంతి పుట్టఁగ? 63

వ. అనిన విని వసంతుండు భూకాంతున కిట్లనియె. 64

క. ఓరాజ సకల శాస్త్ర వి

శారదు లీపురమునందు చాలం గల; ర

వ్వారి నిటకు రావించి వి

చారింపఁగవలయు విద్య చదివింపంగ.

65

చ. అన విని, సర్వశాస్త్రములయందుఁ బ్రశంసితు లైనయార్జున
ఘనమతిఁ బిల్వఁ బంచి, నయశౌరవము ల్పచరించి, వారల
గనుఁగొని పల్కె భూవిభుఁ; 'జనంతగుఁడొన్న తులార, మీర లుం
డినఫల మేమి? యొక్కటి ఘటింపుఁడు మా.' కన, వార లత్తటిక. 66

సీ. 'తర్కశాస్త్రములందుఁ దత్కల్పనలయందు,

భాషింపఁగను మహాభాష్యమందు,

శబ్దశాస్త్రములందు, సకలతత్త్వములందు,

శ్రుత్యంతములయందు, శ్రుతులయందు,

తత్పదక్రమజ్ఞాంతముల, నారోహవ

రోహముల, బుర్రాణ రూఢియందు,

స్మృతివిషయముల, జెలఁగు మంత్రగ్రంథ

ములయం, దితరశాస్త్రములను మఱియు,

తే. ఘనులమై వాదములఁ బ్రసంగములు చేసి

గెలిచియున్నట్టి మముఁ బ్రసంగించి యెవఁడు

గెలుచు? మావంటివార లే కలనఁ గలరు,

రాజ్యరఘుపతి మదనాభిరామ నృపతి;

67

చ. అన విని వారి కిట్లనియె నాత్మముదంబున భూమిపాలుఁ 'డో
ఘనమతులార, మీర లిటఁ గారవ మేర్పడఁ గావ్యనాటక

భినయ కపిత్వ కాశలము పెం ప్పలంబుఁ గనంగఁజేయుఁ డీ
మనసిజదారజైత్రికిని మద్వరపుత్త్రికి మంజుగాత్రికి.' 68

వ. అనిన విని యార్యవర్యు లా రాజవర్యున కిట్లనిరి. 69

క. 'మేము రసజ్ఞుల మధిపా,
కామయ్య; రసజ్ఞులనంగఁ గవివరులే' గా
దా? మాకుఁ గవిత్యము; లే
దీమహి ఛాందసులఁ బొందునే యది తలఁచా? 70

వ. అది యెట్లంటేని. 71

స. శబ్దాపశబ్దవిచారి యైనట్టి వ్యా
కరణజ్ఞు జనకునిఁ గాఁ దలంచు,
యుక్తివాదములచే మెప్పురుత్కర్కు
భ్రాతఁగా బుద్ధి నేర్పడఁ దలంచు,
చతురు మీమాంసావిశారదు సరసకుఁ
గదియంగ పండునిఁగాఁ దలంచు,
మెదిగి వైదికనిష్ఠ నుండు సభ్యాపకుఁ
గనలి చండాలునిఁగాఁ దలంచు,

తే. వివిధముగ నిట్లు లభిస, కవిత్యకన్య
కావ్య నాటక లసదలంకార భావ
సవరసాభిజ్ఞ మది నిజనాయకునిఁగఁ
దలంచి వరియించు దనుదానె వలపు మించి.' 72

వ. అని పలికిన విబుధేంద్రులకు రాజమహేంద్రుం డిట్లనియె. 73

క. వర నాటక కావ్యజ్ఞుఁడు
సరసుఁ డలంకారవేది ఛందోనిపుణుం
డురు సాహిత్య కళా నిధి
యరయంగ నెవ్వఁడు పచిపుఁ డతనిం దెలియఁ. 74

—* పండితులు బిల్వణకవిని వర్ణించుట* —

తే. అనిన, 'మల్లాణ బిల్వణు లనఁగఁ గవులు
సరిను లిరువు రలంకార సహితు ; లందు
బిల్వణు డనువాఁడు గం భీరుఁ; డధిక
తముఁడు కనిరా జనంగ స్తోత్రములు నడపె. 75

శా. ఆ వాచాలత యాకవిత్వవిభవం బ్రాప్తోః యారూఢి యా
భానం బా మహి తాన్ గౌరవము నాపాండిత్య మాశాస్త్ర బా
ధావిర్భావము నా సుధారస వచో వ్యాపార మాప్రజ్ఞ యిం
దేవిద్వద్భులభేది కై నఁ గలదే యోజనఁ జంపించినఁ. 76

స. ధరఁగి పస్త్రములలో భవశాంబరము మేలు,
ఋతుపులలో సుహృత్సతము మేలు
సుమములలో శర చోభి మల్లక మేలు,
విలుకూడలో రతి విభవము మేలు,
ఘన సౌరభములలోఁ గిన్నారియే మేలు,
కలయ పస్త్రముల గార్లు కలు మేలు,
తిసరు వాక్కులలోనఁ దర్క-వాక్యము మేలు,
సారసముఘలలో శ్యామ మేలు,

తే. ధరఁగు పదవులలో విష్ణు పదవి మేలు
దశలయంగును యూషస దశయ మేలు,
మహితగీతులలోఁ బంచమ లయ మేలు,
కపులలో నెల్ల బిల్వణ కవీయ మేలు. 77

చ. మృగములలోన సింహ, మవ స్నిగ్రహులలో రఘురామమూర్తి, ప
న్నగములలోన శేషఁడు, ననఘులలోఁల నందనమ్ము, దే
వగణములోన శంకరుఁడు, వార్ధులలోనఁ బయోధి, యెట్టులో
మిగులఁగ నెల్ల బిల్వణుఁడు మేటినుమీ కవిరాజమండలిఁ. 78

వ. అనిన విని రాజువారల బహుకరించి యథాస్థానంబుల కనిచి మంత్ర
పరునితో నిట్లనియె. 79

— *రాజు బిల్వణకవిని బిలిపించుట* —

ఉ. 'ఆ కవిరాజరాజమణి నాదర మొప్పుగఁ బిల్వణబంపుమా;
యా కవితాచమత్కృతి విహారముఁ జూతము; మత్కుమారి క
స్తాకముగాఁ గవిత్వవిధిఁ జొప్పడఁ జేయుద;' మంచుఁ బల్కుఁగా,
నాకడ మంత్ర సజ్జనుల నంచిన; వారును బోయి యచ్చటన్. 80

సీ. ఒకచెంత వేదాంత మూహించి ప్రకటించు,
నొకయోర మణిసార మొగి వచించు,
నెకచోట వరనాటకకలాపము రచించు,
నెకచక్కి ఘనఫక్కి. కోక్తిఁ దెలుపు,
నొకయోర శృంగార యత కావ్యములఁ జూపు,
నెకసీమ నరుసామ మూని పలుకు,
నెకదండ స్వరమండల కల గానముఁ బేర్చు,
నొకక్రేవ బహు భావ యుక్తి నెఱపు,

తే. నొక్కతలమున మీమాంస, యొక్క దాది
వ్యాకరణ పాఠి, మొకదెస నలఘు లక్ష
ణాద్యలంకారములఁ గోర్కులమర నొనఁగు,
నట్టి బిల్వణుఁ గాంచిరి హర్ష మొదవ. 81

ప. కాంచి దండప్రణామంబు లాచరించి దీననలు గైకొని సముచితాస
నంబులం గూర్చుండి కవిరాజశేఖరు నుద్దేశించి. 82

శా. 'దేవా, బిల్వణపండితేంద్ర, విను మధ్వివ్రాతకల్పద్రుమో
దాభవుం డామదనాభిరామనృపుఁ డత్యంతానురక్తిం బ్రతీ
తౌవాంఘ్రా నినుఁ దోడి తెమ్మనుచు నాజ్ఞాపించె; విచ్చేయుమీ
యీవేశం దగ.' నన్నబల్కెఁ గవియు హైలాగతి వారితో. 83

ఉ. 'ఏమిప్రయోజనంబు? మము నేమిటికిం బలువంగఁ బంచె నా
భూమివిభుం డుదాత్తమతి? భూరిగుణోన్నతులార, తెల్పుఁడి
మే మట కేగుదెంచెదము మే'లన 'నేమిప్రయోజనంబో? మా
కేమి యెఱుంగవచ్చు? మహనీయులు పూజ్యులు గారె పండితుల్.' 84

—* బిల్వముందు రాజసభకు వెడలి వచ్చుట *—

న. అని పల్కినఁ బ్రమోదమానాంతరంగుడై కవిపుంగవుఁ డమిత శిష్యసంఘంబు గొలువ రాజమార్గంబున వచ్చునెడ.

ఉ. ఆముఖ సత్కథావిధవ మాకను బొమ్మలయంద మావయో ధామపిలాస మానయన తామర సాతి విశాల పత్తి రే ఖా మహిత శ్రుతి ద్వయ వికస్వర కుండల దీప్త గండ పా ి నుధురస్మితప్రథలు లేమలు సూచి రుదంచితోన్నతి. 86

తే. చూచి తల యూచి తత్తనూ రోచిరాచి తీమహిమ కాత్త మెచ్చి యెంతే బ్రసూన బాణ బాణ విభిన్న సంభ్రాంత చిత్త లగుచు నేకాంతములఁ గాంత లతిశయమున. 87

ఉ. 'ఎవ్వఁడు ఏఁడు? చక్కఁదన మేమన? నెన్నఁడుఁ జూడ మెకవ్వఁడో? బువ్వలుకాఁడో? యాధనదుపుత్తుఁడో? చంద్రుఁడో? యాజయంతుఁ యివ్వనితాళిఁమణుల హృద్వనముల్ చిగిరింపఁజేయఁగా? డ్రో? జవ్వని, యేగుదెంచిన వసంతుఁడో? చూడఁగ నామ.' నావ్రక్ష.

మ. 'అతివా, పువ్వలుకాఁ డటం చనియె; దీ వ బ్జాశుగం బేడ? నం చితహా నిక్షుశరాస మేడ? మఱియుం జింతింప నవ్వారి ల క్షీత తత్త చ్చుభలాంఛనంబు లుపలక్షీ భూతముల్ గావె; నా మతి నూహింపఁగ వచ్చెనో హరి తగ్గ మానుష్యరూపంబున.' 89

సీ. గాకాకళా శోభి రాజబింబ మటంచు,
వినుతి సేయఁగఁ బోలు వీనిమోము,
ప్రత్యూస వికసితాబ్జాతపత్రము లంచు
వీక్షింపఁ దగు వీని వీక్షణములు,
క్రీకుమారుని హేమ సింహాసనం బుచు
వెన నెన్నఁగా నగు వీనియరము,
ప్రొన్నమిత స్ఫుటోద్యుక్తాహిపతి యంచు
బలుకవచ్చును వీని బాహుయుగము,

తే. తుంటువిల్కొడు ముక్కంటి కంటిమంట

నాటునను జెడి మఱి తన్నిక్కాకిరిణ

మగుడ బుడమికి దిగియెనో? తగ నతండు

సకియ గాకున్న గలవె యీ చక్క ననము ?

(9)

సీ. ఈ పురుషోత్తము నెద నసిచిన పద్మ

నిర భాగ్య మే మును నెవలనయన ?

యీచతురాస్యస్థి నెలమి గాంచిన శుభ

వాణి ప్రసాదు స్పృహకె తనకి ?

యీ మే నర్వ్య నెవని యుండిననతి

భూతియొత్త తన బాసని వబల ?

యీధామనిధి గూడి యిం పొంద సుచ్చాయ

పదవి యె తని చూతు బహుగంధి ?

తే. వినవె యీ వనితా నన మనసిజాతు

గూడి క్రీడించు తరుణుల కోర్కు తెల్ల

సఫల మగు; నీననగతి నలుపనట్టి

వెలది జన్మంబు ధావని వృక్షయ కావె.

91

వ. అని యిట్లు వర్ణించుచుండ; బిల్విణుడు నిజానన సుధాకరప్రభా

బాలములకుం దత్రత్య జన విభోకన సందోహములు చకోరికా

బృందములు గాఁగ; మత్తేభంబుచాప్పున మందగమనంబున వచ్చి,

విద్యజన మంత్రి పురోహితామాత్య భృత్య నగ్గంబుతోడఁ దగురా

జేద్రువలనఁ బ్రత్యుత్థానాభివందనంబులు కైకొని నముచితాసనంబు

నధివసించి, యాశీర్వాదపూర్వకంబుగా వేదశాస్త్రాదికంబు లుపన్య

సించి, ఫల సహితంబుగా మంత్రాక్షత లొసంగి, మఱియును. 92

క. కవితాప్రసంగ మెంతయు

నవిరిశముగఁ గొంత చేసి, యచ్చటి విద్య

తక్కువివరులచేత మెప్పులు

నవనీపతి హర్ష మొంద నందె వేడ్క.

93

క. గురు కవి భాషిత యుత్తమై

సురరాజ సభాస్థలింబు పొపున దమ్ము

వరుని సభాస్థలింబు భా

నిరమై పరమై ప్రమోదపరమై యుమ్మెన్.

94

సే. రాజరాజున మరనాభిరాముఁ డలొ,

తనదు కంఠస్థమునాల్కి దగ నెఱంగి,

మఱియు మది సుచిరాంబర ముతా భూష

ణావగు యాసంగి, విడిచికి వదిలెఁ గిడిని.

95

వ. అప్పుడు సుతజనపద్యముం కై భూసరుండు మృత్తితో నిట్లనియె. 96

చ. మరుండు తనూపిలాసమున, ముజల వాక్య విశేష యుక్తి చా

తురి ధిషణుండు, సత్క-శలఁ దోయజనైఁ; తలఁప వినెదా

మరనది భేతకల్పన దూరశరాహితీ గ్రాంధుచుండు; రీ

వరకిపెయ్యెను మత్సురకు నాంధిత విద్య లభించు టెల్లొకో ? 97

తే. వినుము జగిటికి పరకిల్పపుక్ష మితండు;

విస్మలావగ్య మనియెను విరులగుత్తి

దనరు తాగుగ్యుపతుల చిత్తంబు లనెను

మఘపముల కేచి తగుచు సమృద్ధి డలిర్ప.

! 8

సీ. వీని మనోహ రానూన భావముఁ గాంచి

మే నెఱుంగకపోవు సూనశరుండు,

వీని భాసుగ కథావిరూభిఁ గనుంగొని

మి న్నందు నెపుడు తమివిభుండు,

వీని సౌంద ర్యాతివిభవంబుఁ బరికించి

రెప్ప వేయక చూచు నృషసుతుండు,

వీని సౌభాగ్య శోభిత నృత్తిఁ గని యత్త

రాశఁ జెలంగు విశ్లేషసూనుఁ,

తే. డవుర వీనికి దీక్షైన యతఁడు గలఁడె

ననునఁ బరికింపగ సుపరంపరితఁ డెవఁ

దొడరి మూర్ఖానుగతిఁ జెందుదురు; మనుష్య
కాంత లన నెంత యీతనిఁ గాంచి నంత!

99

క. ఈవిధమునఁ బల్కినపతి

కావిబుధేంద్రుఁడు సుమత్రి యనియె 'నృప వ
ర్యా, విద్యాభ్యాసము చెలి
కేవిధమునఁ బట్టువడుఁ గవీంద్రుఁడు లేమి?'

100

క. ఇతఁడు వినాగా నెవఁ డీ

క్షీతితలమునఁ గవివరుఁడు నెపుమా.' యనినఁ,

'మతిమంతుఁడ వీ విధమున

కతిచతురోపాయ మొకటి యాత్మఁ దలపుమా.'

101

వ. అని నృపాలుండు పల్కిన ముత్రి యిట్లనియె.

102

క. "దేవరవాణికిఁ దెలియని

దీవిశ్యమునందు లేద యేదియు; నైనఁ

నే వచియించెద వినుమీ

దేవ, భవత్కరుణనాకుఁ దెలిసినయంతఁ.

103

మ. ఒకచిత్రవ్రతమున్న దిర్వురకు విన్తోరాజమాణుణీ,

నకలంకాత్మిక యా భవద్దహిత జాత్యంధు నివిలోకింఁ; దా

సుకవీంద్రుండును గుప్తగాత్రి నెపుడుం జూడండు దాఁ. గాపునఁ

రక మానెక్క యుపాయ మీకతముననాజేంద్ర పన్నం దగున్.

మ. 'కవిరాజగ్రణి పుట్టుగ్రుడ్డి' యని యీకంజాక్షికిం జెప్పి, యా

కవికి 'మీసుతకుప్తగాత్రి' యని వేడ్కం దెల్పి, యవ్వారికి

భువి నన్యోన్యవిలోకనక్రియలు నేర్పుల్ మీఱఁ గాకుండున

ట్లు విచారించెద నొక్కయుక్తి వినుఁ డిట్లు రాజదేవర్ష భా.

105

క. ఇరువురకు నడుమ నొకతెరఁ,

దిరముగఁ గట్టించి చదువు దృఢతరమతిఁ జొ

ప్పరయుచు మానకస్యక చే

సరవిం జదివిత మయ్య జగతీ నాథా.

106

వ. అనిన విని సంతృప్తస్వాతుం డై భూకాంతుండు. 107

క. 'ఓమంత్రి, యెంతవాడవు!

నీమహిమ నుతింపఁ దరమె! నిర్మలగుణ, నీ

వేమంటి వేమి చెప్పితి

వామాటల నట్ల చేత యది మేలుగదా.' 108

వ. అని యంతఃపురంబుఁ బ్రవేశించి. 109

చ. జలరుహ పాణి వాణిధర చారు మనోహరవేణి గాంచ నో

జ్వల రుచి గాత్ర నీలజలజాతదళాయతనేత్రనంతిక

స్థలమున నున్న దాని సుమసాయకు మానిని బోలు నాత్మజ్ఞ

నెలకొని కాంచి ముద్దుఁగొని నెమ్మి దలిర్పఁగఁదండ్రి యిట్లనుట. 110

— *రాజు తనకుమార్తెతో బిల్వణుం డంధుం డని చెప్పట —

క. 'నాగర్భజలధిరత్నమ,

నీగారాబంబుఁ జూడ నీ కెప్పుడు నే

రాగంబున సాహిత్యము

బాగుగఁ జెప్పింతు నమ్మ ప్రాథి దలిర్పఁ. 111

క. సంగీతవాణిధికి సా

రంగధ్వజరేఖ వగుచు, రాజిత కవితా

సంగతి లేక చెలంగుట

భంగంబు గదా తలంప భావములోనక. 112

క. సంగీతవిద్య కెలమి

సంగడి సాహిత్యవిద్య సరిగా రెండఁ

మంగళవతి కూడిన, నా

సంగతిఁ జెప్పంగఁ దరమె సంగీతనిధి? 113

క. మనపట్టణమున విద్యా

భినయజ్ఞుఁడు గలఁ డొకఁడు బిల్వణుఁ డనఁగఁ

దనయా, జాత్యంధుం; డా

తనిచెంగటఁ జదువవలయుఁ దత్పరమతి వే. 114

వ. అనిన విని యక్కుమూరి.

115

అ. 'అయ్యో, నేను చూడ నాకిదియెద్దను
జమపు లెల్ల నెటలం జమపుకొందు?
నంధకాననంబు నాలోకము నేయ
నని న్రతంబు నాను జనక గలదు.

116

క. అంధకుడ బాండువోగిని

బాంధవదూషకుని పండు బాపాత్ముని దు
ర్గంధయుతుం గున్మకోగి వ
సుధర దర్శింపనాదు శుభగుణచరితా.'

117

వ. అనిన, జనకుం డిట్లనియె.

118

క. 'వట్టి, యీలా గందురె?

యెట్టమునను విద్య నేర్పు తులయు బాగ';
గట్టిగ మియుగుప్తురును
గట్టిచేడి గాంధపటముం గనరాకుండఁ.'

119

వ. అని యొక-బాచి, మఱునాడు సమయోచితస్వభావులు ప్రియ, కిసక
మనమయ భూషణంబర భూషితం పై కిశ్చ్యోతరంబులు గడచి,
యెడనెడ బుడిమిజేతలచేవలం పైకొనుచు, బహు విససాగిత జేశా
ధీశుల మనప్రలు సముచితజనులవలన వినుచు, గొందఱు సుందరులు
ముందఱి బారు లై లై వారంబులు నేయ, గొందఱు కంబ తపానులు
మంజులగతి వింజామరలు నేన, గొందఱు పివానులు చేరి పరాకులు
గావించి, నొక్క-కిర్పూరగంధి కపురంపు బాగా లొప్పు మిగుల నందియ్య,
నందియలు మ్రోయ నొక్క-మందయాన యందంబుగా చందనామ
లొసంగ, సంగడి నూజిగంపుల జెలు లిట్లు సముచిత ప్రకారంబున గొలిచి
రా మందగమనంబున వచ్చి వచ్చి రాజతకమలాకరంబు చందంబున
నందం బగుచు రాజ్యలక్ష్మీ లక్ష్మీతం బైనయాస్థానమంటపంబు జొచ్చి
సముచిత కాంచనాంబుజ మధ్యంబు సధివసిండు రాజహంసంబు
సంపున గాంచనసింహాసనంబు సధివసింది మదనాభిరామరాజహం

సుంసు విబుధగణపరివృతుండై, మహేంద్రుండగుచు, సదా నవన త్స
తా సమన్వితుండై, కువలయాధీశుండగుచు, మహాభోగినివేష్టితుండై
భూభృద్వతంసుండగుచు, రాజకుమారసేవితుండై రాజశేఖరుండగుచు,
సముచిత భాషా సమన్వితుండై చతురాననుండగుచు, సుమనః
ప్రసన్నుండై పురుషోత్తముండగుచు, సభంగులైన వాహినీశులును,
సపుణ్యజనశాధకులైన సుమనోవల్లభులును, నవనశాలులైన ప్ర
చేతనులును, ననంతకులైన సమవర్తులును, ననుగ్రహనహితులైన
ధనాధిపతులును, నచంచలులైన మహాబలులును, గొలువఁ గొలు
పుండి మృత్రివరునితో నిట్లనియె.

120

తే. 'ఓవసంతక, రూప మహావసంతుఁ

డగుకళానిధిఁ బిలిపింపు; మాకళాధి

వాసిముఖి కొప్పుఁ బలికితి వాసి మీఱ.'

ననఁగఁ బిలిపించె గవివరు నాతఁ డపుడు.

121

క. వచ్చినకవివరుఁ గనుఁగొని

విచ్చేయు మటంచు నుచిత విధుల నేర్పఁడుం

డచ్చుపడఁ జలిపి, కొండొక

ముచ్చటలుం గడపి, కుతుకమున నిట్లనియె.

122

ఉ. 'ఓకవిరాజచంద్ర, విను మొక్కటి సెప్పెద; మత్కుమారి క

స్తోక కళావిశేషములు నొప్పుడఁ జెప్పుచు లక్ష్మలక్ష్మణ

శ్లోక కవిత్వ రూఢి కవి లోకము సన్నతిసేయఁ దెల్పుమా,

నూకు గురూత్తరుండ వయి మత్కృతసత్కృతిఁ గాంచివేడుకన్.

123

—* రాజు బిల్వణునితోఁ దనకుమారిఁ కువ్వరోగిని యని చెప్పుట *

తే. అయిన నొక్కటి కలదు, మ దాత్మజాత

కువ్వరోగంబునను గొంత కొదవ యయ్యె;

వినయమందు మనీష వివేకమందు

గానమందుఁ బ్రవీణ విజ్ఞానహృదయ.'

124

ఫ. అనినఁ గవిశేఖరుం డీ ట్లనియె.

125

క. 'ఓహో! బాగాయెగదా!

యూహింపగ నెట్లు సెప్ప నోపును విద్యా

ప్రూహంబు? కుష్టుగాత్రిని

నాహా వీక్షింపరాదు హరిహరమణి.

126

న. అది యెట్లంటేని.

127

క. వ్రత మొకటి కలదు నాకు

శ్రుతిహినుని గుప్తరోగి జూడ నటంచు,

మతి సంశయింప నేటికి ?

ద్రుతముగ నను బంపనయ్య రూపవిచారా.'

128

న. అనిన విని రాజేంద్రుం డిట్లనియె.

129

క. 'దానికి నెక్కటి చెప్పెద,

గానియెడన్ నడుమ బటము గట్టిచెద; న

మౌనముఁ గైకొని విద్యా

దానము సేయగవలయు దాక్షిణ్యనిధి.'

130

ఉ. అంఘనకు నయంబు వినయంబుఁ దొలంకగ బిల్వణుండు రా

జేంద్రుని జూచి పల్కె; 'వసుధేశ్వర, మీమన నట్లు లుండగా,

నిందుల కేమి యందు? భవదీయ వచో గతి మీఱ రాదు; మే

లొందగఁ దోచినట్లు సతి కొప్పుగఁ జెప్పెద విద్య నేర్చునన్.'

131

న. అనిన, నృపతి స్రగ్గంధ కుసుమ తాంబూలాది ప్రదానంబుల నాతని

సంతుష్టుఁ గావించి పుచ్చి; దరహాసితవదనుఁడై యిష్టసఖునితో—

132

తే. 'నీయుపాయము బాగాయె, నీతివేది;'

వనుచు భూషించి తత్త్వణంబున నిమిత్త

కోవిదులఁ బిల్వ బుచ్చి, యక్కువలయేనుఁ

డనియె 'శుభలగ్న మీక్షింపు' డనుచుఁ బ్రీతి.

133

న. ఇట్లు మహార్థనిర్ణయంబుసేయించి గృహకారుల రావించి వివిధ

విచిత్రంబుగా విద్యాశాలిక రచియింప జేసి.

134

—* విద్యారంభము *—

తే. అప్పుడు మదనాభిరామ నృపాంగగణ్యుఁ
డతుల మైనట్టి శుభదినమందు హితుల
జాంధవుల మంత్రివరులను బండ్లితులను
గవుల రావించి బిల్వణకవినిఁ బిలిచి. 135

క. తన కూర్చి తనయ నధిపతి
తనరంగ రావింప, వెంట దవిలి నదాభుల్
గని యామోదమునను రా,
సనయంబున వచ్చి పటము చాటున నిలిచెన్. 136

ప. అప్పుడు పురోహితులు పుణ్యాహవాచనం జాచరించిన, సంతరంబ.

తే. మొదల విఘ్నేశ్వరుని వాణిఁ బూజచేసి
బాలరామాయణమునను బద్ధ్య యొకటి
లర్థయుక్త నారంభ ముగి జేసి
ప్రేమఁ జెప్పంగఁ దొడఁగె నా బిల్వణుండు. 138

ప. అప్పు డప్పుడమిత్రేడు సమస్త విద్వజ్జన భూసు రాది జాంధవులకు
భోజనంబులు గావించి మణిమయ భూషణ వస్త్ర మాల్క్యానులేపన
తాంబూ లాదికంబులం బరితృప్తులం జేసి, మఱియును. 139

మ. జననాథాగ్రణి పుత్రికిం గవికి నిష్ఠం బొప్పఁగా నిత్యభో
జన తాంబూలము లంచి తాంబరములున్ శ య్యాసన స్రక్కులే
పనముల్ తక్కువ గాక యుండ నమరింపంగఁ గవిశుండు జ
వ్వనికిం గావ్యము లాదిసేసి కఱపింపన్ సాగె నానాటికిన్. 140

క. సర సాలంకార మనో
హర కావ్యము లర్థయుక్తి మై జెలు చెప్పం,
బరంగ సుశబ్దవిచారము,
వర సాహిత్యంబుఁ దేట పడఁగాఁ దెల్పెన్. 141

తే. జగతి జనములు మెచ్చి యాశ్చర్య మొంద
లలితముగ బిల్వణాఖ్యునివలన సకల

విద్యుల గ్రహించి జలధర వేణి యొప్పె
సంబులాసన తప్తలోహంబుకరణి.

142

సీ. వివిధ భావవిశేష సవరసంబులయందు,

శ్రీతి నలంకార భేదములను,
ఛందో విభేద లక్షణముల, వని నాట
క ప్రక్రియల, మహాకావ్యములను,
గామప్రదము లగు కామశాస్త్రములందు,
జ్యోతిష శాస్త్ర సంగీత శాస్త్ర
ముల, నభినయకళా కలితమార్గములందు,
గణిత తత్త్వానురకాండములను,

తే. ప్రౌఢ యై మించి శ్లోకార్థభావ మెఱిగి
సంస్కృతప్రాకృతముల జతుర యగుచు,
హితము మీఱ: గవిత్య మూహింపఁ దొడఁగ
యామినిపూర్ణతీలక వాగతిశయమున.

143

(చక్రిబంధము)

శా. ఛన్యా సింహ ధ చంద్ర కీర్తి వర విద్యా పండితార్యక్రమా
గణ్యాగర్విధనంజయ శివద ముక్తాకృత్యగంకప్రభా
జన్యా రాజిత భూరి శాత్రవ కుభృ జ్ఞాతీప్రభా విక్రమా
మీన్యా రాధన త్యాగభోగజయధామా నన్యభాగ్యోత్తమా.

144

(మాలిని)

కాండ భూధ వాసితాంశు కాండ భూధవాదిరా
కాండ భూధవాబ్జసుప్రకాండకాండభూ మరు
కాండభూధ వావగోర్తి కాండ తుంకిరా ట్సుధా
కాండ పాంశుధా విభా స్యఖండ కీర్తిమండలా.

145

గద్యము. ఇది సీతారామ చరణసేవా ప్రభావ సంపాదిత కవితా విచిత్ర
కాశ్యపసంగీత విచిత్ర శ్రీమత్పండిపెద్దికృష్ణస్వామి ప్రణీతం బయిన
బిల్వణోపాఖ్యానం బను మహాప్రబంధంబునందుఁ బ్రథమా శ్వాసము.

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః.

చిల్లణీయము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీమానిత వర రఘుకుల
 సోమా సోమాంతరంగ సురుచిర భవ నో
 ద్ధామ విలాస యశః పర
 సీమా మహనీయనామ సీతారామా.

1

వ. అనధరింపుము తదనంతరంబ.

2

—* వసంతకాలము *

చ. అలరె నసంతకాలము పురాంతికసీమ వనాంత పుష్ప న
 విశిత మరంద పాన భర మేదుర మత్త మధున తాంగనా
 కల మృదు గాన లోల మతికాంత రసాల విశాల పల్ల ఘా
 జ్జ్వల పిక నాద సంచలిత చారు వియుక్త జనానుభవ మై.

3

చ. అల మధుమాసవేళ జలజాయతనేత్రలు క్రీడ సల్పుచో.
 గొలఁకులపజ్జర జేరి నవ కొమల కాంచన పుష్పజాలముల్
 హలహలిక గ్రహింపగ సదాభు లిసీ యని యేగ నయ్యె; భా
 తలమునఁ గాంచనాపహృతిఁ దల్పరుగా సుమనఃప్రవర్తనల్.

4

చ. చెలఁగ వసంత భూరమణశేఖరుఁ డోలి మహావనీస్థలిం
 గలయఁగ నేలి, పైక మెసఁగం దగఁ దై కొని, ముద్రవెట్టుచో
 వలరుగ హేమరాశి మధు పాయకిఁ జూపక, నైరిజాతుల్
 మలయ హరించుమిత్తు) వసుమత్యునిఁగా నెనరించె నాభ్యుదయై.

5

మ. కమలామోదము సంఘటించి, శుకవాక్యం బర్చి నాలించి, యా
 సుమనఃకాండము లెల బోదముఁ గన్గ శోభిలఁగాఁ జేసి. ని

త్యమహాభూతిః బలాశ భేదన కళా వ్యాపారి యై, మాధవుం
షు మహిం గౌరవజాతి నేపడచి యుండు సద్విజ్ఞు లైచ్చగన్. 6

చ. మనసిజ చోరకుండు తఱి మాటున ప్రూఁజగురాకుఁ బాకు చే
కొని మెయి డాచి వేగ తమిఁగొల్పి శశిం బయి గాపువెట్టి తా
ల్మిని బటు ధైర్యభిత్తిఁ బెరిల్పించి సమీరపు మచ్చు చల్లి చ
య్యన పొరియించి మించె బ్రహ్మ దాచిత మానధనంబు లెంతయున్.

చ. మరుఁ డను సోమయాజి వన మధ్యమునందు ద్విజాళి మంత్రముల్
కరముఁ బఠింపఁగా శిఖి ప్రకాశిలఁ గాంచి మరుద్గణంబులన్
వరుస భడించి రాజున కవార్యశుభోన్నతిఁ జెందఁ జేసె నొఁ
బమమతిన్ వియక్త పశు బంధము మాధవుఁ బ్రీతుఁజేయుచున్. 8

సీ. మాకందములు నీడ మాకందములు చూడఁ

జేకొమ్మ యొకొమ్మ చిగురుఁగొమ్మ ;

గోరంట పాయవే గోరంట పాయవే

యీచాయ నేచాయ నింపుఁజేయఁ ;

దిలకంబు మానిసేతిలకంబు పూను నీ

చేయాన నీయాన చెలఁగుఁ దాన ;

పున్నాగములక్రిందఁ బున్నాగములఁ జెంద

నాసాంపు రతిపెంపు నందగింపు ;

శే. ఇట్లు ప్రమదలు సఖులతో నెనసి మనసి

జాత దీపిత హృదయులై సంతసమున

సరస వనకేళికా మహాత్మ్యవము లలర

వెలయుచుండురు మధుమాస వేళలందు.

9

సీ. ఘన రసాలంబుఁ గై కొనియెఁ గోకిలవాణి,

పదరి పోఁ బోకువే పల్ల ప్రాప్తి ;

యనుసమ సరసిఁ దా నాఁగెఁ జక్ర స్తని,

మే లని కదియకే మీననేత్ర ;

చిగిరించుబలుగొమ్మఁ జొదఁ గుంజరయాన,
చేరఁ జూడకువె రం భోరుయుగళి;
కదళికా తరు వందె గర్భూర వరగంధి,
కూడకే లికుచ నక్షోజకుంభ ;

తే. యనుచు నొకబోటి యదలింప నతివ గొనద
‘ రామలార, చంద్రాస్యలార, హరిమధ్య
లార, సురభిశ నిశ్వాసలార, సలుకు మానుఁ
దసియించు దిగులొందు మాయు’ ననుచు.

10

సీ. బింబోష్ఠి చిలుకలఁ బిలిచి ముద్దాడంగ,
సాంకవగంధి మెచ్చకయ గనరె;
జలరుహచరణ హంసల గారవింపంగఁ,
ఘనవేణి రొప్పుచుఁ గడకు మెత్తె;
గుసుమాంగి యభులఁ జే కొని తేనె లియ్యంగఁ,
గాంచననాస తప్పించి తటిమె;
గిసలయపాణి కోకిలములఁ బలికింప,
రామాభిరామ యూరకయ యనిపె;

తే. బలుకులను యానముల నంగములను గీత
ములను నేదోడు నరయుచు వెలచు లిట్లు
మరునిబలములఁ గొందఱు మరులు గొలువఁ
గొందఱి చూచి నిరసింతు రంద మలర.

11

వ. మఱియును.

12

సీ. కలికి చిల్కలకొల్కి ఘలములు గోయవే,
కోకిలవాణి చిగుళ్లు దేనె,
దీటుగా నలివేణి తేనియల్ కూర్పవే,
పావనచరిత పుష్పములు దేవె,
కలహంసగమన మేల్ జలము లానంపవే,
చంద్రానన సుధారసంబు దేవె,

పాటలాధర వేగ వీటి ఘటింపవే,

భర్మోపమాగి దీపంబు దేనె,

తే. యనుచుఁ దమలోనఁ జెలులు సయ్యాటములను

సరస వనకేళికా మహూత్సవము మెఱసి

యనమశరదేవుఁ బూజింతు రంద మలర

సార మధువేళఁ గాసార తీరములను.

13

తే. ప్రకటి తాగమ వాసనా ప్రథితము లన్ని

విమల కాసార గౌరవ విభవ మంది

లలిత మైననసంతకాలమునఁ గాన

నములు చెలువొందు నాకాననముల కరణి.

14

మ. సకియా, కొమ్ములు పల్లవావళులతో సయ్యాటముల్ సల్పు, హా

లికుచంబుల్ ఫలసంగతి వెలయు, నా లీలాగతుల్ గంటి వే?

సకియా, కొమ్ములు పల్లవావళులతో సయ్యాటముల్ సల్పు, హా!

లికుచంబుల్ ఫలసంగతి న్వలయుట త్చిత్రంబె యూహింపఁగన్. 15

ఉ. 'రాగముతో సదాళి తనరం బొది సేయఁగ, నీలతాంగి పు

న్నాగముఁ గొఁగిలింది సుమనస్థితి నున్నది చూడు' మన్న, 'హా!

రాగముతో సదాళి తనరం బొది సేయఁగ నీలతాంగి పు

న్నాగముఁ గొఁగిలింది సుమనస్థితి నుండుట చిత్రమే చెల్లీ?' 16

సీ. చిగురాకు లవి యేల చీల్చెదరే? వన

ప్రియ చ యా శాప్తి హరింప రాదు;

విసకాండముల నేల విడిచెదరే? హంస

జీవన చ్ఛేదంబుఁ జేయ రాదు;

మకరందముల నేల మాఱెదరే? సదా

ళి నిరాకరణ వృత్తిఁ బెరుప రాదు;

కుపలయంబుల నేలఁ గూల్చెదరే? ద్విజ

రాజసక్రితీ నార్పంగ రాదు;

నే. అనుచు గొందఱు సుందరు లంద మలర
 వనుల సరసుల గ్రీడించు చనువినంబు
 సరస వాక్రౌఢిఁ జూపుచు జతుర గతుల
 వెలయు చుందురు మధుమాస వేళలందు.

17

న. మఱియు న వ్యసంత సమయంబున గాత లింతి తనరాని సంతసం
 బుల సంతత తాతన్యమాన తరు సంతాన నితాంత కాంతంబు లగు ల
 తాంతంబులు నిరంతర పరిమళవంతంబు లగుట బాతులు గొనుతేటలు
 రంతులకు నలూతఁ గొని చితల నత్యంత సుమరస దంత రాంతరంబు
 లగు కనక వనాంతరంబుల కరిగి, తదంతరంబుల వాతులు మీఱ సేవం
 తులు గోయుచు, బూబంతులు గట్టుచు, నెంతయు వింత లగు కంతుని
 చికిలి కుంతంబు లన ముతున కెక్కి శశికాంతదుమల వింతఁ గొని నొం
 తర లగు కలికాసంతతులఁ గాంతిసుంతాబులైన ప్రాంతంబుల నలరు
 వాసంతికా నిశాంతంబుల మంతనంబులు మెఱయ రతికాంత విజ
 యోదంతంబు లగు పంతంబు లాడుచు గొంతదడవు తోడియుతులఁ
 గికురించుచు, నిగనిగని పగడముల వగఁ దెగఁచు నెగరుఁ దొగరుఁ
 బాగరుఁ జగురులఁ గోరక నధరముల కెగిరి పగగొను మగకోయిలల
 తెగలు నెగు లెగయ మిగులఁ దగుల నొగిలి సగ మగుచు, బులుఁ
 గులకు సరిఁ గనఁబడక మగిడి, సరిగపని జిలుగు సగరపు అకవిలు
 బిగిఁ బగు, నిగిడి పొంకంబు లగు బింకపుఁ జన్నుల నెలవంకల నింక
 వెడలి యకలంక లోహి తాంకురంబు లగుసంకుచిత సుకుమద కుంకు
 మ పంకంబులు జాఱ, బంకజరసంబులు దొలంకు కొలంకులఁ దేనియ
 వంకల నిరువంకల నలంకరించు లంక లగు కంకేళి వనాంగణ విటం
 కంబుల మీనాంక ధనుష్పంకార శంకాకరంబులై నూ కెడలిన గొర
 వంకల పల్కులకుఁ గొంకుచు, జుకెనచూపు లకలంక రత్నాంకిత
 తాటంక రుచులతో లంకెలు గొనఁ గింకరీ జన సామూతంబుల వంకలఁ
 దలంకక నిలుపుచు, నందంద యరవింద గంధ తుందిల మాదానిల
 సందోహంబులఁ గందళిత కుంద చందన మూచార బృందాన్వితంబు

తై కురువింద మణి సందీపితంబులైన కెందలిరు జందురకావి చందు
వల నొంది మకరంద బిందు బృందంబుల పొందున నందంబు జెందు
గురివెంద పందిరులయందు నానందంపుఁజందులు గొను నిందిందిర
సందోహంబుల సందడు లేచి క్రందుకొన డెందంబులు కొందలపడ
నిందిరకు మందిరంబు లగు కెందమ్ముల కందువలకుఁ బందెమ్ములు
సఱచుచు, నందఱు బిరుదులు డిందఁ గొందఱు ముందఱ నరిగి
యిందిందిర ముఖి తాళిదమ్ము లగు కందర్ప విజయ మాకందమ్ముల
క్రిందఁ బిఱుందులు చలింప నందియలు మొరయఁ గుండనంపు సంది
బొందులు చందోయి నొరయఁ జిందులు ద్రొక్కుచుఁ గందుక
కేళిం. దేలుచు; నిట్లు విహించు మండ, ఫల పరిపాక సాభాగ్య
సంపన్న శుక సంభాషణంబై భాగవతంబుకరణి, వసుమతీజా తాభి
రామంబై రామాయణంబుపగిది, నారూఢ హరికుమార బాణాసనం
బై భారతంబు వైఖరి, నామోదిత సుమనో విసరంబై యింద్రనగ
రంబు బాగున, స్నేహీభూతగంధవాహంబై ధనంజయ నివాసంబు
పోలికఁ, జక్రాంగ పాళికా సరస్సురితంబై దండధరు నిలయంబుభాతి,
భాసిత పలాశంబై నిర్మతినిశాంతంబుచందింబున, ననుగత రస లసి
తంబై వక్షణ మందిరంబురీతి, సముదిత గంధ బంధురంబై పవనుని భవ
నంబుకై వడి, విలసితకుందంబై రాజరాజ నికేతనంబు చాడ్పునఁ, గంద
ళిత మహాపద్మాభికోభితంబై కైలాసంబుతీరున, జాతిరహితంబై యభేద
బ్రహ్మంబు చెలువున, సఖల ద్విజ సూక్తి గ్రాహ్యంబై మాధవునియం
దంబున, శుక ముఖ వనప్రియచయంబులకు నిష్టఫలంబు లొసంగుచు
సకలవిధ కుసుమాకరంబై, కుసుమాకరం బొప్పుచున్న సమయంబున.

—* సూర్యాస్తమయము *

సీ. కరినాథుఁ బట్టునక్రంబుపై విడిచిన
సరసిజాతునిచేతిచక్ర మనఁగ,
వరుణదిక్కుదతికి వాసపుఁ డనురక్తిఁ
బంపిన కెంబువ్వుబంతి యనఁగ,

సపరశై లాంత హర్ష్యాగ్ర జా లాంత రా
 ద్భిత మహాదర్పణ చింజ మనగ,
 భువనాధిపతి నిజపురమందు చిరుడుగా
 వల నెప్పు నెత్తిన ధ్వజ మనంగ,
 తే. సభనుండరి సుగుణ రత్నాకరునకు
 మేలు గలుగంగ బలురతనాలు గూర్చి
 పట్టి త్రిప్పెడి యాచితపల్లె మనగఁ,
 గమలమిత్త్రుడు చరమభాగమున నుప్పె.

19

మ. ఎనయ్క సత్పతి దీపినుండి వడి తా నేలెంచి యే మొంచునో
 యనుశంకం గడుభీతిచే ద్రుతముగా నబ్ధి బ్రవేశింపనో
 యన న స్తాలయ వాటికి జనియె నుష్ణాశుంకు, తత్పీడ యొ
 య్యసఁ దప్పెం గద యగు నక్కువలయం బానందముం జెందఁగఁ.

ఉ. వారుణదిగ్విభూతి నిజవాటికిఁ బ్రేమ నినుండు రాఁగఁ దా
 భూరి ముదంబునం బొదలి భూరి మణి గణ భూషణాలిఁ గెం
 పారెడు పట్టుచీర మెయి నంట ఘటించి కుచద్వయంబున
 స్థూరిమిఁ గుంకుమం బలఁదెనో యనఁ దోచెను సాంధ్య రాగముల్. 21

క. ఇనుఁ డరిగె ననుచు సమయాం
 గన నీలపటంబు చాల్చి కలయాశల మే
 కొనియెను బారిణి కై వడి
 ననఁ జీకటి వుడమి జెలఁగె నతిబహుళం బై.

22

చ. అపర వహూటికా మణికి నై యతిమోహముఁ జెంది రాజు చో
 క్కపురీరి గల్లు మృత ఘటికాతతి విచ్చిన పూలుఁ గొన్ని యం
 దపుఁ గపురంపుఁ బూసలు ముదంబున వశ్యతఁ గూర్పఁ, బంచనా,
 నపుడు సరోజ జాండమున నంటట బారులు దీరె చారకల్. 23

చ. మరుఁ డను భూమిపాలునకు మాపటివేళల దిక్పరంధికల్
 విరులును లాజలుం గలిపి వేడుకఁ జల్లినసేసలో యనఁ,

సరివి నభిషేక మను సౌభమునం బొనరించు దివ్య సుం
దరితర నజ్ర బాలిక లనంగనుఁ జుక్కలు పిక్కటిల్లెఁడన్ .

21

—* సంక్షోభము *—

మ. కుముదురుబుల్ పికిసింపఁ, గోకములు సంకోచింపఁ, గామివ్రజం
బు మనంబుల్ చిగిసింప, నల్ దెసలమోముల్ దెల్పి రాణింప, న
క్కమలాబుల్ ముకుళింప, వెన్నెలలు జోకి స్థిరంబు సూచింప, సం
తమనంబున్ నశియింపఁ, జిత్తినుల చిత్తంబుల్ విజృంభింపఁగన్. 25
చ. తొలిదెస కెంపు నొంద, నయుతు ల్భయమందఁ, బయోధి పొంగఁ, ద
మ్ములు మొగుడంగ, ఒక్కవలు మోహము నింపఁ, దొగలసొంప, మిన్
వెలయఁ, దమిద్రమున్ సొలయ, వెన్నెలపుల్గులు గేర, మారుఁ డ
గ్గలముగఁ బోరఁ, జండుగుఁడు గాంతులు స్లయఁ నోచె నంతయన్ .

తే. మదనుఁ డిగురాకుఁదూపులు పదనువెట్టె
గళలు దేరెను శాణచక్రం బనంగఁ,
దామసీ సతి, కర్ణావతంస మనంగ,
నుదయగిరి జలద్రవండులం బుదిత మయ్యె.

27

—* యామిసీపూర్ణతిలక యుద్యానంబున కిహించుట *—

ప. ఆ సమయంబున యామిసీపూర్ణతిలక యనుగత సదాశీ తిలక యై
ప్రొద్దునోక నిడురరాక లేచి కేల్ సాచి నల్లెనలం జూచి దండనుండు
నెక వేదండయానపైఁ గైదండ యిడి మదగమనంబున బృందారిక
సుందరీ సందోహము నడుమఁ గడు నెడవై నందనవనంబునకుం దరిం
పురంద రారవిందపదన చందంబున నందం బై యుద్యాన వన సమీ
క్షణోద్యోగ యై చని చని; యచ్చట నచ్చపుఁ బచ్చురాల మెచ్చగు
తిన్నెల, వెన్నెలపొడలు గడలుకొనఁ జివురు జొంపంబుల సొం పొందిన
మాకందంబులచెంతఁ, గొంతసేపు విశ్రమించి; తదాశ్రిత పనితాజన
కల్పిత ఫల కుసు మా ద్యుపహారంబుల హర్షంబు నొంది, యవ్వలఁ
జని, జవ్వనులం బిలుచుచు, నవ్వనిఁ గలయం దిరుగుచు, మంజుతర
కుంజంబు లరయుచు, సంబుయ్యత్రంబులఁ జూచుచు, బొడులు గట్టి

బాదులు చేసిన మల్లికా వల్లికాదుల నవలోకించుచు, నింపులు మెఱయ
సంపెంగలు గోయుచు, సాంపు సంపాదించు సాలంబుల లోలంబు
బగు తేఱా బాలంబుల సయ్యాటంబుల నెయ్యనెయ్యస నుయ్యాల
బూగుచు, బాగుమీజిన నికట తఱిసి తట నిబిడిత సికతా తలంబులఁ
గప్పురగంధులతోడ నెప్పుగఁ గప్పురంపుఁ దిప్పల మొగమ్ములు గప్పి
వెన్నెల చుప్ప లాడుచు, దప్పిన జప్పట లప్పళించుచు, నెకరొకరిం
గికురించుచు, నాటలఁ బాటలఁ బూదోటల విహరించుచుండ. 28

(గడ)

అలివేణియో, మన కామోదంబులు
గలయఁగఁ జేయుచుఁ గలనాదంబులు
పెంపు దలిర్పఁగఁ బికవారంబులు
గుంపులుగొని పల్కుచుఁ గీరంబులు
జాలగు తేటల యుంకారంబులు
నోలిగ శారీ హుంకారంబులు
పరగఁగ నెప్పెడు పాటీరంబులు
మెఱయుచు నుండెడు మేటీరంబులు
నడచు నపుడుఁ గుసుమాసారంబులు.
కడువడిఁ బోకురె, కాసారంబులు
గలిగినచోటికిఁ గదలుఁడి, తావులు
గలఁగినఁ జాలును గపురపుదీపులు.
చూడరె పొగడను సాంపై యున్నది;
పోడిమిఁ జెప్పుకు మును పేగన్నది.
కంటే దక్కున గా దేపాటికి,
సంటే పోదను యావనవాటికి?
పదవే పోదము పదుగుర మిప్పుడు;
పదరక పోదగు, బలుకాల్ చప్పుడు
వినిన బెగడి పోవే రాయంచలు?

పనివడి నేర్పేర్పడఁగాఁ బంచలు
 చాలు చేసికొని చనరే యిగుతులు.
 మాటలాడకురె; మఱి మీరంతలు
 ఎక్కడ వచ్చిన నే మన మీరలు;
 అక్కరొ వింటివె యది మీవారలు
 నేయఁగ నన్ననఁ జెలువే నీకును?
 బోయెద. నుండవె, సొలఁతిరొ నాకును
 బనియే మున్నది? పలుకే మంచిది.
 మన లేదా? సి మాటల సంచిది.
 తేటగ మన మీ తేనియ వంకలు
 దాటఁగఁ దరమే? తలఁపున శంకలు
 మానరె. చూచిన మంచిది వెన్నెలఁ
 గాని కాని మఱి కపురపుఁదిన్నెలఁ
 పదకే యీ పొదప్రక్కఁ గూడుదము,
 ముదముగ దాఁగిలిమూత లాడుదము
 రాకే; నే నీ రమణిని ముట్టితి,
 గోరికి దీఱఁగఁ గొమ్మను బట్టితి;
 పంతుము మీఱఁగ బంతు లాడుదము,
 చెంతకు రమ్మి చెల్లిని గూడుదము.
 పువ్వులు గోయుద వివ్వనితావుల;
 దవ్వా పోదము, తనరెడుతావుల
 కిమ్మె యున్నవి; యేలరె నవ్వులు?
 ఈమహి రాలిన వేఱరె పువ్వులు,
 గాడిగ వెన్నెల గాయఁగఁ, దరువుల
 సిడలఁ బొడవెన్నెల లీయిరువుల.
 ఏ తెంతము మఱి యిందుల కిందఱు.
 ఆతెత కేళ్లుల నలరుచు నందఱు

నాడుచు బాడుచు నతివలు వనమున

వేసుక చేసిరి వెలదికి మనమున.

29

క. అందలసి సొలసి రాజ పు

రందర కన్యా లలామ రిమణులు వేడ్క

జెంది యుపచారములు సే

యందగ శయనించె నును కృతాచిత శయ్యన్.

30

తే. అట్లు శయనించి, కూరుకు నంది యంద

కంతలో లేచి, వివశాత్త యై కలుగి,

తెలిసి కను మూసి, క్రమ్రర దెలిపి గాంచి,

కాంచి దిక్కుల, జెలులను గాంచి, కాంచి.

31

తే. మగిడి శయనించి, మఱి లేచి, మై విదిర్చి,

మధినిఁ దలపోసి, తలపోసి, మరునిగాసి

కిని భరింపఁగ లేక, నూ ధైర్యం జిక్కి,

పల్క సేరక యున్న, న పుడఁతులెల్ల.

32

క. 'ఇది యేమి వింత; యిచ్చట

నిదురించెను, లేచి లేచి నెఱి మనలను జూ

డదు, మాటలాడ దెంతయు;

నిది యేమో తెలియనేర? మే మంద మయో!'

33

ప. అని యిట్లు తమలోఁ దాము వితర్కించి చుట్టుముట్టి రాపట్టి నిట్లు

బట్టి యట్టై దానిమొగంబు గనుఁగొని యొక్కనఱ యిట్లనియె.

34

క. 'ఓయమ్మ యేమే యిది? నీ

వీయెడ మముఁ జూచి పల్క వేమే? మమ్మున్

డాయపు; కారణ మేమే?

పాయనిదయతోడఁ జూచి పల్కుము తల్లీ.'

35

చ. అన విని చాలఁ దెప్పిరిలి యాసఱఁ గన్గొని పల్కె- 'నో సఖ,

నిను మొకవింత, యే మని భవిత్ నచియించెద? నెనఁ జెప్పెదన్.

నని జరియించి యిచ్చుకోక పచ్చి ముదంగులం బుచ్చుకొజ్జ ని
పున శయనించి యుండుతఱి బొంగుగఁ గూర్చి నొత్తోపలన్.

చ. ఒకకలఁ గురికి, గిరికి నును నొక్కనిఁ జక్కనివిడిచివాని పో
లికి దనరారువాని, నమనీమన కాతుల నెప్పువాని, సా
వికసిత సార సాక్షు; ముఖ విన్నది గన్నది లేక యెవ్వఁడో
సక యతఁ డిందు నానగన బాణతనమ్మున ముఖ, ముఖిఁగ.

ఉ. నేనును వానిపే రడుగ నేరక మార కళోర కాన్తుక
జ్య నినదంబు సోకి తమి నంది చెప్తున్నది చూచుచుండ, వాఁ
డూనినప్రేమ దివ్యఫల మొక్కటి బుచ్చి యదృశ్యుఁ డయ్యె, జం
ద్రానన, చంద్రుఁ డజ్జలధరాంతర మొందినకీర్తి. సంతట, 38

ఉ. తత్తరపాటుఁ జెంది మది తల్లడిలంగను మేలుకొంటి; నా
చిత్తజ నన్ని భాంగుఁ జెలు జెందెను నన్నిటఁ గ్రూర్తుడైన యా
చిత్తజబానిని బడంగ జేసి? యింకం దమి దాళి బాల నే;
నిత్తఱి బల్కరమ్మ దయ, నందుల కేమి మొరమ్మ భామిసే? 39

వ. అనిన శుకవాని యిట్లనియె. 40

ఉ. ఈకల మంచి దమ్మ; మది నిందున సంతయ మొదకమ్మ; యా
శ్రీకర గాత్రు దర్శనము చేకురునమ్మ; శుభావహంబును
శ్రీకర మమ్మ పండు; సుత సిగ్ధియు నాఁ గదనమ్మ; మేలుమే
లీ కల మాకు సమ్మదము హెచ్చెఁ గదమ్మ సుధాక రాననా. 41

వ. అని యిట్లు పలుకుచున్న సమయంబున. 42

సీ. మలయాగముల బాటి వలయాగములఁ దూఱి

కలయాగముల జేరి పొలుపు మీఱి,

ఘనసారములఁ బొంది ఘనసారములఁ జెంది

మనసారఁ జెలు వంది తనువు బొంది,

మల్లికా నన హేమ నల్లికా సుమనో న

తల్లికా యత నీను నలికఁ గని.

కేళికా సన లోల జాలికా సుకపాల

పాలి కాసనలీల మేలు గాంచి

శే. శారికా కీర పరభృత చంచరీక

కిలిత కలకల సినద సుకలిత చలిత

విరిహిజన మాన సాంభోజ వీధి యగుచు

గలయ నే శౌచే శీతల గంధవహులును.

43

వ. అట్టిసమయమున.

44

శా. రాకా శీతమయూఖ చంద్రికలు మేరల్ మీటి మై నిండ, ను

ద్రే కాంభోజశ రాసు గానభులు లో ద్రిప్పార, బాటీర శై

లై కాంచ త్వననాబు వైపయి గడుగ్గ హెచ్చె విజృంభింప, ము

క్కాకం జెంది వెలంది తాళక తమి గాసిల్లి మూర్ఛిల్లినన్.

45

వ. అచ్చట నున్ననయ్యాసంవోహంబు హాహాకారంబు లొంది.

46

ఉ. ఇవ్వని కేల వచ్చితిమి యిందఱమున్ గునిగూడి? వచ్చి యీ

పువ్వులతోట నేల నొరక బూనితి మిప్పుడు? పూని యిచ్చట

గ్రొవ్వన నేల నిల్చితిమి గొబ్బున బోక? యటంచు మించుబోం

డ్లవ్వనజాక్షి జూచుచును హా యనుచు మది సుభ్రమించుచున్.

చ. కల గనువారలుం గలరు; కల్గిన, నీకలనంటి దెందును

గలుగునె? కలై, నివ్వధము గాసిలుచుండెడి కాంత లెందునుం

గలరె? వధూటులార, యింక గార్యము మీఁద వచిపరమ్మ. యీ

చెలి నిట నుంపఁగాఁ దగదు చేరుద మింటికి వేగ శాగుగన్.

48

వ. అని యిట్లుచితంబుగా శైత్యోపచారంబులు సలిపి నేదదేచ్చి యీ

రాజపుత్రిని దోడ్కొని పోయినయాలొన.

49

—* బిల్వబుడు చంద్రుని వర్ణించుట *

సీ. సాంధ్యకృత్యములెల్ల జలిపి, యిష్టం దైన

యీశ్వరునకు నమస్కృతు లొనర్చి,

భుజియించి, తావుల బాలు పైనచందన

మలది, పువ్వులు దాల్చి, హారరాజి

మును జేయుచును నచ్చి, మోద మంది,
శయ్యాతలంబున శయనించి, చంద్రుని
బరికించి వీక్షించి భావ మలర

శే. నింపుమెలు నిల్వణుడు వర్ణింపఁ దొడఁగె;—

నిదియు విరహిణులకుఁ జూడ మదనతాప
మోదఁ బూడమఁ జేయువిత్తనం బెన్న మజ్జియు
మరునకు బలంబు వరచంద్ర మండలంబు.

50

న. అని మజ్జియు నిట్లనియె.

51

ఉ. కలువల నిద్ర లేపి, రతి కాంతుని మాంద్యము నాపి, సుష్కర
స్థలిఁ దిమిరంబుఁ జోపి, తమి తాకిన బాలల సూపి, దేవతా
నలి కమృతంబుఁ జేపి, యల వాసవదిగ్గతి కుండలంబు నై,
కలువలజేనిమండలము కాంతిలుచున్నది తూర్పుకొండపై.

చ. ఇది గగనంబు గాదు, నుతియింపఁగ నొ ననరాశి గాని; డాల్
వదలని తారకా నిచయ పంక్తులు గా వివి, ఘనఖండముల్;
గుదురుగఁ జుట్టుకొన్నవర కుండలి గా కిది చందమామ గా;
దిదియును మచ్చ గా, దట శయించిన విష్ణుఁడు గాని చూడఁగన్. 53

చ. అరయ నభస్తలం బనెడి యందపు గండపు సానపై రుచి
బరఁగిన చంద్రబింబ మను పామర చందన రాశి విూడటన్
నెరయఁగ వాసనార్థ ము సేర్పు దలిర్ప శరద్వహుఁ శ్రీ
కరముగ నిండుగా నిశిన కస్తురి నాఁగఁ గళాక మొప్పెడిన్. 54

చ. జలనిధిపంక మంచు మహి చాయయుఁ జిహ్నము లేడిపిల్ల కం
దళిత సురేంద్రసీల మణి భామ మటంచు వచింతు రంద టీ
కలువలజేనియందుఁ గల కందును; నే ననుకొందు రాత్రులం
దలవడ మ్రొగినట్టితమ మంతర సంస్థ మటంచు నెంతయున్. 55

ఉ. చందరుఁ డన్నగాఢపతి శౌర్య విజృంభణ వృత్తిఁ బూని పా
రందర ది గ్ధరేంద్ర కుహరంబుననుండి రుచుల్ సెలంగఁగా
మాదల కేగుదెంచుచుఁ దమకరికుంభము స్వాశు కేళికా

సీ. ఈ కళాధిచేతనే కదా దిక్కుది
 క్కుల వార లెల్లను జెలివి గనుట;
 ఈ వసుభిచేతనే కదా విలుపులు
 కోకల్ ఓటంగ గుఱువు గనుట;
 ఈ మహావిధుచేతనే కదా దివ్యులె
 న్నగ నిశాచరు లెల్ల దిగులు గనుట;
 ఈ సత్ప్రభుచేతనే కదా మోదించి
 కువలయు బెచ్చుగాఁ గూర్చి గనుట;
 తే. అప్పురి! యీరాజమహిమ యే మనగ నచ్చు!

దమము వారించి యరుల సంతతి నడంచి
 యన్యగతి దించి హరిపద మాశ్రయించి
 యుదయగిరి దుర్గముననుండి యొప్పు సితఁడు.

57

ఉ. ఈయదయాద్రి రాజత గిరీశ్వర, మీసితభానుఁ డెన్న దా
 తాయణి నేలుశంకరుఁడు, కప్పు గళచ్ఛవి, దాపునుక్కవై
 నాయకమూర్తి, యా ప్రమథ నాథులు దక్కినచుక్కలుకొ, మహా
 శ్రేయ పితం డొసంగుదనుఁ జెంది భజించువియోగి పాళికిన్. 58

సీ. ద్విజరా జటంచు భావించుటయే కాని,
 రూఢిగా దోహకరుండు వీఁడు;
 సన్మార్గగతుఁ డంచు జనులు పల్కుటె కాని,
 గండు మీఱిన నిశాటాండు వీఁడు;
 సమృతకరుం డంచు నాఖ్యమాత్రమే కాని,
 చచ్చింపఁగా విషజనుఁడు వీఁడు;
 కువలయప్రియుఁ డంచు గోరి సెప్పుటె కాని,
 పాడి దప్పిన చక్రవైరి వీఁడు;
 తే. తమము వారించు రా జనుక్రమమే కాని,
 యేవు మీఱంగ నారుల నేరప వీఁడు;—
 ననుచుఁ గులటలు దూషింతు రనుచు జనుల

క. సురిలతెరువు పూ సాగితి

వరయగ సత్పతి పతే! నిశాటుడ; వా సీ

కిర వొందగ విధునామము

హరి హరి! తలపగఁ జెల్లునా కమలారీ?

60

క. కమలంబున జననంబు

కమలాగ్రజఁ డనగఁ బరగి ఖరకరతతిచే

దమియింతు నే వియోగులఁ

గ్రమమున దయ మాలి; మలిన గర్భుడ వెందున్.

61

చ. హరి కబళించుటక, హరున కంబక మోటఁ, దమిస్రయందుఁ దే
జరిలుట, నీటఁబుట్టుటను, ఛాయలు గాంచుట, మేచు వెంచుట,
ధరణిధరంబు లెక్కుటను, దగ్గుట, మిన్నులు ముట్టి వచ్చుటక,
గరికరిఁ బాంశుకోటులను గాల్చుట, నగ్నివి సిద్ధమే శశీ.

62

సీ. ఓరి మాయసులేల పోసికొనెదవురా?

తోరంపునీమేను దొంకినోను!

జెలగి రా కేల చేసెదవురా? భేదర

పాళి నీకండలు పంచక తిన!

సీల మము గాసి యేల వెట్టెదవురా?

పర్యంబులను నిన్నుఁ బాము గఱవఁ!

గ్రోధించి మ మ్మిత వేధించె దేలరా?

కాలాని పినరి ని న్నేలఁ గొట్ట!

తే. సనుచుఁ బాంశులు నిండింతు; రందువలన

లలిఁ బ్రవేశించెనో యీ కళంక మొకటి?

గాకయుండిన శుచిమూర్తి గాంచు నీకు

మలినతావృత్తి గలుగునే జలజవైరి!

63

సీ. పొంచి యెంతయుఁ దోడఁబుట్టినదాన్నిల్లు

కంపవెట్టిన మహాఖలుడు నీడు!

చలపతి వెన నిశాచరవృత్తిని సదాళి

తేజంబు లడచు నిందితుడు వీడు !
కలగి ఘోషింపఁగాఁ గన్నతండ్రిని బట్టి
భంగపెట్టిన ఘోరపాపి వీడు !
మెఱసి యాపయి నున్న మిత్త్రుని విభవంబుఁ
జూడ బాలని నికృష్టండు వీడు !

తే. అంచు భువిలోన విరహిణు లాడుకొనఁగ
సిగ్గు దోఁక మి న్నంది చెలువుమీఱఁ
దిరుగుచున్నావు, మీఁ దింత తెలియలేక;
తాళు వెన్నెలచీకెల్లు ధవళకిరణ.

64

సీ. మేర దప్పనివాడు మేదిని సీతండ్రి,
నిత్యజీవనవృత్తి సేదుతల్లి,
యిష్టసంపద లెల్ల నిచ్చు నీతోఁబుట్టి,
నెమ్మి శ్రీ గలవాడు నీదుబావ,
పర సుమనో ధర్మపరుడు నీయల్లుండు,
నిర్మల చిత్తి నీ ధర్మవత్ని,
చక్ర పాలన కళా శాలి నీ మిత్త్రుండు,
మిబుధుల పాలు నీ వితరణంబు,

తే. తమము వారించు నీదు సందర్శనంబు,
నిఖిలజనులకు మోదంబు నీదుమూర్తి;
యిట్టిసంపద గలుగు నీ యట్టిరాజు
కోరి చూచిన గలఁజే యో కువలయేళ.

65

వ. అని యిట్లు బిల్వణుండు జంధ్రుని బేర్కొని బహుప్రకారంబుల
వర్ణించుచున్న యెడ.

66

తే. భోజనమునేసి కొప్పునఁ బూలు చుటిమి
చందన మలంది తాంబూల ముది వేడ్కఁ
బాలుపుగా వచ్చి యామిసీపూర్ణతిలక
యవనికాభింతరమున శయనము వసిగిచి.

67

—* రాజమిత్ర ద్విజాని చంద్రవల్లభముని పుష్కలమట *—

ఉ. ఆకిరణి గివీచ్రుడు శి శాంకునిగూచి వేర్పు పెంపునకొ
నాకొని తద్విశేషములు వగన సేయంగ నాలకించుచో
దేకున విస్తయూబునిధా దేలి మనం బలరంగ శంకచే
గోకిలవాణి యిట్లనెడి గూడిమి శోక దనలోన నేర్పునకొ. 68

కి. తమజనకుం డనత్కవి

నమరంగి జాత్యంధుఁ డనుచు నాది నచింపెం;

గ్రను మొప్ప జుద్రవర్ణన

సుమహితముగఁ జేయఁ దొడఁగఁ జూచినకరికొ. 69

శా. 'అ ధుం బెక్కడ! చంద్రుఁ బెక్కడ! దడ యగ్రతన యివ్వర్ణనా
బంధం బెక్కడ! నిట్టివిత గలదే భావింప నెచ్చోట నై
సం! ధాత్రీచ్రుడు మాకు నిర్వరకు సందం బొప్ప నన్యోన్య హృ
త్స. ధానం బను నంచు నిట్లొనరిచె. జన్మంప వే యున్నదే?' 70

న. ఆని సుఖీయును.

71

క. 'వ్రతభంగ మయిన గాని

మతిమౌతు నుచాత్తవేషు మాసిత విద్యా

న్వితసిం గాంచెడఁ గన్నుల

కితుల మహూత్సవము గాంగి.' నని చెలి ప్రతిక. 72

—*యామినీపూర్ణతిలక కపిని జూచి ముగ్ధులట*—

సీ. వినుత విద్యా జిత ద్విజరాజ, ద్విజరాజ

రుచిరాజ సగుమోము రుచులవాని,

రమణ్యవాణి భారతికాంతు, రతికాంతు

నతికాంతి దెగఁజూసాయగమువాని,

నతులిత శుచి విభా హరిమిత్తు, హరిమిత్తు

వరమైత్రి గల్గు వైభవమువాని,

గలిత తేజో లస త్కమలాపు, గమలాపు

కమలాప్తి మోలయు చందములవాని,

శే. సకీయ ము నాది తమి మిది సంభ్రమించి
కరము లలరించి వెఱ వంచి కండలించి
పొంచి పొకించి పులకించి పొలుపుఁ గాంచి
కా చె రోహిణిఁ జగ్రునిఁ గాంచినట్లు.

73

క. కాంచినయంతనె సతి పుల
కాంచిత దంతుత దేహ యై విశిఖోద్య
శ్మచ శర శర విపాటన
సంచలిత స్వంత యై వెనక ధృతి దూలక.

74

శే. పరవశత నెంది మూర్ఛానుభావ యగుచుఁ
బవన చాలన నిపతిత వల్లమాడ్కిఁ
బంకజాయతలోచనఁ బడియె మఱియుఁ
బట్టు దప్పిన కనకిపుఁ బ్రతిమ వోలె.

75

ఉ. ఆకడ నాకవీశ్వరుడు నత్తిఁ దామరసారి నూర్చి యె
ఱో కపు లెల్ల మెచ్చ వినుతుల్ పచరించుచు నుండి, యంతలోఁ
బ్రాకట బద్ధ కాండ పటిపై రమణుని మోముఁ జూచి య
స్తోక మహూదయాద్రిపయిఁ దోచిన చంద్రునిఁ పోల్చి ట్లనుకొ.

—* చిట్టి నాండు రాజపుతారి జూచినన్నింటి *—

సీ. రాకేదుబింబమో రాజీవమో మించు
టద్దమో లేక నె మ్మున్నమొగ మొ ?
చెలు హిందుకల్వలో చేపలో మరుని నా
రాచంబులో లేక లోచనమునా ?
కోకంబులో విరిగుత్తులో బంగారు
కుండలో లేక వక్షోజయుగ మొ ?
క్రొక్కారుమెఱుంగో మేల్చుక్కయో నునుఁబైడి
తీగయో వే లొక్కి. తెఱవయొక్కొ ?

శే. అప్రర యాశల యాతావి యారమణత
యావిధంబులు నీ బెఱ్ఱు లేకుశలత

యీసువృత్తత యీసొంపు నీమెఱుంగు

లీతఘకున్నిగు నీచాయ తెంచు గలవు!

77

సీ. హరిణ విముక్త శీతాశు బింబము గాని

పురుసింపగా నిది ముఖము గాదు ;

ఘన సుధా పూర్ణ కాంచన కుంభములు గాని

చర్చింప నివి యువోజములు గావు;

పంచశిలీముఖ శాణపంక్తులు గాని

గుఱిమీఱ నివియు ముంగురులు గావు;

నిరుపమ యువజన నిగళంబు లగుఁ గాని

యమరంగ నివి వీక్షణములు గావు;

శే. డాలు మించినమించుటద్దాలు గాని

గఱుతిగొన నివి గండ్లభాగములు గావు;

సోయగం బైనబంఘాక సుమము గాని

భావమున నెన్నఁగా నిది మోవి గాదు.

78

మ. క్షీతి నిర్దుష్ శశిరేఖ విండ్లు గలువ ల్పెందఱురే కబ్జము

స్థతికల్ గుంధము లాకసం బిసుక దిన్యల్ రంధలుం గాహఘల్

శతపత్రంబులు భావలీల గొని యీచంద్రాస్య ఫాలాక్షి ని

ర్జిత దేహుక్ శుకరాజవాహు మొలపించె న్నేనఁ జిత్రంబుగన్. 79

మ. ఉరు వక్షోజ యుగాంతరస్థ మయి నాయుల్లంబు రాదేమి ? త

ద్భర సంఘృష్టి నశించెనో ? విరహ సంతాపాగ్ని చేఁ గ్కొనెనో ?

స్థిర లావణ్య సుధాబుజాకరవరాప్తి మున్నెనో ? కామ త

స్కర వీరుండు హరించెనో నన వయః కాంతార సంచారుడై. 80

సీ. ఈ భామ తనుకాంతి నేపారఁ జూచిన

హేమాభిధానంబు నెంచ నేల ?

ఈ చాన యూరుప్రభా చాక చక్యంబు

రంభాభిరూప్యంబు రహి నడంచు.

ఈ రామ నవ్య నాసారమ్య లీల తి

లోత్తమాఖ్యను దల యెత్త నీదు.

ఈ కొమ్మ కన్నుల నిర మౌదుబెళ్ళులు
హరిణీవిలాసంబు నపహసించు.

తే. నిటులు గాఢైక దేశము లటమటించు
సౌర వారవహూతికా సామ్య మొప్పు
మనుజులొకంబునం దుండు మానవతు ల
సంగ నేపాటి? దీని జెప్పంగ వశమే !

81

సీ. చెలియ పెన్నెటి గుంపుఁ జేపట్టఁ గలిగెనా
ఘన సంపదలు వేష్కఁ గాంచినట్లు;
కాంతమోమున మోముఁ గదియింపఁ గల్గెనా
యతులిత రాజత్వ మందినట్లు;
ముద్దియ కన్దోయి ముద్దాడఁ గల్గెనా
ఁలంపుమైఁ గువలయం బేలినట్లు;
వనిత కంఠాశ్లేష మొనరింపఁ గల్గెనా
యరుదారఁ బెన్నిధి యబ్బినట్లు;

తే. కలికి కెమ్మోవి చవిఁ జూడఁ గలిగెనేని
యురు సుధాహార వైభవం బొందినట్లు;
నెలతతోఁ గూడి జీవింపఁ గలిగెనేని

యతను నామ్రాజ్య మంతయు నమరినట్లు.

82

ఉ. అందఱుఁగఁను శ్రీహరి నహర్నిశముఁ భజించి తత్పదం
బందె నటంచుఁ, జన్మవ తదాకృతిఁ గాంచె గిరీశుఁ గోరి, యా
రుం దగఁ జూచి రెంటుఁ బడి రూఢికి నెక్కుట యెట్లటంచుఁ దాఁ
జెందె నహీనవృత్తి నువిశేషత నిర్వ్వరకుం బ్రయంబుగన్. 83

చ. వనజమహావిభూతి హరివైఖరిఁ గాంచుఁ బదస్తనోక్తులుఁ
వనజమహావిభూతి హరి వైఖరి మించుఁ గళోరువేణికల్
వనజమహావిభూతి హరి వైఖరి నొంచుఁ గరాక్షిమధ్యముల్
వనజమహావిభూతి హరి వైఖరి నొంచు దృగాస్వయానముల్. 84

సీ. ఈ భామ వదనాబ్జ మెలమిఁ గాంచినయంత
విధుని సంభావించి వెలసినట్లు;

ఈ చాన నెఱేకురు లెనసి పట్టినయంత

నీలకంధర నేవ నెగడినట్లు;

ఈ యంబుజాక్షి కన్దోయి ముద్దిడునంతఁ

గమలజ సద్భూతి గలిగినట్లు;

ఈ రామ కెమ్మోవి యింపార నంటిన

నరుణ బేం బాలోక మమదినట్లు;

జే. అవుర తన కింతకంట భాగ్యంబు గలదె !

యతను ము త్రాధిదేవత యనఁగ వచ్చు

నీ చెలియచేతఁ గోర్కు నీడేఱుఁ గాత ! .

వేఱ మదిఁ బూని తపముఁ గావింప నేల !

౮5

సీ. సారంగముల మీఱు సారంగములఁ గేరుఁ

దొయ్యలికొప్పు కన్దోయియొప్పు;

బున్నాగముల నెంచుఁ బున్నాగముల నెంచు

సలిసాస్యగతిసాంపు నాభిపెంపు;

జుద్రఖండము నేలుఁ జుద్రఖండముఁ బోలు

సుదతిచెక్కు లలాగు నుడుటిబాగుఁ

గాంచనంబు హరించుఁ గాంచనంబు హరించుఁ

దరళలోచననాస తనువీలాస

జే. మవుర యీనుద్దఁజెలి నేలినట్టివాని

భాగ్య మెన్నంగ వశమె ! యా పద్మభవుడు

దీని సృజించువేళ వా గ్దేవి నెడఁట

నంచుకొని చేసెఁ గాఁబోలు! నెంచు గలదె !

86

ఉ. దీనిముఖాంబుజంబు గలుతింపఁ గళానిధి యొక్కఁకోణము

దూని వసించుఁగాక, నయనోద్గతి వాకొనఁ గల్వ లొక్కచో

మానుగ నిల్పుఁగాక, మృదుమంజులవాగ్గతిఁ జెప్ప వల్ల కీ

స్వాన మటుండుఁగాక, మిను చాయకు మ్రొక్కెద మధ్యమెన్నఁగఁ .

సీ. ఊహించి పున్న మ యొక్క ప్రా స్థానమునో

ముద్దిమ నెమ్మోము ముద్దులాడఁ;

దనకార సత్ఫల దానమ్ము లిత్తునో

నలత కెమ్మోవి తేనియలు గ్రోల;

బంగారు కలశముల్ పరగఁ బూజితునో

పడఁతి చన్దుబ్బలు వట్టి యాడఁ;

జెలువొంద భూప్రదక్షిణము గావించునో

యతివ కటిసలి నధివనిప;

తే. నిలులు గాకున్నఁ గల్గునే యింతతోడి

సంగతి యటంచు దమిమిట నంగజాత

జాత తాపాతిశయమున సతిని మతిని

మమతఁ బెనఁగొని నన్జించె మతియు మతియు.

88

సీ. పొలఁతిపాదములతోఁ బొత్తు సేయఁ దలంచి

తామరల్ పరికించి తమ్ము లయ్యెఁ;

గలికిపాలిండ్లతోఁ జెలిమి సల్పఁగఁ గోరి

భావించి చక్రముల్ పక్షు లయ్యెఁ;

సుదతి కెమ్మోవితోఁ జోడు గూడఁగఁ బూని

చెలఁగి మంకెన బంధుశీవ మయ్యె ;

హరిణాక్షి నెమ్మోము నాశ్రయింపఁగఁ జూచి

మిహికాంశుఁ డించు నన్నిత్తుఁ డయ్యె ;

తే. జగద్రముఖముంగములు పంకజాతము లని

యరు లని విహీనగుణ మని భరితదోషుఁ

డని కదియ మారముగఁ జేసె నాత్మ నిత్య

మృదుల సున్నిగ్ధతా స్థిత విదితకళల.

89

ఉ. పట్టుగ నీ వధూటి కచ పాళి భజింపఁగ నీలమేఘ మే

గుట్టల జెందునో, ముఖముఁ గోరి నుతింపఁగఁ బూర్ణచంద్రుఁ డే

తట్టునఁ జేరునో, మఱియుఁ దాన్కొని యారు దలంపఁ జాము లే
పుట్టలఁ దూఱునో, సమతఁ బూనఁగ లేక విచిత్రవైఖరిక. 90

మ. సతిహృత్పుష్కర నీమఁ జన్గవ గిరీశ ప్రార్థనల్ నేసి త
ద్గతిఁ బ్రాపించిన, నోర్వమిన్ విషధరాకారంబుఁ దాఁ బూనె నా,
రతిపంచాననలీలఁ దాల్చె నడు, మాహా యంచు ధమ్మిల్ల మా
శిశికింఁద్యము నొద, నెమ్ముగము గాంచెన్ సోమభావం బొగిన్.

సీ. కాఁబోలు నిదియుఁ జొక్కపు సుధాకర లేఖ;

కాదుపో నిష్కళంకతఁ జెలంగె.

గాఁబోలు నిది యశోకపుఁ దూపు దొర మాయ ;

కాదుపో సశరీర గరిమఁ దనరె.

గాఁబోలు నిదియుఁ జక్కనివేల్పుఁబూఁబోడి ;

కాదుపో విభ్రమేక్షణము లొదవె.

గాఁబోలు నిదియుఁ దొల్కరి తీవియ మెఱుంగు ;

కాదుపో నిశ్చల గతిఁ దనర్చె.

తే. ననుచు రతిపతిమోహమృతాఁబురాశి

మగ్నుడై విస్మయాక్రాంత మానసాబ్జుఁ

డై సరోజేక్షణ రూప మరసి యరసి

నేర్పు మీఱుగ మఱియు వర్ణింపఁ దొడఁగె.

92

చ. కడువడి రాహు వేర్చి నవకంజవిలోచన యాస్య చంద్రు నే
ర్పడర హరింపఁగాఁ దొడరి, యస్తదరాతి కలంకి యంచు నే
ర్పడ మదిలోఁ దలంచి, మఱి గ్రమ్మఱి వెన్నున నిల్చెనో యనన్,
జడ యలరున్, ఫణాగ్రరుచి చాడ్చున రాకిడి బిల్ల పైఁ దగన్. 93

తే. కళలకు ధామమై జలజగర్వ మడచి సుధాప్తి దారకా

కలనఁ జెలగి తెల్విఁ గని కాముక పాళికి గుండెగలమై

యలరెడు భామిని వదన మైందవ బింబ మనంగఁ జెల్లదే?

కలయఁగఁ గనిచో నచటఁ గన్నులపేరిటి కల్వ లొప్పునే? 94

చ. కలువలు మీలుఁ దుమ్మెదలుఁ గాంత కనుగవ కోడి క్రందుగా
వలసినకోర్కి దీని గెలువం దగునీరుడు మారుఁ డంచు దూ

పులుగ, ధ్వజంబుగా, గుణము పొందికగా, నయి నచ్చి చాని భ్రూ
చలనముతోన తద్దనువు సంగతిఁ దప్పినఁ బోయె నన్నియున్. 95

క. వనిత ముఖాంబురుహ స్థితిఁ

బనిగొని కాముకుల గెలువ భావజుఁ డెలఱు

దనయుభయ పార్శ్వముల ని

ల్పినచక్రములో యనంగఁ పీనులు దనరున్.

96

శా. భ్రూ కోదండముఁ బూని దృష్టి విశిఖంబుల్ తోనె సంధించి బ

ల్రాకా చంద్రునిఁ బట్టి రెండు తునియ ల్గావించి తత్సారముం

బోకుండ న్నవరించి పార్శ్వముల నింపుల్ నింపఁగా నుంచె నా,

సీ కంజేక్షణ చెక్కుటద్దము లురున్ హేరాశపు న్దళ్కులన్. 97

చ. వర సుమనో విలాసముల వైఖరి మాని తిలోత్తమాఖ్య యీ

ధర సుమనోవిలాసములఁ దద్దయుఁ గాంచెద నంచు వచ్చి యు

ద్ధరగతి నువ్వుమాఁకుల నధోముఖ యై తప మాచరించి యీ

కరివరయాన నాన యయి గాంచె నమస్త విశేష వాసనల్. 98

సీ. తుణిలాలసమె కాని సరి యకానె చిగురాకు

సుమనోనురాగ విస్ఫూర్తిఁ గనినఁ?

బయిచాయయే కాని పగడంబు సాటియే

యమృతాకరద్వీపమందు మనినఁ?

దీర్ఘవన్నలె కాక నీ చానె బలుకెఱుపు

వరసువర్ణావాస్తి వఱలుచున్న?

నెఱుపుమాత్రమె కాని యీడె బంధూకాబు

కమ్రదేనియతోడఁ గలసికొనిన?

తే. సతతశోభాన్వితం బయి సార మగుచు,

సరస మై రుచి గన్నట్టి చక్క నగుచుఁ,

జక్కెరల మించి ద్రాక్షపం డుక్కడంచి,

యమరు నీ వనితామణి యధరమునకు.

99

క. కుందంబుల, నవహాక్తిక

బృందంబుల, దాడి మైక బీజంబుల యీ

యందంబుల, జిగి కెపుల

చందంబుల, నపహసించు సతిదంతంబుల్.

100

చ. అతులిత మైనశంఖము సమంచిత గానము నేర్పు మంచు నీ

యతివ గళంబుఁ జెంది తనయందలి వైభవ మెల్ల సిచ్చి త

ద్గతిని భజించి యట్లు పలుకఁ రిహిఁ బాల్పడ దయ్యెఁగా; జడ

స్థితులకు స్థితులే స్థలవిశేషములు దప మెంత నేసినన్? 101

తే. మున్ను తము నేచు పగఁ బూని మోమురూపుఁ

శెంహనిందునిఁ గరము లఁ శ్చిష్టకుసుమ

బీసలతలఁ గట్టి యెగఁదన్ని యసము మీఱు

చక్రయుగ మనఁ జనుదోయి చామ కలను. 102

తే. పనిత గంభీర సరస లావణ్యవాద్ధి

యురు సుధాపూర్ణ కుచకుంభ యుగముఁ గాంచి

సకల లోకుల మిగుల నిర్జరులఁ జేయు

నేక కలశంబుఁ గాంచుకంధీసుఁ జెగడి. 103

మ. స్త్రీకుఁ డన్విప్రుఁడు యావనం బను తనూజాశోద్గతిఁ బాల్యము

స్పరుడు దీర్ప శుభాన హాద్యరస మ న్పుణ్యాహముఁ జేయుచో

పరుస న్నిల్పిన పూర్ణ హేమకలశ ద్వంద్వంబు నాఁ బొల్పు ని

సరసీజాస్య పయోధర ద్వయము భాస్వత్పత్తిరే ఖాకమై. 104

తే. ముగుడ బాల్యపయోనిధి మునిగి డాఁగి

యూవనం బను హరిహాయ నలరు కృపను

జెలఁగి వెలువడి వచ్చిన శిఖరు లనఁగఁ

గాంత యురముసఁ గుచములు గానఁబడియె. 105

తే. పడఁతి జఘనంపుఁ బెద్దదాబాలు పూని

కాయజంఘ నాభి యనుసురంగమునఁ దూఱి

తెగువఁ గుచ దుర్గ యుగము సాధించుకొఱకుఁ

దార్పు నిశ్చేదీ యన వశత్రయము నెలఁగు. 106

చ. చెలిబలితాపు గబ్బివలి సిబ్బెపు నిబ్బర పుబ్బు గుబ్బు చ

న్నుల నెఱిగొప్ప భారమున నున్నని తిన్నెల మీచు బల్బిలు

దుల ససియాడుకొను పడునో యనుశంక సరోజ సంభవుం
జలమి రచించి కీర్తనలుపు నిన్నుసలా కన నారు తీరగుణ. 107

చ. అరయగ నాభిప్రస్కరమునందు విహారము కొంత సల్పి నుం
దరతరయావనం బనువనంబున బాహులతల్ దలిర్పగా
సరసపయోధర స్తంభక సంగతిఁ గమ్మనితావి కేక వి
స్వరగతి నేగు తుమ్మెడల బారన నారు చెలంగు బోటికి. 108

చ. జడ యనుశోక వెన్నుఁ దగ సారపుఁ గుంకుమ బాజుచేఱి యే
ద్వంద, మితూరి గుబ్బ లను భారపుఁ గుంభము లంద మొందఁగాఁ,
దొడరెను నారు సౌరనెడు తుండము నాచి మనోజ దంతిరా
బాడుగక నీరు ద్రావుకొలనో యన నాభి చెలంగు నింతికి. 109

మ. చెలి సింగారపుఁ బువ్వుదోట రసముల్ చెల్వొప్పఁగా నింపఁ బూ
విలుకాఁ డప్పలుకావు గుబ్బ లనుమే ల్పీరంపుఁజ్జ్వల ఘటిం
చి లలిత నీలపుటారుమో కెలమిఁ బుష్టి న్నట్టి మోతెత్తు మె
చ్చుల చెంగల్వకొలంకు నాఁగఁ బసమించు న్నాభి గంభీరత. 110

క. చనుగవ బయో, యొండె
బెనకువ గల శోభనాంగ పిఱుదులు బయో,
యని కన విధి విడికిటఁ బ
ట్టినపట్టో యనఁగఁ గొను రేవక వెలయు. 111

మ. జననాథాత్మజ యూరు కాండ యుగళీ స్తంభాగ్రభాగంబుపైఁ
బెనుపై ముల్తలు లంతరాళముగ నాభీద్వారమం దొప్పఁగా
స్తన జాంబూనద కుంభ గుంభిత తనూ సాధాంతరస్థాయి మా
రుని సింహాసన మో యనంగఁ జెలువారుఁ గాంచిదేశం బొగి. 112

తే. మరుఁడు శృంగారవీధు లమర్చి తనదు
పేర నొకపేటఁ గట్టి సంప్రీతిఁ దోర
ణాల నుంచినఁ గ్రాలుకంబా లనంగఁ
గలికియూరులు చెలంగుఁ బైఁ గాంచి మెఱయ. 113

క. మకరిములను లోనఁగొని
రకముగ వరశాలులను ధరం బడనె చ్చె

సకి జంఘిక లని యెంతయుఁ

బ్రకటించెఁ గాహులు రవంబుల దిశలన్.

114

తే. నెఱయ సారసములు దమ్ము నేలఁ బెట్టి
కాల రాచుచు నున్నాఁడు కలువలచెలి
నెతలఁ బడఁ జాల విడి రాహువేళి యనుచు
నతివపదములఁ బడె నన నడుగు లమరు.

115

తే. నిరవలంబంబు తమముండు నిలయ మెల్ల
నందు నిలు వాదరువు లే దటంచు వగచి
నచ్చి తారక పోకకొన్ని వనితపదము
లందెనో యన ప్రేక్ష సఖా? యమరు.

116

న. అని మఱియు నిట్లనియె.

117

సీ. చెలియపెన్నెఁజిగుంపు చీకటిఁ దలఁ దన్నె,
నదనము కళఁ బట్టి చదిపె విధునిఁ,
జలువకన్నులు లేళ్లఁ జెవి వట్టి యాడించెఁ,
గర మొప్ప గళము శంఖంబు నూఁదెఁ,
బాలతీచన్నులు చక్రముల తొమ్ము వెనఁ ద్రొక్కె,
నారు సర్పముఁ గడు నంటి పొడిచెఁ,
జెలికటి సైకతముల వెన్నఁ బడ నెత్తె,
నడుగులు నెత్తమ్మ నడునున నిడె,

తే. మిసిమిబుగారుపై నెక్కె మేనిచాయ,
యే మనగ వచ్చు నిక్కాంత యింపు సొంపు
మించు నవయవ సౌష్ఠవం బెంచి చూడ
వశమె వేనోట్లు గల ఫణివరున కైన!

118

తే. కురులఁ గుటిలత గావించె, గుచములందఁ
గఠినత విధించె, సారస గర్భుఁ జెలమిఁ;
జెలగి యీకాంత మన సట్ల చేయఁజేసి
యతని బుడమిని జతురాస్నుఁ డనగ వచ్చు.—

119

—* కామిని మూర్ఖుఁ డేటి కవిని వలచుట *—

- క. ఈరీతి బిల్వఁబుడు మ
హారూఢి నిజానుభావ మభిరుతి సేయం
గా; రామ తద్వచోమృత
సారంబున మూర్ఖుఁ డేటి సంస్కృతి గల నై. 120
- తే. యామినీపూర్ణతిలక యత్యంతపులక
దేహ మై లేచి మదిని సందేహ మెడలి,
యబ్బుని హసించు కవివదనాబ్జ మమరఁ
గాంచి యూహించె నిజ విభో కాంచితముగ. 121
- తే. చదువుఁ జెప్పఁగ గురుఁ డయ్యె సరసగతిని,
జూడఁ జూడంగ మరుఁ డయ్యె సోయగమునఁ,
దలఁపఁ దలఁపంగ రా జయ్యెఁ గలితకళల,
నింతయు నెఱుంగనైతి హ యితదనుక. 122
- ఉ. ఏ లఘుచిత్త నై కదిసి యీనవమోహనరూపు సన్నిధి
భాళిని జేరుచో, నితనిభావ మ దెట్టిహా కాన రాదుగా;
లీలఁ బరిగ్రహించునెకొ లేక గ్రహింపక పోవునొక్కొ? నే
దాళఁగఁ జాల; నింతి తను దాన దొడంగినఁ జల్కు నొగదా. 123
- వ. అని మఱియును. 124
- ఉ. ఏగతిఁ బోవుదాన? మఱి యీతని నేగతిఁ బల్కుదాన? నా
లాగు మదిం దలంపక కళానిధి కా దని పత్కనా, పలుం
గాఁ గలకార్య మెట్టిదొకొ? కానియెడం దన మాన మెట్టు లెం
తాగడ మాను? యిందులకు నన్యవిచారము లేమి సేయుదున్? 125
- వ. అని యివ్వధంబున వితర్కించి. 126
- ఉ. రాజకుమారికామణి విరాళిని దాళఁగ లేక తూలి, సు
యోజిత కాండవస్త్ర ముపయోగములేమికిఁ ద్రోచి వైచి వే
రాజితశయ్యపైఁ బడి సరాగము గా విలపించె నాత్మభూ
రాజ శరాళికిఁ నిలుప రానితమిఁ భ్రమ ముప్పతిల్లఁగఁ. 127

తే 'హా కళాకాంత, చతురాస్య, హా కళోర
 మార నిశిత శరాళి వేమాలు నాటి
 కలచె సంతాప మొదవ; న న్గరుణ జూచి
 ప్రేమఁ గొనవయ్య బాధఁ దప్పింపవయ్య.' 128

వ. అని నర్తగర్భంబు గాఁ బలికిన, నప్పలుకులు కళోర మారవీర దోరట
 చ్చాప గుణ టంకార నినదంబులుగా విని, భావంబు గ్రహించి సంచ
 లిత హృదయుఁ డయి కవిపూగవు డిట్లనియె. — 129

—* కామినిని కవి వలచుట *

ఉ. 'తామరసాక్షి, నీ నిశిత దారుణ వీక్షణ తీక్ష్ణబాణముల్
 వేమలు నాటి నాహృదయవీధి న్రణం బొనరించె; జూడుమా
 నీమెయి నౌషధ ద్వితయ మియ్యవె; త్రావెదఁ, బూతఁపూసెదన్,
 నీమధురాధరామృతము, నీ కుచకుంకుమ పంక మేర్పడన్.' 130

వ. అని మఱియు నిట్లనియె. 131

సీ. 'కరుణతో ననుఁ జూచి కాయజు శరహతిఁ
 దప్పింపు మిప్పుడు తరళనయన,
 చిటునవ్వు వెలయించి చెలు నైనవెన్నెలల్
 మాయింపు విస్ఫుడు మచ్చెకంటి,
 పలుకులు వగ గుల్కఁ బల్కి పైకధ్వజుల్
 మాన్పవే యిప్పుడు మధురవాణి,
 మోవిపానక మిచ్చి మోహ దుభక తృప్తిఁ
 దీర్చు మిప్పుడు మోవితీపులాడి,

తే. కరము లలరించి బిగియారఁ గాఁగిలించి
 యొడలిచలిఁ బాపవే భాస్వ దురసిజాత,
 యతను సామ్రాజ్య మేలించి యాదరించి
 వలపు వీడేర్పవే హేను లలిత గాత్ర.' 132

వ. అని మఱియు నిట్లనియె. 133

తే 'రమణి, మీతండ్రి మదనాభిరామనృపతి
చేసినట్టివినోదంబు చిత్ర మయ్యె;
చిత్తమున వేటు తలఁపక చెలఁగు మతుల
గతుల భయ మింత వల దిట క్షీతివువలన.'

134

వ. అని మరల రసావేశంబునఁ దద్వదన శశాంకమండలంబు నాఁగొంచి
యిట్లనియె.

135

తే. 'నెమ్మిఁ దడము గావించితి నిన్నుఁగూర్చి,
జపము సల్పితి నీకేరు చాలఁ దలఁచి,
ధాన్య మొనరించితిని వార కాత్మ నుఁచి
మంత్రదేవతగా నిన్ను మంజువాణి.

136

వ. అది యెట్లంటిని.

137

సీ. సరవి నెన్నఁడును భోజనము నేయఁగ లేదు
నీమీఁది ప్రీతిచే నీరజాక్షి,
పలమిగా నెన్నఁ డింతులను జూడఁగ లేను
నీమీఁది ప్రీతిచే నీరజాక్షి,
అరయ నెన్నఁడుఁ జందనాదిఁ దాల్పఁగ లేదు
నీమీఁది ప్రీతిచే నీరజాక్షి,
చెలఁగి యెన్నఁడు మూల్యములు ధరింపఁగ లేదు
నీమీఁది ప్రీతిచే నీరజాక్షి,

తే. కాన భవదీయ విరహ యోగమున నాకుఁ
గలహరిత్రులు మసకట్లు గాఁ దనర్పుఁ,
గాంచి సమ్రుఁడ నైన స త్కవిని నన్ను
రాజసము మాని ప్రోవవే రాజపుత్రి.'

138

—* గాంధర్వవివాహము *

వ. అనిన దరహసిత వదన యియి కుండరదన యి ట్లనియె.

139

క. 'కవిరాజశిరోభూషణ,
దివిష ద్రాజాస్య లై న దీవ్యద్భవద్

యవరాకృతః గని యోకా

రి వలతు యే నరణ నెత శ్రీతనయసిభా.' 140

తే. పరణ నీరీతి రతి మనోభవుని బోలె

యామినీపూర్ణతిలక విల్వాణకన్విద్రుః

బెండ్లి యై యెల్లవగుల సేవిండుచుండె

దినదినంబును శ్రేమ వడ్డలుచుండ. 141

క. తారాయనతటిని శర

తారాయన శిఖిఖాంక ధాతృజ హారా

స్తారాచల నాయక గీ

స్తారాచల రాజరాజ సఖ సత్కీర్తి. 142

—*భుజంగ ప్రయాతము *—

కిథావిప్రధానా ప్రకాశాభిధానా

బుధారాధితానా ప్రభూతాఖిలానా

విధుస్సారకీర్తి సువిద్యాన వక్త్రీ

సుధామాధుకీవాగ్విశుద్ధానుభావా. 143

(గద్య)

ఇది శ్రీ సీతారామ చరణ సేవాప్రభావ

సంపాదిత కవితా విచిత్ర కాశ్యపపగోత్ర పవిత్ర

శ్రీమ త్పండి పెద్ది కృష్ణస్వామి ప్రణీతం బయిన

బిల్వణోపాఖ్యానం బనుమహాప్రబంధంబునందు

ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

విల్వాచీయము.

తృతీయాశ్వాసము.

క. శ్రీమహిత రూప జత శత

కామా, కామాంధకార గర్వోద్ధత సు

త్రామారి మద నిషాదన,

క్షేమంకర దివ్యనామ సీతారామా.

1

తే. అవధరింపుము తదనంతరావధాన

మహిమ బిల్వణకవిభోడ మంజువాణి

యామిసిపూర్ణతిలక విహార గరిమః

దనరు చున్నంతః జెలులు తత్కార్య మెఱిగి.

2

—*చెలులు రాజపుత్రీ బిల్వణుల దాంపత్య మెఱిగి రాజున కెఱిగించుట*

క. 'ఓకమల నేత్ర, వింటే

యీకవి సన్నిధిని సరసిజేక్షణ మెంతో

చేకొని విద్య గ్రహించుటఁ

గాక మఱియు నిపుడు తెగువ కార్య మొనర్చెన్.

3

తే. ఇందుకై యేమి యందుమో యిందు వదన,

ఃభున కెఱిగించఁ దగుఁ గవివిభుని నడత ;

మనకు దాఁపంగ నేటి? కేమనఁగ వలసి

మీఁద నెలు రోయి యెలు వచ్చునో దలంప.'

4

ప. అని యొందారులతోఁ బలికొని తర్జనీ కలిత నాసాగ్రలై నుదుక్కు

మనుచు రాజసాన్నిధ్యంబున కేతెంచి మొక్కి, ప్రసన్న వదనం డైన

యన్నరసాలునితో, గద్దదకంక యై విన్నపం బొక్కెంపుడని, వారిలో
నెక్క-బోటి ను ట్లనియె. 5

తే. 'రాజరాక్షేద్ర మదనాభిరామనృపతి,

దేవరకుమారి యాకవిధీసువలన

విద్య యభ్యాస మొనరించువేళి బద్ధ

కాండపట మంకుశము గాగఁ గపట మొదవె. 6

చ. ఎఱుగఁగరాదు దైవకృత మెట్టిదయో. మన మంబువాని తా
గుఱిగొని యద్ధరామరుని గూడిన యట్టులు మాకుఁ దోఁఁగా,

గుఱుతు గ్రహించి యీవిధము గోప్యముఁ జేసిన హాసనచ్చునం

చటిముఱిఁ జెప్పవచ్చుతి జనాధిప, యే మింక బుద్ధి మీఁదట? 7

వ. అనిన విని యత్యంత కంపిత స్వాతుం దై భూకాంతుండు నిట్టొప్పు
లెసంగఁ దనలో నిట్లు దలపోసె. 8

క. 'ఎ నెనరించిన దేమిది ?

యైనవిధం దేమి ? యాఁ జాయెను భువిలో.

దా నెకటి తలఁచు దైవము

తా నెకటి తలంచు ననుట తథ్యము గాగఁ.' 9

వ. అని వితర్కించి వారలఁ బనిచి పుత్రి కామణి సమీపంబునకు నచ్చి
నిలిచి యిట్లనియె. 10

—* రాజు కూతుకడకు వచ్చి నీతులు పలుకుట *—

శా. 'పట్టి, రాజకుమారి శేఖరులఁ బిల్వం బుచి భూపాలకుల్
చుట్టాలు న్నది మెచ్చుఁగా నగరమున్ శోభిల్లఁగాఁ జేసి మే
ల్వట్టు దిట్టముగా స్వయంవరమునన్ భూషించి నికొర్రేమ నే
నెట్లో నేయఁ దలంచితీ ముదముతో నిచ్చానురూపంబుగఁ. 11

ఉ. కోఁనరాక మారకునకుం బ్రియ మందఁగ నిన్ను నిచ్చి యెం
భో రహి మీఱ సౌఖ్యమున నుండెద నంచుఁ దలంచి యున్న నా
కోరుకు లెల్ల బోనడిచి కొంకుఁ గలంకము లేనిమత్కులం
భారఁగ దుర్యశంబు మహి నుండఁగఁ జేసెతివమ్మ బాలికా.' 12

వ. అని పలుకు చున్న జనకునిఁ జూచి పుత్రికామణి యిట్లనియె. 13

—* రాజపుత్రి రాజుతోఁ దాను దోషహిత యని చెప్పుట. *

శా. 'అయ్యా, యెన్నఁడు లేనినార్తలివి యే మత్స్యంతముం బల్కె దీ.

వయ్యా నీవొనరించుకృత్రిమమే నీయాత్మవ్యథం జేయు. నా
యియ్యాస్యాబ్రము చూడ నీమదికి నుంజే సందియం బుటెనో ?

ప్రయ్యో నాశిర విందు మాయెడ సధర్మం బించుకే గల్గినా. 14

క. ఏ మయ్య యేమి? వింటివి?

యోమహిషా యెటులు దోచుచున్నది నీకు ?

మామకచి త్తము దెలియ నె?

నామది సంశయము లేదు నన్యవినారా. ' 15

వ. అనినఁ గరుణాయ త్తచిత్తుఁడై రాజోత్తముఁ డిట్లనియె. 16

చ. తొడరంగఁ బూర్వ మే మయినదో యది వోవఁగ నిమ్ము పుత్రి. నిఁ

గడనఁగ లేకు; సంశయ వికారము నేయక నింక నైన నీ

నడతలు మాని యుండు నుమనఃస్థితి; సత్కులసూతి కిచ్చ ని

య్యెడ నెకరాకుమారునకు నిచ్చెద నిన్నుఁ గృపామతిఁ దగ్గ. ' 17

వ. అనిన విని మనం బొప్పక శంకారహితచి త్తయై మత్తగజయాన యి

ట్లనియె. 'అయ్యా, ఆకవికే నన్నిచ్చి యథావిధి వివాహంబు నెఱ

వేర్చి నీకృపం జూపుము. నేనా యగ్రకులునికి త్తత్యక్త్యోచిత విధా

నంబున భార్య నైతి. 18

—* కాంత తాను కవిం పెండ్లియైతి ననుట *

మ. ధరణీపాల నచింతెదన్ వినుము చిత్తబంధులున్ స్రూణమున్

నరజహ్నుశ్రుతు లంచితం బయినసంస్కృంబు నాధీరునం

దు రహిన్ నిల్చెను బుద్ధిపూర్వకముగాఁ, దోడ్తోడ నిం కేరి కే

కరణిం జేర్చెదు చేతనారహిత మికాయంబు నాయంబుగా. 19

వ. అనిన విని రోహిణితా యతా ణ్ముండై సరాధ్యక్షుండు శీఘ్రంబుగా

సభాస్థలంబునకు వచ్చి కుపితమాససం బైన ససింహాబుకరణి సింహస

నాసీనుండై సభాసమలం గలయం గనుంగొని యిట్లనియె. 20

—* రాజు కుపితం దై సభాసక్షలతో నాలోచించుట *—

తే. 'అమర సంతోపురద్రోహ మాచరించు

వాని నే శాస్తి నేయంగ వలయు? మీరు

ధర్మపద్ధతిఁ బలుకుడుఁ తగినశాస్తి

నేయుదము వాని సద్గుణశ్రేష్ఠులార.'

21

వ. అనిన విని సభాస్థారులు గలంగి మనంబున ఘనంబుగా దోచి
యాలోచించి యిట్లనిరి.

క. 'కార్యకార్యము లెఱుంగక

మర్యాదలు నడపువాని మహిపతి యెంతే

నార్యాచుమతిని హిమవత్

దైర్యా దండింపవలయు దండధరుడై.'

22

వ. అందు నెకకొంద టిట్లనిరి.

23

క. 'ధర్మశ విచారించిన

ధర్మతలమందు నన్ని తప్పలె చూడఁ.

గరుణించి కానపలయును

బరికింపఁగ నెట్టులైన భవ్య విచారా.'

24

వ. అనిన మఱి కొంద టిట్లనిరి.

25

ఆ. 'లేత ముదు రెఱింగి నీతిఁ దండింపఁగా

నలయుఁ గొన్ని, మానవచ్చుఁ గొన్ని,

మానఁ దగవుఁ గొన్ని, మహిమింద ధర్మశ

యెంతకార్య మైన నిదియె హితము.'

26

వ. అనినఁ గొందఱు రాజభావఁ బెఱింగి యిట్లనిరి.

27

క. 'ఏకార్య మైన మానవ

లోకోత్తర యమునిగీతి లోకాబున నా

లోకించి దుర్జనావళిఁ

నైకొని దండింపకున్నఁ గలుషము వచ్చుకా.'

28

వ. కావున శిక్షాకరణంబు కర్తవ్యంబు.' అనిన విని రాజు కోటపాలకులం
బిలిపించిన. 29

సీ. గండ్రగొడ్డండ్లు గొంగుల్లను జీకిలిచ
ల్లాడముల్ వైల చల్లాడములును
గుఱుచమగుల తలగుడ్డలుఁ గావు బొ
ట్లపకడేలుఁ ద్రొల్లిచుపడు
సలికానలు మెడనలికుచ్చులత్రావ్వు
బిరుదైన వశీలల్ ట్లిల్ల మెల్లు
కాఱుమేనులు బలుకోరిమీసములును

విగిరంపు చూపులు బెట్టగొడ్లు
జే, నాడలఁ గోరోచనపుఁబూత లుట్టిడంగ
నచ్చి, తలవను లెల్లను మెచ్చు దొరయ
నిలిచి చేతులు మొగిసింది నేర్పుతోడ
దండ మిడి యోని యై యున్న ధరణిభుడు. 30

న. అందు వీరసేనుఁ డనునెకతలారిని జూచి యిట్లనియె. 31

—* రాజు విష్ణునికి శిరశ్చేదం బాహ్నించుట *—

శా. 'ట్రీ, చిల్లణనామధేయశివి నుద్యోగించి రాఁ దీసి దు
ర్వార స్థాపిత దీర్ఘ పాశములచే బంధించి కొంపోయి బల్
దూరం బయిస శ్శశాన వాటిముఖ నూలోకింపకే నిర్దయా
ధారస్వాతుడ నై తనీయశిర ముద్దామాసి ఖండింపుమా.' 32

వ. అని ముష్ట్రాఱుఁ బలికి పొమ్ము పొమ్మని నెల వొసంగిన; వీరసేనుం
డి ట్లనియె. 33

క. 'కోపముచే శిక్షింపను,
భూప, యనుగ్రహముచేతఁ బ్రోవగె దక్షుం
డేఱుట నృపతి ననుమతి;
నిపద్ధతి నరిసిచూడ నితరము గలదే.

34

క. దేవర యేమి వచించిన

నావిధ మొనఁతు మేము నది యెట్టిదో మీ

భావము యోగ్యయోగ్య వి

భావముగాఁ గానవలయుఁ బరహితబుద్ధిన్.' 35

ప. అనిన భూపాలుండు కోపించి యానలి మొగం బైన, వీర సేనుండు. 36

క. 'భూపాలుండు నెప్పిన వినఁ;

డా వావము పుణ్య మంత యవ్వభునిదె; తా

రూపించిపట్లు సేయుదు;

సిపట్టున దైవయోగ మెట్లున్నదియో?' 37

ప. అని తద్గ్రహంబుఁ జూచి.

38

తే. పుస్తకము చేతఁ బూని తహ్వర్వకార్య

మెఱిగి తనఁగోన నతి భజించువాని

నొడిగి శియ్యతలంబున నున్నవాని

బిల్వమునఁ జేరి తలవరి బెగడ ననియె. 39

క. 'ఒకవిరాజశిఖామణి,

సి కొక్కటి విన్నవిత, నృపవరుండు నిను

జేకట్లు కట్టికొని చని

యాకడ దండింపు మనుచు నాజ్ఞ నొసంగెన్. 40

తే. దేవ, సిపట్ల యిది యేమొ తెలియరాదు;

చెప్ప నొలయు వినఁడాయె; శీఘ్రగతిని

తొమ్మనుచు డాసి వాడు చేదమ్మి పట్టి

తిగించి యురుపాశములచు బంధించె నంత. 41

తే. కవివరుండు లేచి దిక్కులు కలయఁ జూచి

మంత్రదేవతఁగా నారమణి నిజాత్మ

నిలిపి తలవరివెంబడి నిశ్చలమతిఁ

జనియె నచ్చటి జనములు సందడింప. 42

న. అప్పు యొక్క-సఖ త్వరితగతిం జని రాజపుత్రితో నిట్లనియె. 43

శా. 'అక్కా, బిల్వము గోటపాలకులు ప్రాజ్య స్ఫూర్తి దుర్వాదులై
దిక్కుం బట్టి మాహూగ్రపాశముల నాక్షేపించుచు భాహువుల్
ప్రక్కల్ జెక్కలు మొక్కలంబుగ వెనక బాధించి చే ముట్టి యీ
చక్కిం పోవుచునున్న వా రిదే సఖి, శక్యంబె వీక్షింపఁగన్.' 44

వ. అను పలుకులు చెవులకు ములుకులు సానిపినట్టివి యయిన, సో హా
కారము నొంది, యిందులకు నెక్కార్కంబని విచారించి దిగ్గునలేచి.

—* రాజపుత్రి కవల గావు మని తండ్రికి మోటు యడుట *

చ. నను మసియాడ, నెమ్మొగమునం జెనుటల్ జనియింపఁ, బాదముల్
తడఁబడ, బైట జాఱ, గనుఁదమ్ముల నీరు దొలఁక, నేఁకియు
న్విడివడి తూలియాడ, నవనిం బడి లేచుచు, నెల్లతోడ న
ప్పడఁతుక నీర వచ్చెను సభాస్థలి రాజ సమీప భూమికి. 46

చ. కుటిలత రాహు వేచ్చి తనకోటలఁ బాదుగ నెక్క నుక్కునకొ
జొటజొటగా సుధారము జొబ్బిలుచున్న శశాంకు రీతి న
చ్చటుల విసేల కుంతల విశాల విలోచనపాళి నీర ము
త్కటముగ దూఱఁగా వదనకంజము విన్నదనంబు చూడఁగన్. 47

క. "ఓతండ్రి, యీవిధమున

సేతువు గజతలమునకును జేసెద వేలా

చేతమునఁ దలఁపుమా కవి

చేతోవిభుఁ గాక యన్యుఁ జేపట్టెదనో.

48

క. అది గాక గ్రాహ్యతోత్రముఁ

జొదపును దోపంబు నీకు. నుర్విసుఁడవే;

యది రాజ ధర్మ మగునే ?

పవపడి ప్రోచుటయ మేలు ప్రజలు నుతింపన్.

49

ఆ. భక్తుఁ డతనివలనఁ బాపమించుక లేకు;

నేన స్మరనిభుని మనీషివిభుని

బెంజిలైతి; నీకు బ్రియము గా దేని, న
న్నాజ్ఞ సేయవలయు నతని వలకు.

50

క. ఈజగత్ గాంధర్వము
రాజకులజకుఁ నరము; ధనాసుకు బుధు నా
యోజ్ఞ నేను ననిచుట
రాజా, నీకులము నుద్ధరణసేత కదా.

51

తే. నిగ్రహనుగ్రహములకు నృపుఁడు దక్షిణ;
దరయ నిను నకార్యకార్యమానాత లేకు.
యెన్ని యుడిన బ్రాహ్మణు నేచరాదు;
‘బ్రాహ్మణా భవో యనియెను పలుకు వినవె?’

52

వ. అని దీనాలాపాబుల నబ్బలామనే విప్పించుచు మఱియు మఱియు
బలికన నైశ్వానరునియందు స్మృతంబు బలికన చూదాబున ముడిపడి
ప్రత్యుత్తరం బయ్యక విముఖుఁ డున్న గంబుకొని యాస్థానంబు
వెడలి పోవుచు నిట్టినియె.

53

సీ. ‘తండ్రి నాపయి నిత దయ నింప దామెగా
దాయగాఁ బోయి దండంబు లిడినఁ ;
దల్లి యడ్డపడి తాఁ దప్పి ప దామెగా
దాయగాఁ దలఁచెనో తనయ యడక ;
నాజీజనశ్రేణి కాత్మ ని పామెగా
పాయఁగా రాని యాపాటు విన్నఁ ;
గలవారి కెల్లఁ గన్నులు చల్ల నామెగా
నాయగాధంపుఁ బందంబుఁ గన్నఁ ;

తే. గబకటా యెవ్వ రైన నాకస్థ ముడిపి
ప్రొవలే రైరి; లే రైరి భూతదయలు ;
నేమి సేయుదు? నే ముదు? నెందుఁ జొత్తు?
ననుచు నగచుచుఁ గవిమార్గ మనుసరించి.

54

—* రాజపుత్రి కపినిగూర్చి విలపించుట *

ఉ. 'హా కపిరాజరాజమగి, హా నవమోహన, హా మనోహరా,
హా కరుణాగుణాభ్యుదయ, హా రమ్య నవ హరసాయకా,
హా కమనీయగాత్ర, యోగ రైవ నిను గృహ బ్రోవనై రయో!
యీశదేవ ప్ర దైవమున కేమి విరోధము నేరెనో కదా. 55

సీ. వికట దుస్సహ మహా విషము కంటింబున
దాతాయానిగూడు దాబ్బులేదె ?
సతత దుర్వార విస్తృత కిఖా బడలగొన్ని
జలధి యంతరమున నలువలేదె ?
నకల చరాచర జంతుసంతానంబు
నేర్పడల బుడమి నహించలేదె ?
పృథ్వితలం బెల్లం బృష్ఠభాగమునగు
మొగిం గూర్చ నానిగూడు మోవలేదె ?

పే. అంతకన్నను నివసించువం గలదె
రోషధి? మెచ్చ రైవను రోషతి ప్రాన
రియ్య, భూపతి వింశ జెప్పరయ్య, కరుణ
నిపరయ్య, నావెత నివారించయ్య. 56

పే. ఇందుకేనియు పొడయు లేదితనియనక,
నేన గోన విప్రుడు గాని నితర
నగలగూడు గాదు; ధర్మము వరుస జూడ;
బుద్ధులెవ రైవ నీకవి బ్రోవరయ్య. 57

న. అని ముంచును. 58

ఉ. ఆకివిరాజుగ్రోవ తన కయ్యెడు గాక యటాదు నా సతీ
లోకశిరోవిభూషణము లోలత దిక్కులు సూచి చెప్పుమై
రాకలుబోకిలు గలుగురాజుల నాద్యుల గాంచి యెంతయు
శోకముతో విలజ్జ యగు సోలుచు వ్రాలుచుం బల్కె నీక్రియన్. 59

సీ. ఎక్కు దుగా మది నెంచి పండితహంస
నావనిం రె చతురాస్యులార,

కారుణ్యమున గతి గల్పించి ద్విజరాజు
 భరియింపజే చక్రభరణులార,
 నిరుపమ సత్కానిధిని మన్నింపజే
 తల యొడ్డి రాజవతంసులార,
 విదిత నిరాధారు విబుధేంద్రు నిలుపజే
 యిర మొద భూరిధింబ్రులార,
 తే. సుకవితాపంబు దీర్పజే శూరులార,
 బ్రహ్మకులజుని దేరె గోపాలురార,
 భర్తగతిఁ బూని రాజకందర్పులార
 నామనోహరుఁ గూర్చజే నాయ మెఱిగి.' 60

వ. అని బిల్వణు నుద్దేశించి మున్దియ యిట్లనియె. 61

మ. 'అరివిందంబులరీతిఁ జెన్నలయ నీహస్తంబు లెట్లొర్చె ము
 ప్పరిగార బెచ్చిన కాలపాశములకు? ముద్దాంగనా గాన భ
 వ్యర సోత్కర్షభృతంబు స్త్రీసృతియుగం బత్యుద్ధ శోక్త్యప కిం
 కర వా దార్భకు కెల్లు తాదే మదనాకారా మనోనాయకా?' 62

వ. అని యిట్లు పొగిలి పొగిలి. 63

తే. తరుణి నగరంబు గడచి పోఁ దలచియున్న,
 నున్నతాకారు లచ్చట నున్నవారు
 వారణము నేయ, నంత దద్దూరసేను
 సమవా రెల్ల జూడ వీక్షించుచుండె. 64

—* పాజనవాక్యములు *

వ. ఆసమయంబున నగరజనంబులు తమలోనఁ దా మిట్లనిరి. — 65

సీ. అవనీశ్వరుఁడు నన్ని యంతఃపురంబులోఁ
 జేర్చిన నెంత దూర జేసె నితఁడు !
 కన్య నీవిధమునఁ గలుపాత్ముఁ డీతండు
 గలసె దానికి నింక గతియు నేమొ?

యోతపనికిఁ జొచ్చె నిభూసురాధముఁ

జేర్పడ నిది బైట నెట్లు పడియె?

దాఁగునా యిట్టిది? ధరణీశుఁ డెంతయుఁ

జేసె నిర్వరకు వీక్షింపకుండ.

తే. విప్రుఁ డెక్కడ మేదిని విభునిపుట్టిఁ

గవయు లెక్కడ? నిది చూడఁ గడిదివెంత;

చెలఁగి చేసినవారికిఁ జేసినంత

యనుభవింపక తేలునా యవనిలోన.

66

క. ఏకాంతంబున నుండిచ

లోకములోఁ దలఁచ నెట్టివోకుల కై నన్

డకొనును బుద్ధి సత్తిపైఁ.

బ్రాకటముగఁ వారి సనఁగఁ బనియేమి యింకన్ ?

67

ఉ. చెక్కనివారిలో మిగులఁ జక్కనివాఁడు కివీంద్రహాళి యా

చక్కెరబొమ్మ యట్టిదె; విచారము లేటికిఁ ? జూచునంతలోఁ

జక్కెరవింటివోదు రథసమ్మునఁ దూపులు విటఁ గూర్చి బల్

చిక్కులఁ బెట్టుకుండునె వచింపఁగ నెంటిగ నుండువేళలన్ ? 68

చ. కటకట ! యెట్లు భూసురునిఁ గాసి యొనర్పుఁ డటంచుఁ బంచె స

క్కుటిలుఁడు భూమిపాలుఁ ! డిది కూడదు చెప్పఁగ నేరికైన ; ని

లిటికిని దైవయోగమ కదా తలపోయఁగ ! వానిభాగ్య మి

ప్పటి కీటు లుండె; నిట్టిపని ప్రాజ్ఞుని కెచ్చట నైనఁ బాడియె. 69

చ. ఇల నిక వీనిఁ బట్టి వధియించిన నీసతి మేనఁ బ్రాణముల్

నిలుపదు ; దానికొ జనని నిల్వదు ; భూవరుఁ డెంతట న్నది

దలఁపఁగ నేమి యకాసె? యట ధారుణి యేవిధ మాసె? యితకుం

జల మఱి భూవిభుండు కవి సన్నతఁ బ్రోచిన నన్ని చక్కనా. — 70

వ. అని వేలువేట గుంపులు గట్టి పలుకుచున్న నెక కొందఁ జిట్టనిరి. 71

క. చోరుఁ డని నామ మీకవి;

కారయఁగా నేటికిని యథార్థం బయ్యెన్

జారుల దనియు; రౌసు దగ్గ;

శూరులు పైపునురె జారి చోరత్వంబుల్.

72

వ. వజ్రకొండ కట్టు పల్కిరి.

73

క. ఏమి దొనరా? పై ప్రియ

కామిని గాంధీర్వమున మగనీల పైకొక్కెక ?

ఈమహి రాజనీతుల్

భూమినురుల బెండ్ల చూకాట పోవీమియ కదా.---

74

—* నావపుత్రి కిదికే మెలయిదట *—

వ. అనుటయు సక్కా తాలలామం బక్కవివసునం జూచి యిట్లనియె.

ఉ. 'హా కవిరాజచంద్ర నువ్వనాచితవిగ్రహ సర్వు నిష్పద

స్త్రాక వియోగ వారవిధి క్రోచి చను దిగి కౌనే నీకు ? న

య్యా ! కరుణాంబరారా విని యల్లమునం దగ నన్నయింటి; న

వేత న్నెట్లు లేగెను రహిం! నను పేళ్ళాని యేలం జెల్లున ?' 76

వ. అని విలపించుచుండ, మార్గమునం బోవుచుండి విని చ్చిల్లుచుండు గో

దూయమానమానము పై తిరిగిచూచి యిట్లనియె.---

77

—* క్షిల్లుణండు బడలు పలుకుట *—

ఉ. 'హా కమలాయతాక్షి, చెల్లి, హా సరసమహాకుట్టుల స్తన,

హా కమనీయగాత్ర, నీతి, హా నవమోహిని, హా వధూమిని,

హా కనకాంగ, నేను వివనాడితి నందు దలంచె దీపు ? నీ

లోకమునందు దీపునకు లోలక గాక నిడదన్న యన్నదే.

78

ఉ. ఓ రమణమున, వికసి తోత్పల పత్త్ర విశాలనేత్ర, న

న్వారక యేల చూచెదపు ? ద్వారసవాసిని, గోల, దేవతా

వారి వధూటికా నయన వాగురికా వలయంబునందు దు

ర్వారతం జక్కి తా మగిడి వచ్చునె చిల్లుణం డెన్నిభంగులన్ ?' 79

వ. అని పలుకు భూసురవసునం దలనగు లరుగితే బడ మని శ్మశానవా
టికి గోడకొని పోయి యొకవటనృతంబుక్రింద నెల్పిన చిల్లుణండు

నలుదెసలగా జూచి తల్లడిల్లనియుల్లంబుతో మందస్సి తవదనారవిందుం
డై వీరసేనున కి ట్లనియె. — 80

—* బిల్వణునిధీశత *—

క. 'ఓ తలవరి, తడ వేటికి ?

నాతత నిశి తాసిఁ గొని ధరాధీశుని యా

జ్ఞాతంత్రమునను బిల్వణు

వే శెగ ప్రేయుము శిరంబు విశ్వము మెచ్చు.' 81

వ. అనిన విని వీరసేనుం డి ట్లనియె. 82

క. 'కవిరాజవర్య, నీ విపు

డవిరళగతి నించు కైన నాత్మ భయంబుం

దవులక దరస్తితాస్యఁడ

వపుటకుఁ గత మెద్ది నెప్పు మమలవిచారా.' 83

వ. అనిన బిల్వణుం డి ట్లనియె. 84

చ. 'హితమతిఁ జెప్పెద, న్విను మహీవగుణాకర వీరసేన ; యా

క్షీతిరమనాత్మజాత సరసీరుహలోచన మంత్రదేవతా

కృతి యయి వేడ్క నాహృదయ కేహమునందు వసించి జోడుగా,
సతతముఁ బాయకున్నది ; విచారము లేటికి ? దైన్య మేటికి ?' 85

వ. అని మఱియు ని ట్లనియె — 86

చ. 'కలికి పథూమణి హస వికస్వర చారు రుచి గుణాగ్ర

జలదుహలోచన జలజసౌరభ బూర్ణ సుధాకరానన

సలలిత తుంగ పీన కఠిన స్తన మధ్యగ హార ధానురం

దిలసుసు నాసిక మదిని దేవతఁగా స్మరియింతు నాతయు.' 87

—* తలవరి కవిని ఖండింపక యుండుట *—

వ. అని తదేకాయ త్తచిత్తుం డైన కవివరుని జూచి ఖండింపక తేతులు

రాక హృత బహుజన ప్రాణం బగు కృపాణంబు కేలా బడవైచి వీర

సేనుండు కృపాధీనుం డై నిలువఁబడియున్న ; దదనంతరంబ యవ్వి

ప్ర్రుండు రాజపుత్రిని హృదయంబున నుపలక్ష్మించి యి ట్లనియె. — 88

—* కవి కామినిని బలుదెలుగుల స్మరించుట *—

చ. పరమ సువర్ణ చంపక విభాసుర శాసీ, సుగోమరాజి, ని
స్వర గాని మేలుకొన్న సత్తి, దోయరుహంబక, విహ్వలాంగి, దా
మరస దళాయ తేక్షణ, బ్రహ్మద వశంబున బోవు విద్య నై
ఖరి మదిలోన నెప్పుడికి గాంక్ష దలిర్పంగ జాతసేసెదన్. 89

మ. విలస త్పంకజ మధ్య శార రుచి యై పెంపొంది, గోగోచనా
తిల కోదంచిత పాటల ద్యుతి కన స్త్రీవ్య లలాటంబు నై,
లలి నెక్కింతమడుచుచే నలసలీలా ఘూర్ణ దృక్పాత వై,
చెలువ నాసతి మోమునన్ నిలుచు నా చిత్తంబు యుక్తంబుగాన్. 90

ఉ. పున్నమ నాటి చందుడైన బోలు మొగంబును, మొల్లచన్నులన్,
సన్నపుటారు, లే వయసు చాయలు దేతిన మేని సొంపు, నా
కన్నియరూపు నే మగుడఁ గాంచితి నేని మనోజ సాయకా
గ్ని న్నేలుకాక నూకొనిన నెమ్మొయి నెమ్మొది జల్లఁజేయుదున్. 91

ఉ. ఏవిధిఁ గాంతు నారమణి ? నేనొకరాతిరి తుమ్మిన్, ' జరగ
జీవ ' యటన్న తచ్చభవిశేష వనోవిభవంబు మాని కో
పావహచిత్త యై పలుక కందపుంగు ఘటించె గర్ణమం;
దావిధి నామది నైదలి యాశుచు నున్నదిగా ఘనంబుగాన్. 92

ఉ. ఉన్నత చారు పీఠర పయోధర భారముచేత ఖన్న యై
చెన్నగు నూత్న శశావనముచే దనరారు సుధాకరాననన్
గ్రన్ననఁ గఁగిలించి వదనంబు ముడంబున ముద్దు పెట్టుదున్
వన్నియ మీఱ మత్త మధువంబు సరోరుహ మాను నైనదిన్. 93

ఉ. మానిని, విస్మర త్కమల మంజులపత్త్ర విశాలలోచనం,
బీన కళోర తుంగ రుచ, భృంగ గరు ద్రుచి నీల వక్ర స
మ్మానిత కోమ లాలక, సమాన వరాకృతి, గామదేవతన్,
దాని గురూపదేశము విధంబున ధ్యానము సేయుదు న్నదిన్. 94

మ. నరివాల చూపులు, మొల్ల క్రొవ్విరుల కాంఠం జెందు పల్లాడ, సుం
దర మై తేనెలు చిల్కుమోవి, గల యా తన్వంగి వక్తాంబు మీ

ధరణిం సాధు పరోపకారమును జెందంబందు నేట్లో యీతే

యరయ్య విస్తృతిఁ జెంద నెప్పటికి నత్యంతానుభావ్యుండ నై. 95

ఉ. దీటుసెలంగఁ బంచశర దివ్య ధనుర్గత మత్త భృగరా
టోటి గరు త్ప్రభా రుచిర కోమల కర్బురి తాలకంబులం,
నీ టగు దంతపత్రిముల, నీల సరోదుహ భూషణంబులఁ,
బాటిలు దానిమోము చెలువంబు దలంచెద మాటిమాటికి. 96

శా. తెల్లంబై చిటునవ్వు వెన్నెలలచేఁ దెల్పొప్పులేఁ జెక్కులుఁ,
మొల్లం బై తగ్గచంచరీకముల గోముం జెందు కన్దస్తులుం,
బ్రోల్లీలాంక శర త్సుధాంశు రుచియుం, బొల్పొందు నమ్మోము నా
యుల్లంబుం జిప్రరింప నిప్పటికి నే నుప్పొంగి వీక్షించెడఁ. 97

చ. దరము హసించు కంధర ముదారత నంచి, కరాంబుజాతమఁ
నరకటి సంఘటించి, జడ వామభుజంబున గల్పిగుబ్బు చ
న్నెరయ వహించి, నిల్వఁబడి యూరక నన్ను ననేకరీతులఁ
నరమతిఁ జూచు నత్తురుచి నర్ణన సేసెద నే ముదంబునఁ. 98

ఉ. నే నపరాధినై యడఁచి నేర్పునఁ దత్పదపంకజంబులం
బూనికఱోడుతం బడినఁ, బోవఁగఁ ద్రోచి, చరించుచున్న, న
ద్దానిచెఱంగు వట్టిన, నుదాత్తత నిగ్గక, కోప మయ్యెడఁ
మానక యున్న దాని పరమానిని నాత్మఁ దలంతు నెంతయుఁ. 99

చ. సరిఁగొని నేల నేలు సువిశాలనిలంబము లొప్పుదాని మే
ల్పరసులలోఁతుఁ గాంచి బలునమ్మతముం గనునాభిదాని మం
ధరగతి గల్గుదానిని మృణాళ సమాన విలాస బాహువుల్
బరఁగిన దాని నెన్నెదను భావమునం దనుమధ్య నెప్పుడున్. 100

ఉ. నాయెడ నెక్కుమాటను మనంబున భావన చేసి, మాటికిఁ,
డాయక, యంతరంగమును దా నరికట్టుచుఁ, గోపభావ యై,
యాయతబాష్పకంఠ యయి, యప్పటియూర్పుల మోవి గ్రాఁగఁగఁ,
జేయఁ దొడంగె రోదనము; చింతన సేయుచు దాని నెంతయుఁ. 101

శా. ఏకాంతంబున నెక్కునాఁడు గృహమం దెవ్వారు లేకుండఁగా,
నాకంజేక్షణ దర్శణంబుఁ గొని వీక్షాస కి నుండంగ. నే

- జోక న్వెన్క వసింప, మత్ప్రతిమయుం జూపట్ట, వే సిగ్గుతో
నాకంపించి భ్రమించి మించె మదనో ద్యన్తానసాంభోజ యై. 102
- చ. మఱియు సుగంధయు క్త మయి మంజుల మై తగు మోముడమ్మిపై
దెఱలెడు గంధలుబ్ధ మగు తేటిగిమిం గనుదోయి మాటికిం
దెఱచుచు మూయుచు న్నొగము ద్రిప్పుచు గేలిసరోసుహంబుచే
దఱుముచు నొప్పునప్పొలఁతి ధ్యానము సేసెద నిట్టివేళలన్. 103
- చ. అటు నిటు ముందు వెన్క బహి రంతర సీమల సన్నిదిక్కులన్
స్ఫుటతర కాంచనాంబురుహ శోభిత మంజుల సుందరాస్య యై
తేలుకున వాలుఁజూపులను దా ననుఁ జూచుచు సంచరించు న
చ్చటల విశోచన క్తదిని సన్నుతి సేసెద నే బ్రియంబునన్. 104
- శా. ఆకర్ణాంతము లై మదాలసము లై యభోపమానంబు లై
శ్రీకల్యాణము లై రమాచరసుతోద్రేకంబు లై యొద వా
న్తాకాశు ప్రతిమంబు లై మధుకరీ శోభాయమానంబు లై
యాకంబాక్షి విలాసనేత్రములు నా స్వాతంబునం దొప్పెడున్. 105
- చ. సమయ పెఱింగి నే దలుపు చాటున నుడంగఁ గేలుఁడమ్మి మో
హమున మొగంబునం దిశి మదాగమనంబుఁ దలంచి చూచుచు
గ్రమమున మత్కులాంక పద కాంక్షములన్ మృదుగీతిఁ బాడుచున్
రమణ మనోవికాస యయి రాజులుదాని మదిన్ భజించువన్. 106
- చ. కలువలఁ గేరుకన్నులను గాటుక కేళిలు దీర్చి, చెక్కులం
దలరంగ జూదనం బలఁది, యాపయిఁ గిస్తురి కొంత పూసి, వేల్
తిలకము దిద్ది, ముత్త్యముల దీటుగఁ బాపట బొట్టువెట్టు న
య్యలికులవేణి ముద్దు మొగ మబ్జునఁగాఁ దలఁపోసెద న్నదిన్. 107
- చ. స్మరజనకంబులై యమృతసారము లై శుక్తిరంజనంబులై
యరయ మృదూత్తరంబులయి యందము లై మదికిం బ్రియంబు లై
తెరలుచు నోవ పృష్ఠ పరికీర్ణ శుచిస్థిత సంయుతంబు లై
పరఁగు నెలఁతవాక్యములు పట్టుగ శోభిలు నామనంబునన్. 108
- చ. తనరంగ నామదిం దరళ తార నిమిలిత లోచనాబ్జ మై
యనుపమ లిప్త చందన రసాహిత పాండుర గండభాగ మై

- ఘన మృగనాభికా కుటిల కల్పిత పత్త్రల తాభిరామ మై
యను వగు సుందరీమణి ముఖాబ్జము నిల్పెద వేడ్కమీఱఁగఁ. 109
- చ. మఱియును గగ్గ చాళిని సమంచిత కాంచన కుండలంబులుగ
మెఱుఁగ, గబ్బిగుబ్బచనుమిట్టల ముత్యపుఁజేర్లు రంజిలం,
బిఱుఁదులఁ గాంచి యొప్పు, మురిపెఁబున నందెలు మ్రోయ, వచ్చునా
మెఱుఁగుమిటారి నెన్నెదఁ జమీ మది నిప్పటికే హేతంబుగాఁ.
- చ. కురులు భుజగ్రభాగమునఁ గూడి నటించ, గళంబు లీల మై 110
నొరగఁగఁ బెట్టి, జైక బిగి, నెయ్యనఁ గాంతులు జీవవాఱఁగాఁ,
బెరుఁగు మిటారి గుబ్బ లలవిం గనుపట్టఁగ, నన్నుఁ జూచు న
గ్గరిత యురాశద్వష్టు లెదఁ గాంక్ష దలిర్పఁగఁ దేజరిల్లెఁ. 111
- చ. అలరఁగఁ గోవలారుణ కరాఁగుఁ తొదలపై ఘటించుచో
వలయుముగా భుజాలతలు వంచి దృఢాంగ వివర్తనంబుగా
వెలయుచు నుండఁగా నపరివేష సుధాకర కాంతి నొప్పు న
స్ఫూలఁతుక మోము నామదిని బూని భజించెద వేడ్క మీఱఁగఁ.
- మ. అలరుంబానుపు జాసి, వచ్చుటకు నే నాలస్యముం జేయఁగా,
వల పెచ్చుం, దలపోసి, మారవికృతిక ద్వారంబున న్నిల్చి, సం
చలనం బందుచు, నెచ్చెలిం గదిసి, కాంక్ష ల్మీఱ నెల్లెత్తి కో
కిలవా న్నైఖరి రోదనంబు గను నా కేళీసఖం గాంచెదఁ. 113
- ఉ. ద్వారమన న్వసించి కడు దైన్యమున న్నును జూచి చూచి త
ద్వారతలంబునం బడి శుగాఁప్తిని డస్సియు నించుకంత ని
ద్యారతిఁ జెంది లేచి మది తల్లడిలంగ లసత్కపోల యై
యారయుచున్న నెచ్చెలిని నాత్తభజించెద మాటిమాటికే. 114
- మ. నలి సూర్యుల్ సగుడంగ, నేత్రయశశి న్బాష్పాంబువు ల్రాల, సం
చలంత జూచుచు, నావిధం బడుగుమఁ, స్వాంతంబు నానావిధం
బులఁ బోఁగా, మదనుండు పైకొనఁగ, మోముఁ వంచి చింతించు న
బ్బలభిన్నీలశీలాకచఁ మదిని నే భావించు నశ్రాంతమున్. 115
- చ. మఱి యొకనాటిప్రౌఢునను మానకఁ బంచటరంగుపైని దా
నిఱుముగ నెచ్చెలిం గదిసి యేవొ ప్రియోకులు నలు నునున్

- బజపున వచ్చి వెన్నె నిలువం బజినంతనె, చూచి సిగ్గుతోఁ
జలునగ వొప్పఁ బోవు చెలి: జత్తమునం దలపోసి చూచెదన్. 116
- మ. అపరాధం బొనరించి తీవనుచు నన్నత్యంతకోపంబుతోఁ [బో
నుపలానింపక, మోమొసంగక, మోహహాహూచాలు బొమ్మించు,
కపుడు నేను బ్రియోక్తి నాముకొన, నందానక్తి లేనట్టిమా
ట పచారించినబోటి నా హృదయనాటంబును గీలించెదన్. 117
- చ. పడుకొని యంతలోనఁ బరిభావిత యై వడి లేచి నిద్రచే
దొడిగబడ నాపులించి మెయివొట్టు విడిచి విజృంభణక్రియ
బాడమిన మోమువాసనకుఁ బూని భ్రమించుచునున్న తేల్లు సా
దడికిఁ జలించునట్టి కనుఁదమ్ములు గల్గినదాని నెన్నెదన్. 118
- చ. మనసిజపూజ సేయ నిజమానిను లండలు గూడి కేళికా
వనమున కేఁగుచోఁ దపదాపార్శ్వమునకా వసి యుండు జూచు న
న్నెనసినశంకతోడ జను లే మనుకొందురొ యంచు భీతయై
క్షుణ మటు లుండు మందుఁ గనునన్నలు సేయు పగూటి నెన్నెదన్. 119
- మ. కలకం కోకమ కంకి, నాస్య జిత రాకాచగ్రద్దబీబ, స్త్రయా
రలస ద్భక్తి సమాస వేణి, సుగుణవాతాత్మ, నేత్రప్రభా
విలస స్మృత చకోర, యాన విజిత శ్వేతచ్ఛదా, గాంచ నో
జ్వల కుంభ స్తపః గామసీమణిని నే భావితు నెల్లప్పుడున్. 120
- చ. వరుస వినత్తితలు లను వ్రాలు నపాంగ విలోకనంబులన్
మరు దశ నోపమాన మృదు మంథర మంబల భాషణంబులన్
దర మధుర స్మృతంబులను దాళిమియానములన్ విలాసితన్
సిరు తెనఁగంగ నెప్పు చెలిచేష్టలు నామది సంస్కరించెదన్. 121
- చ. విలసిత ముద్ధన్ విరహపిహ్వల లాలసగ్రాత్ర సుందరిన్,
లలిత కురంగనేత్రను విలాసరసాంచిత చారుకాంచ నో
జ్వల మహానియ చేల యుత, శ్యామ, విరాజిత హంసయాన, నే
సలవడ సంస్కరించెద ననారతమున్ మదిలోన వేసుకన్. 122
- చ. మలయగిరి ప్రభుత పవమానములం గని తీవ లాడఁగా
సలలిత రత్న వేదిపయఁ జక్కఁగఁ దా వసియించి గీతముల్

దలకొని పేణ సుస్వరయంతంబుగఁ బాడుచు నాచిపాళికిఁ
లలి శ్రవణోత్సవం బొనఁగు లక్షణగాత్రిని నే భజించెదఁ. 123

—* వీరసేనుడు కలి గచించుపద్యంబులను రాజునకుఁ బంపుట. *

వ. అని యిట్లు కవివరుండు మదనోన్మాదంబున యామిసేపూర్ణతిలకా
య త్తచిత్తుం డై తద్వర్ణనావిశేషంబులుగా రచించిన పద్యంబులు
లిఖాపం జేసిన వీరసేనుని యనుమతంబునఁ దద్భృత్యులు భూపాలుని
కప్పు టప్పటికిఁ దప్పించినం జూచి చూచి యంత కంతకు నాతఁడు గోపా
హోపంబునఁ గనగివైచుచున్న వారును విసికి విసికి మరలివచ్చిత
ద్వృత్తాంతం బుతయుఁ గవివరుండు విన వీరసేనున కిట్లని. 124

చ. 'హిమరుచి సత్కళా విభవుఁ డీకవిరాజు రచించునట్టి ప
ద్యములు గ్రహించి భూవిభున కర్పణసేసినఁ జూచి కోపభా
వమున నురుక్తులం బలికి వారక పొమ్మనుఁ గాని మంచిమా
టమరగఁ బల్కుఁ జాతఁప; తదాగ్రహవృత్తి నచింపకకృమే!' 125

చ. అనవుడు వీరసేనుడు దదాననముం గని, యో కింపద్ర, యో
యనఘఁడ; యిదిరావరసుతాభుఁడ వౌనిను సత్కృపామతిఁ
మనమున హింససేయుచుచి మానితి, బూనితి నే భరింపఁగార;
బనివడివ్రాయు పద్యములు పాఠివుఁ డొప్పుఁ డి దేమి సేయుదుఁ? 126

చ. అనవుడు భూసురుండు హృదయాబ్జమునం గడు నవ్వ, 'యోరి, ని
న్న నయము మెచ్చితి; విను, క్షమాపతిమానసముం గరంగునే?
పనివడి యేల పాపితివి పాల్పడి? నా కయి బ్రహ్మదేవుఁ డి
ట్లనయము వ్రాసియుండ వెతలం బడఁ గారణ మేమి చూడఁగ?'

ఉ. ఓరి, తలారి, వీరి మఱి యూరక త్రిప్పకు; మేమి త్రిప్పఁగా
సారము? ఖడ్గముం గొని విచారము సేయక త్రుంపు; మన్నఁద
ద్ధీరత గాంచి వాడు 'క్షీతిదేవకులోత్తిమ, యేతద్ధర్మ మై
యారయఁ జాల నెంతపని కైన భరింపుదు నిన్ను లెస్సఁగఁ. 128

క. ఏమేమి వ్రాసితిహ? యా
భూమిపతి మానసంబు పొరలక పోయె;

సామీ, యీ మా జ్ఞానను

సామోదత ముచిషద్య మానతి యిమ్మా.' 129

వ. అనిన విని స్పృహకర్త యైవస్రప్త నుద్దేశించి.

130

సీ. 'తన పృథ్వీ యాఘనాఘనవేణి నడియించు

క్షీతిభాగమున నుండఁ జేయవయ్య,

తన రసం బాసుధాధర క్రీడ లాజెను

శృంగారసరసిలోఁ జేర్పవయ్య,

తన తేజ మాత క్షకనకాంగి దర్శించు

దర్పణాంతరమునఁ దార్పవయ్య,

తనవాయు వాసుగంధశ్వాస విసరించు

కొను వ్యజనంబునఁ గూర్పవయ్య,

తే. తన నభం బారమణియింట నునుపవయ్య,

యీశరీరంబు పంచత్వ మెనసినపుడు

స్వాంశములతోడ భూతంబు లైదునైదు

గూర్పవయ్య విధాత నా కోర్కీ దీఱు.' 131

వ. అని యిట్లు కమలభవుని వేడి త్రికరణపూర్వకంబుగ నమస్కరించి

నిలువంబడి యున్న విరసేనుడు తత్పద్యంబు గ్రహించుకొని రాజ

సమీపంబునకు వచ్చి తత్పత్తిక సమర్పించిన.

132

క. 'ఇది యేమి? మాటిమాటికి

హృదయంబున లేదె భీతి యెంతయు?' నన వాఁ

డదరిక 'సామీ, భూవర,

యిది చూడఁడ, యొక్క వింత యేమో తలఁచు.' 133

వ. అనిన లిఖితంబు గైకొని పద్యంబుఁ జదువుకొని యయ్యర్థంబనేకా

ర్థంబులుగాఁ దోచినఁ గొంతతడ వాలోచించి యిట్లనియె.

134

క. 'ఓరి దురాత్మక, నీవిటు

సారెకు రావలవ; దింకఁ జనుదెంచితివా,

వారక నిను దండించెద;

మారక యాపని ముట్రింపఁ మొసఁగు మాకు.' 135

135

అ. అన నిరాశుఁ డగుచు నాపీర సేనుండు

వచ్చి పలికె వి ప్రవరునితోడ

‘ నేమి వ్రాసినాడ ? వెఱుంగ నే, నింజైన

మనసు గరఁగదయ్యు మనుజుపతికి.’

136

మ. అని పల్కుం,దల యూచియూచి,మది నాహా యుచు,వే సాహసం

బునఁ జాతుర్య మెలర్పఁగాఁ దనగతి భూమిశు నుచ్చాయముం

గని, రెం డొక్కటి యైన మంచిది యగుం గా కంచు నిశ్చంకుఁ డై,

చన నూహించె శరప్రయోగ మగు యేచం బద్య ముద్యదతిఁ.

—* విరాజు కోపశాంతికలంకైవ యొకపద్యము వ్రాసి పంఖట. *

చ.‘రవిజుఁడు భా గుణింప విధురంబుగ భట్టి నశించె, భారవి

ప్రవరుఁ డడంగె దీర్ఘమునఁ, బ్రాణ విధేఁ గుడి యియ్య భిక్షు, డే

నవనికిఁ దప్పె భీముఁడు, డదంతగతి న్నత్తి కొమ్ము వెట్ట ని

క్కువముగ నే భుకుండుడను, గొమ్మున దీర్ఘము వెట్టకుండఁ డే,

భువి నరఁ డెన్న నిర్ణయుఁడు, భూపతి పేరుఁ గలంప భూవరా.’ 138

వ. అని యాపద్యంబు లిఖించి మీ సేనున కి ట్లనియె.

139

క.‘ఓపుణ్యత్క, వినుమా,

యీపద్యము చే గ్రహించి యోతయుఁ జని నీ

వేపున నొసఁగిన, వే. యా

భూపతి ననుఁ బిల్వ సంపుఁ బొమ్ము రయమునఁ.’

140

వ. అని చెప్పిన నప్పద్యంబు గ్రహించుకొని పోయి రాజుమందలం

బెట్టిన నప్పత్తిక దండధరాసిప్రత్తికవిధంబున మదికిం దోపం జూచి

తదర్థంబు గ్రహించి మహీవల్లభుండు పననోత్కంపిత కదలికా మహీ

రుహంబుచందంబునఁ గంపిత సర్వావయవుం డై యోతయుం బ్రొద్దు

చింతించి తదుభయదృశతరన్నేహసారంబులును దత్కవితామహా

త్వంబును విచారించి వానితో ని ట్లనియె.

141

—* రాజు కవిరాజుం బిలువఁ బంపి పుత్తి నూడించుట *

క.‘ఓపీరసేన, యిచటికి

వేవేగను దోడితెమ్ము బిల్వము.’ ననినఁ,

భావము రంజన వాఁడు భ

రావిభునకు మ్రొక్కి వచ్చి రాసుత కనియె.

142

క. 'ఓ తల్లి, నీమనోహరు

నాతత నడ యూతరంగుడై వసుధేశు

తీతటిని దోడితె మనె

సతాపము మాను మింక నీరజనయనా.'

143

వ. అనిన గ్రీష్మ సమయొప్పు దండవ్యామాన మానస యైస మయూరిక
ఘనాఘన గజానినాదంబు వినినచందంబున సూదరీమణి తద్వచనంబు
విని కుతూహలాయత్తచిత్తయై కంఠహరం బాసంగిన గ్రహించు
కొని బిల్వణున కిట్లనియె.

144

ఉ. 'ఓకవిరాజశేఖర, మహాహృత్తి సేపు రచించుపద్యము

జేకువతోడ నానరపతిం గని యిచ్చిన బూచి యెంతయు

క్షకొని దానియర్థమును గాంక్ష దలిర్ప గ్రహించి యప్పుడ

స్తాకజనంబుమీఱ నిను దోడ్కొనిర మ్మనెనయ్యలియ్యడ.

145

వ. అని యత్యాదరంబున శుభ లక్షణ ప్రశస్తం బగు నతని హస్తంబు
బట్టుకొని వచ్చునెడ.

146

తే. రాజరా జగుమదనాభిరామన్యతి

తనకుమాఁగిని దలచి యాన్ధాన మెడలి

వచ్చి తద్వారము దున్న నజనపత్రి

నేత్ర దగ్గఱ జేరి కన్నీరు గుడిచి,

147

తే. శిరము మూర్ఖుని చికురముల్ సిక్కు వాపి

చక్కఁగా నిడి గద్గద స్వరముతోడ

ననియె దయ మీఱ భూపాలుఁ డాత్మభాత

'కమ్మ సంతాపమును మాను మమ్మ' యనుచు.

148

క. 'ఓ కూర్మిలనయ కవివరు

సికోరిక మీఱఁ గూర్పు నిశ్చలమతి వై

నాకడకును రావమా

యీకడ నా చేయుపని గ్రహింపుము మదిలో.'

149

— * రాజు కవచరు సమ్మూనించుట * —

ప. అని యుపహరించి యుత్తఃపురంబున కనిచి, బిల్వమునకు నెదురు సని
నమస్కరణపూర్వకంబుగఁ గాఁగిలించి చతురంతయానంబు నధిష్ఠింపఁ
జేసి సభామంటపంబునకుం దోడ్కొని వచ్చి యుచితాసనంబునఁ గూ
ర్చుండ నియమించి సభాసదులు విన నాతని కి ట్లనియె. 150

ఉ. 'ఓ చతురాననాస్వయ మహేనాదధి పూర్ణశశాంక, బిల్వాణా
భ్యా, చతురాస్య, సీమహిమఁ గన్గన నేటికి శత్రు మిధరక్ ?
సీ చతురోక్తి క్షైఖిరికి నీ దృఢవృత్తికి నీ కవితృధా
రాచలి తైక నిష్ఠకు నహర్నిశమక్ మది నేను మెచ్చితా. 151

— * రాజు కవచరుం దనకూతుఁ డెండ్లి గ మ్మచుట * —

చ. తడఁబడి యెవ్వఁడేనియుఁ గృతఃస్పృనియం దొనరించు మేలు కై
వడిని మాదీయకృత్రిమము భవ్యగుణాకర సీమనంబునం
దడవక సుందరీమణివలంసము నాతనయక్ వరించి యే 152
ర్పడ నయ మొప్పు మత్పురికి భర్తవు గ'మ్మని పల్కి వెంశియుఁ.

క. 'లేపు సమస్తం బఁగఁ గా;
కీప్రాద్దునఁ బడిలి నాడ; వీహితమతి నీ
వీపట్ల నేదఁ దేటుము
భూపాల ను తైకచర్య భూసురవర్యా.' 153

ప. అని యొడంబడిచి కవివరుని యథాస్థానంబున కనిచి వసంతామా
త్యున కి ట్లనియె. 154

క. 'ఓ ముత్రివర్య, చూచితె
భూమీసురుచిత్రవృత్తిఁ బోలింపఁగా
నే మందు ? నెంత దృఢ ? మా
భామామణిహృదయ మట్ల పరిశీలింపఁ. 155

క. ఈవిధమున నిర్వరకుఁ
దైవాజ్ఞా ఘటన మయ్యె; దప్పింపఁగా
నావశమే ? యగ్రజన్మదు;
భావింపఁగఁ గూతు నిత్తు భవ్యవిచారా.' 156

వ. అనిన విని మంత్రవరుండును సభాసదులును నిది యవశ్యక ర్తవ్యం
బనిన, విని వారలం బనిచి యంతఃపురంబుఁ బ్రవేశించి పరిచారికాజ
నంబులం బిలిపించి యిట్లనియె. 157

క. 'ఓకాంతలార, మత్సుర

కాకవివర్యునకు భోజనాదులు పూర్వ

భేకొలఁది విచారిదితి

రాకొలఁది జేయు' డనుచు ననిచి రయమునన్. 158

వ. తనదారమగారమాలిక కాచందం బంతయుఁ జెప్పి యాయమ కా
నందం బాపాదించి భోజనాదికృత్యంబులు దీర్చి సుఖం బుండునంత.

—*ప్రాతఃకాలము*—

చ. తెలతెలవాతెఁ దూర్పు, నలుదిక్కుల విచ్చెఁ దమంబు, పక్షులుం
గలకల పల్కె, గోకములు గాంచె ముదంబు, లుడువ్రజంబు ఖ
సలమున నాడకాడకును జాతె, జెలంగి పదాముధంబు లు
ద్గళగతి మ్రోసె, వీచె వలిగాడ్పులు భూజను బుల్లసిల్లఁగన్. 160

సీ. కోకాంగనా గణ శోక మారుతమిత్త

ఘనతర జ్వాలలఁ గందినాడొ?

విరహనిస్సహ వహూ విపుల నిశ్వస నోష్ణ

గంధవాహములచేఁ గమలినాడొ?

బాధిత పద్మినీ పటల శు క్కగప్రాప్త

ఘోర పాపంబునఁ గుందినాడొ?

జన దూరి తాప్రాప్త జార చోర వ్రాత

శాపంబులను గొంత సమసినాడొ?

తే. యనఁగ దోహకరుండు కళానుభూతి

దొరఁగ వెన్నెలపులుగులుఁ దొడరి యితఁడు

శ్రేష్ఠ నేవేళ కొదవునో మాప నేమి

యనుచు వశి సార మంత కొల్లాడ నరిగె. 161

మ. ముద మొప్పారఁగఁ బద్మినీమణులు మోము వ్యిష్టఁ జక్రంబు ల
భ్రష్టదయం బొంద, సదాభిలుక్ సరస విస్ఫూరిం బ్రవ ర్తిల, నా

స్పద మై భాసిలు పుష్పదంత గజగాజు బెక్కి, యుద్వద్విజల్
మది రంజిల్లంగ నన్నుతింపఁ బొలసెన్ మందానిలుం డత్తజ్ఞి. 162

మ. మలయాహార్యతటంబు డిగ్గి, విలస న్తల్లిమత్తల్లి లతా
వళులం జిక్కి, ప్రయాసిత న్నెడలి, దీవ్య చాచ్చు కాసార ని
ర్మలభోయంబుల నీడి, పంకరుహ సారభ్యాంబుఁ గొల్లాడి ప
క్షుల నాదంబులతో జరించె మరుదంహూరంబు లవ్వేళలన్. 163

క. తనతమ్ములవై భవమును
గొనె నట యొకరాజ వానిఁ గొట్టెద ననుచున్
ఘనకోపుఁ డయ్యె ననఁగా
నినుఁ డతితేజం బెనంగ నేతెంచె నొగిన్. 164

మ. హరి చక్రంబు భరించి, యుద్భట నిశాటాటోపముల్ మాచ్చి, యు
ద్ధర లీలాప్తి బుధాంకవర్తి యయి, యెంతో పూర్వదేశంబు భా
సుర మై యొప్పంగ నిండు నందు నిలిపెన్ స్త్రాత్రాష్ట్రజ్ఞే యంచ శం
కర పద్మోద్భవుల్ భజింపఁ జెలఁగెం గల్యోదితాచారుఁ డై. 165

ఉ. అంగుగఁ గాల మన్మరికి నావల నీవల వ్రేలు బంధు రా
భంగుఁర పాశలంబు లగు బంగరుపోతల ఘంటలో యనన్
సంగతి మీఱఁ బ్రా క్షరమ శైలములం గనుపట్టి రర్క సా
రంగధరుల్ నిజోర్ధ్వరుచు లందము నొందఁగ నట్టివేకువన్. 166

క. హిత విబుధ స్తుతి గోత్రా
హితకరుఁ డుదయించె గురు బు ధేశ హితం డై,
ధృతిఁ బూర్వదేశముం గొని
క్రతువులు గోతలమునందుఁ గడు నొప్పొర్క. 167

సీ. అతుల ద్విజాలోక నావహుం డై త్రయా
సుముఖుఁ డై నట్టి తేజోమయుండు
కమలా మనోహ రాకారుఁ డై శర్వరీ
చరుల నొంచిన చక్రభరణశాలి
యఖిల లోక తమోపహరణ నె వుణవ, తి

రాజిల్లు నట్టి సర్వజ్ఞవిభుడు
మిత్తుఁడై భువన పవిత్రకుండై తగ
ధర నెలింగించు సన్మార్గవర్తి

తే. యాదిమూర్తి యనంగఁ బద్మాస్త్రఁ డనఁగ
నారితార్థ్యఁ డనంగ దిన్ద్రైకవాక్స
వముల ద్విజరాజసంగతి వసుమతీధ్ర
శేఖరారూఢుని రవి చెలఁగె నెనుట.

168

తే. అలరుతముల నెకటి గా నాత్మఁ దలఁచి
దిశలు చెలువైందఁ దమము శేషించి తనకు
లోకశాంధవ విఖ్యాతి లోకు లెన్నఁ
గరము వెలుఁగంగ బర్హి నీ కాంతుఁ డలరె.

169

క. ఉరు కువలయంబు బెగడఁగ
ఖరకరుఁడు జనించి వచ్చి కలుగు నదాఁగ
వరుసఁ గని రూపు మాఁగ
నరిగెను ద్విజరాజ పశ్చిమాంబుధికడకున్.

170

చ. సమయ కిరాటకుండుదధి జాడల వచ్చుచుఁ జేరి పూర్వసి
గ్రమణికి నమ్ముకో నుదయ రాగవునన్నె పటంబు విచ్చి చూ
పె, మదికి హర్ష మైన, నది శేరిము లాడి నిబద్ధ మైన ని
ష్కము నెకటిచ్చెనో యనఁగఁ జాయలు దోచు నినుండుఁ జెల్వగున్.

తే. బక్కయినుఁ డంతకంతకు నుక్కు మిగుల
నెక్క-రా జది సూడంగ నోర్వలేక
డింది వెల్వెల నై యొక్కదిక్కు సేరె
ననఁగ సూర్యుండు హెచ్చె సమాంశుఁ డడఁగె.

172

చ. సమయవినోది మిన్న నెడి చక్కని రంగమునందు సర్వ ది
గ్రమణులు చూడ గారడము రక్తినిఁ జూప విధుండు నాఁగ న
ద్దము నెకకర్ణము దునిచి దాపలికర్ణమునందు హేమ చ
క్రము వెడలంగఁ దీసె ననఁగా రవి దోచె బ్రభౌప్రభౌవుఁడై.

—* రాజు దనహాతును గవి కెచ్చి పెండ్లసేయట *—

వ. ఆసమయంబున నంతకుమున్న మంగళతూర్యనాదంబులు వినుచు
మేల్కొని మదనాభిరామభూమిధనుడు స్నాన సౌధ్యా ద్యనుష్ఠానం
బులు నిర్వర్తించి సముచితాలాకారుం డై సభాస్థలంబునకు వచ్చి
మృత్రి పురోహితా మాత్య బంధు విద్వ జ్ఞనంబుల రావించి వారల
నుచితాసనాబులు గూర్చుండ నియమించి సుప్రసన్నుం డై. 174

క. 'ఘనులార, బిల్వ శాఖ్యున
కెనయగ మామక కుమారి నిచ్చెద నని నే
మనమునఁ దలఁచితే నిప్పటికి
కనుకూలత; బ్రహ్మ పూర్వమందె ఘటించె.' 175

వ. అని యిట్లు పలికి, వారలయనుమతంబున ముహూర్తనిర్ణయంబు
సేయఁ దలంచి జ్యోతిర్విదులఁ బిలిపించి యజిగిన వా రిట్లనిరి. 176

క. 'గురు కవి యుక్తి నినుండు
వరుస నమఁచాత్ము డగుచు వసుధఁ బరఁగినం
బఁకింపఁగ ద్విజరాజున
కురుతరముగ మంగళాప్తి యొ ప్సగు వేడ్కన్. 177

తే. స కుమారిక యలి యయ్యె నాకవీంద్రుఁ
డలర ధను వయ్యె, నిర్దుర కనుగుణంబు,
గ్రహవీరోధంబు నెందులఁ గానఁబడవ,
రాజబల మొప్పు, నెప్పుఁ దారాబలంబు. 178

క. ఈకన్య కిపుడు ద్విజరా
జుకడ నాటింటఁ జెల్వ మలరినవాఁ డై
చేకొని పదిటను మిత్తత
శ్రీకరముగ నొప్పు నతను సిద్ధి నృపాలా.' 179

వ. అని యిట్లు పలికిన సంతృప్తాంతరంగుం డై నృపపుంగవుండు నిజనగరం
బలంకరింపఁ జేయుఁ డని పరిచారకులం బుచ్చిన. 180

సీ. పచ్చల తోరణ పంక్తులు ఘటించి,
కసూరిపూతలు గా నెనరి.

మలయజ పంకంబుఁ జలికి, జవ్వాది లే
 ఖలు దీర్చి, రత్న వేదుల నమర్చి,
 ముత్యాల నవరంగముల రంగు గావించి,
 నవ వజ్రమయ వితానములు నెఱిపి,
 వాసి తాగరు ఘోష వాసనల్ నిగిడించి,
 పగడాల మెఱయు చప్పురము లునిది,
 తే. ప్రతిగృహంబుల భద్రకుంభములు నిలిపి,
 దర్పణంబులు ద్వారబంధములఁ గూర్చి,
 ధవళ సౌధాని జిత్ర కేతనము లెత్తి,
 పురము శోభిల్లఁ జేసి రబ్బురము గాఁగ.

181

సీ. వీక్షణిఁ జూచిన నింపుమై మంగళ
 తూర్యనాదములు సంతోష మొనఁగ,
 నేచాయఁ గాంచిన హితముగాఁ జెవులకు
 వీణారవంబులు వేడ్కనేయ,
 నేపట్టుఁ గనిన భేరి పెట హాది కా
 హళ మృదంగైక వాద్యములు నెలయ,
 నేదోటు వీక్షింప వాచా చమత్కృతిఁ
 బాటలు మాటలుఁ బరిభిల్లి,

తే. నొప్పెనక్షత్రవల్ల భౌభ్యుదయమునకుఁ
 జెలఁగి మిన్నంది యుబ్బిన జలధికరణిఁ
 దనరుఁ గవిరాజశుభమ హూత్సవమునకును
 నగరరాజంబు సంత తానంద మొంది.

182

క. అత్తరి నయిదువ లారతు
 లెత్తుదు ధవళములు వాడ నింపు దలిర్ప
 గ్రొత్త గనిపింపఁ బెండిలి
 చిత్తరుజవిక కరుదెంచె క్షీతిసురుఁ డెలమి.
 సీ. ఈ ధామనిధికరం బెనయంగ నలుఁ గిడ

183

యీ కళానిధిః జేరి యెలమి సేవలు సేయ

నేర్తువు, మృదుహస్త, నీవు రావె;

యీ చతురాస్యతో నింపుమై బలుకంగ

నేర్తువు శుభవాణి, నీవు గావె

యీ మహాస్వజ్ఞ నిర హింద శిర సంట

నేర్తువు, శశిశేఖ, నీవు రావె;

తే. యనుచుఁ దమలోన భూమిపా లానుమతిని

సరస సల్లాప వచన రచనలు చెలువు

నంగ నారత్నములు గొంద తానువర

గాత్రుఁ గదియుచు మంగళాశాస్త్రి కలిడి.

184

క. మంగళము రాజనుతునకు

మంగళ మంబుజముభిరమాతసయునకున్

మంగళము శాస్త్రవేదికి

మంగళము కవీంద్రమాళిమణికి సుగుణికిన్.

185

వ. అనుచు నారతిపాటలు పాడి శిరంబున నక్షత యునిచి.

186

చ. నడు మసియాడఁ జన్నుఁగవ నాట్యము సల్పఁగ, రత్నహారముల్

దడఁబడి డోలికా కలనఁ దార్కొన, వేణి చలింప, నెవ్వైగం

బొడలును జెక్కుటద్దములు నెయ్యఁ జెమర్పఁగ, గంకణంబు లే

ర్పడి రవ ముప్పత్తిల్ల, నెక భామ తలంబుఁ గవీంద్రమాళికిన్.

187

తే. తావియటకలిఁ దలఁ బుల్కి తమక. మొప్ప

బంగరు కటాహములలోనఁ బొంగు జలముఁ

బాట్లు గావించి బిండియ న్బట్టి యొక్క

యతివ సుకవికి మజ్జనం బార్చె నవుడు.

188

సీ. తడియార్చి వలువ లేర్పడ నిచ్చె నొకలేమ,

యుదిరిపావా లంచె నెక్కభామ,

పువ్వులు సిగఁ జుట్టె బాలు పొంద నొకకొప్పు,

కన్యాశీలకంబు ఘటియించె నొకచాన,
యొడల గండ మలందె నొక్కజాణ,
చాకట్లపోగులు సవరించె నొకబాల,
యునుహారములు పూన్చె నొక్కగోల,
తే. పక్షితి రత్నపుటుంగరాల దొడిగె నొకతే,
వెలది కపురంపు సురటిచే విసరె నొకతే,
నిలువుటద్దంబు ముందర నిలిపె నొక్క
మగువ, బిల్వాకవిశేఖామణికి నవుడు. 189

క. ఈరీతి గనిని జెలు లిం
పారంగం గలుసేసి నృపవరాత్మజ కేశో
నిరాటం బానరిచి సిం
గారించిరి వేడ్కల బాడమ గ్రక్కున సంతక. 190

క. సరిగంచుచీర కట్టిపై
నెరియంగఁ గట్టి, ఆవిక్ల సేతు మెరియక
సరిగబ్బలు గుబ్బతలం
గరిమల సవరించి, పైట గావించి రోగిణి. 191

క. ఇకఁ జక్కువాసినే యని
చికురంబులు చిక్కు దీర్చి చెలువుగఁ గీల్గ
కొకయింటి వెట్టి, నొక్కతె
సకి ముడి బాగుపడె ననుచు సన్నుతి సేసెన్. 192

తే. సూర్యచంద్రులు మైత్రిచే సుదతివదన
ననజ మంతయు సంతత నైభవంబు
నందఁ జేయ వసిండిరో యనంగ నవుడు
సూర్యచంద్రుల సేడ నొక్కశోభనాంగి. 193

ఉ. కోరిక నాకలిం గొని చకోరికముల్ జవ ముప్పటిల్లగా
సారసపైడియం దమృతసారము నూటాచుఁ దోన తద్గతం
పై రిహించు నల్పుగొన నత్తటి జాతె ననంగ నొక్కసిం
గారిపుబొమ్మ వాలుఁ దెలి గన్నలఁ గాటక దీర్చె బోటికిన్. 194

తే. తారకావళిసేవ్య మై తనరునట్టి

చంద్రబింబుబుతోడుత సాటి గాఁగ

జెలునమోమునఁ గన్తూరితిలక మునిచి

ముత్తైములచేరు లమరించె ముదిత యొక్కతె.

19

క. అద్దములపొటిచెక్కుల

నిద్దపు రుచు లుప్పతిల్ల నీటుగ శ్రుతులన్

ముద్దులగున్నకుఁ దా నెడి

ముద్దియ కుండలము లునిచె ముద్దులు గాఱన్.

19

క. సంగతిగ మోవి చవిచూ

డొ గవి యురుదెంచె ననఁగఁ దొక్కొన నాసన్

రొ గలర నాఁగిముత్తైపు

ముగ్గుఁ గీల్చించె నొక్కతె ముదితామణికిన్.

19

క. దరము వివరం బెఱింగియు

నరునొ దనజన్మనీమచాఱిని వేడ్కన్

భరియించె ననఁగ నొక్కతె

యురుకుచమెడ ముత్తైసరుల నునిచె బ్రేమన్.

19

క. స్ఫుటముగ నీయుత్పవమునఁ

గటకంబులు మ్రోసె ననుచు ఘన మణి భాస్వ

త్కటకమ్ము లునిచె నొక్కతె

కుటిలాలక కరములందుఁ గొమరు సెలంగన్.

19

క. ధరఁ గొని పిఱుఁచులు దీపుల

నిర వొందఁగ నాక్రమించి యేలె నటాచుగ

బిరు దుంచినగతి యొక్కతె

యొరయఁగ రత్నముల కాంచి నునిచె జెలికిన్.

20

క. కరిగమన నడచు మదనుని

కరిగతులచు ధిక్క రింజఁ గల వని యందెల్

సరి మ్రోయఁగఁ జరణంబుల

నరు దారఁగ నిలిపె నొక్కయతివ ముదమునన్.

20

క. ఈవిధమున రమణీయము

లావనుధావదునివృత్తి కందితలీల

వేవేగ యలంకారము

గావించి వివాహవేదికడ నిల్పుటయు.

202

సీ. సతిసీతామణములు రసప్రపరకములై

నెమోముదమ్మపై గ్రమ్మకొనగ,

నిసరు హేతుణ దృష్టులు సుమనోహరములై

గళ సుగంధ విశేషకలన బొదల,

దరుణాంగి చూపు లత్తజి శిలీముఖములై

హృదయ పంకజ మావహించి నాట,

భామినీ లోచనప్రభలు వరాహులై

తన రాసు పాదపద్మముల వ్రాల

తే. బరంగి కవిరాజు పూర్వనైఖిని మోహ

కలిత విభ్రమ విస్త్రాంతాకాంతుడగుచు

ననిత రాయత్ర చిత్తులై యాత్మలోన

జెలువ భాసంబు గాంచి వీక్షించు చుండె.

203

సీ. ఈ సర్వమంగళ యాక్షణికాంతులు

భరిత సుధాకరప్రభలు గాగ,

ని శ్యామ కన్యాయు నిగవారు దీప్తులు

పూసిన రతికాంతు భూతి గాగ,

సీ సతీ కన్నుల భాసలు దీధితుల్

పాలు పొందఁ దమ్ముల పూజ గాగ,

సీ యార్య లోచనచ్ఛాయలు మోళిపై

బ్రవహించు గంగార్పురంబు గాగ,

తే. బరంగు కవిరాజుమాళి సర్వజన్మురి

విలస దసమాంబక స్ఫూర్తి విశదకీర్తి

యంచి తాచల భోగ భాగ్యైకవర్తి

యనుచు నచ్చటివిబుధాళి యభినుతంప.

204

సీ. భావి ఫలోదయ ప్రాప్తిభాసురము లై
పరంగు మా క్రికముల భారు లనఁగ,

రతిపంచశరులు సంలతకేళిఁ జేలుచుఁ

బనివడి యాడు పూబంతు లనఁగఁ,

దియ్యవిల్లుఁడు రెండు తెఱఁగు లై యిరువుర

కడ లందివేయు మార్గణము లనఁగఁ,

దనవలనను వీరు దనరాని రనుచుఁ జం

ద్రుఁడు సల్లు నమృత బిందువు లనఁగఁ,

శే. జెలఁగు నయ్యామినీపూర్ణ తిలక చూపు

లనఘ కవివర్యచూపు లనోన్మయైత్తి,

మెలయుచు గతాగతంబు లై కలయ నడది

వెలయఁ జూచెడు జనులకు వేడ్క సేసె.

205

తే. లలితముగ పిప్రలు 'త దేవ లగ్న' మనుచు

మంత్రములు సెప్ప, శుభవీతి మహితలీల

నరుస నుంచిరి తద్వహూవరుల నృపతి

యనుమతంబున నైదువు లవుడు వేడ్క.

206

శే. పుడమివేల్పులు పుణ్యాహ మార్గముగ

దేవతాహ్వాన మొనరించి తివిరి వారి

కరములను గంకణములు వేడ్కను ఘటించి

చదివి రెంతయు మంగళాష్టకము లవుడు.

207

మ. పాలుపొందఁ ద్విజరాజశేఖరునకు భూభృద్వతంసంబు ని

శ్చలభావోన్నతిఁ గన్య నిచ్చుపగిదిఁ త్సానాథముఖ్యంబు తా

బాలుపొందఁ ద్విజరాజశేఖరునకు భూభృద్వతంసంబు ని

శ్చలభావోన్నతిఁ గన్య నిచ్చె సుమనస్సంతానముల్ మెచ్చఁగ. 208

క. దలఁజాలవల్లెరంబులు

వెలఁదులు పార్శ్వములఁ బూస విభునిశిరమునఁ

జలజాక్షి ముంచి దోయిటఁ

దలఁజాలను బోసె విభుఁడు దనపై నుంచె.

209

వ. ఇట్లత్పద్భుతంబుగఁ దనుత్సవంబు విధ్యుక్తప్రకారంబుగఁ గావించి
భూసురులకు మ్రొక్కి తదాశీర్వచనంబులు నైకొని బిల్వణుఁడును,
యామిసిపూర్ణతిలకయును యథేష్టభోగంబుల నుండునెడ. 210

సీ. నీలమేఘంబులు శైలాగ్రముల న్రాలె,
బరికింప వెల్వలఁ బాత్ర విధుఁడు,
సన్నగించెను చికస్వరము లంతాతకుఁ,
గలహంసగతుల సంగతులు దప్పె,
గగనమార్గము సావకాశ మై బలు పొంచె,
సహిరాజు రూఢి సందంద నిలిచె,
శేతకిదళములు గెలకుల భాసిల్లె,
మెఱుపుదీగలు మింటఁ దఱచు మెఱుపె,

శే. నంద మొప్పఁగఁ గొలఁకుల నాబు ప్రెడమె,
నాడకాడకుఁ గోరిక లతీశయిల్లె,
ననుచు జను తెల్లఁ బొగడ ఘనాగమ మన
గర్భగారవ మాకాంత గాంచె నంత. 211

వ. నవమాసంబులు నిండ దశమమాసంబున నైకసుముహూర్తంబున.
మ మరుదంకూరము సంచరింప, గ్రహముల్ మార్తండుని శేరకే
నెరయ్, దిక్కులు దెల్విఁ జెడ, గణిమ స్థివ్య స్త్రుదంగాది నా
ద్య రవంబుల్ సెలఁగఁ, సురప్రతి యుద్య త్పుష్పవర్షంబులఁ
బారి వర్షింప, వహూటి గాంచెను సుతుఁ భూరిప్రభా ఘోష త్క. 212

క. ఘనతం బ్రభాకరోదయ
మున జనియించుటయు విప్రముఖ్యులు వేడ్కఁ
గని లగ్నగతిఁ బ్రభాకరుఁ
డనునామం బిడిరి బిల్వాణాఖ్యుడు మెచ్చఁ. 213

వ. అప్పుడు మదనాధిరామభూమిధస్తఁడు విద్యజ్ఞనబంధుమిత్ర పురో
హితామాత్య సమక్షంబున నతనిం దన వంశకర్తగాఁ బరిగ్రహించి
జాతకర్తాదులు సలిపి గో భూతిల హిర న్యాది పాడక దానంబుల
సేసి భూసు రాశీర్వచనంబు లందె. 214

క. ఘనుఁడు ప్రభాకరుఁ డంతఁ

దినదినమును వృద్ధిఁ బొంది దీన్యద్భలుఁ డై

కనుపట్ట వానిఁ బట్టము

చన మొప్పఁగ గట్టితాతసాఖ్యము గాంచెన్.

216

(మాలిని)

ప్రథితగుణకలాపా భంజితేశానచాపా

ప్రథనవిజయకోపా భానుకోటిప్రతాపా

మథితదనజదీపా మన్మథాచ్ఛస్వరూపా

మధుగతరకలాపా మాన్య రామావసీపా.

217

(గద్యము)

ఇది శ్రీ సీతా రామ చరణ సేవాప్రభావ
సంపదిత కవితా విచిత్ర కాశ్యపసగోత్ర పవిత్ర
శ్రీమత్పండిపెద్ది కృష్ణస్వామిప్రణీతం బయిన
బిల్వతోపాఖ్యానం బను మహాప్రబంధంబునందుఁ

దృతీయాశ్వాసము.

బిల్వతోయము సంపూర్ణము.

